KIERKEGAARD

ÖLÜMCÜL HASTALIK UMUTSUZLUK

Çeviren:
İsmail Yerguz

SAY

ÖLÜMCÜL HASTALIK
UMUTSUZLUK

Søren Kierkegaard (5 Mayıs 1813 – 11 Kasım 1855)

Yedi çocuklu bir ailenin en küçüğü olarak Danimarka, Kopenhag'da doğdu ve 42 yıllık yaşamının neredeyse tamamını burada geçirdi. Çocukluğundan itibaren babasının zoruyla aldığı katı Hıristiyanlık eğitimine bir süre sonra karşı çıkması üzerine babasıyla olan ilişkisi kopmuştur.

"Hakikat öznelliktir" ve "öznellik hakikattir" söylemi felsefesinin sloganı haline gelen Kierkegaard, Hegel'in rasyonalist ve sistematik idealizmine şiddetle karşı çıkmıştır. Eserlerinde varoluşçu felsefenin etkileri görülür.

İsmail Yerguz

1948 yılında doğdu. İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Orta ve yüksek öğretim kurumlarında ders verdi. Türkiye'de çıkan belli başlı büyük ansiklopedilerde çevirmen, yazar, yönetici olarak çalıştı. Gazeteler ve dergilere çeviriler yaptı, yazılar yazdı. Fransız Kültür Bakanlığı'nın davetlisi olarak iki ay süreyle Fransa'da, Belçika Kültür Bakanlığı'nın davetlisi olarak da bir ay süreyle Belçika'da uluslararası düzeyde çeviri çalışmalarına katıldı. Fransa'da Türkiye Mevsimi programı çerçevesinde genç çevirmenlerin yönlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla on beş gün süreyle Fransa'nın Arles kentinde çalışmalar yaptı. Bugüne kadar yaklaşık 200 kitap çevirmiş olan Yerguz çeviri çalışmalarını sürdürmektedir.

ÖLÜMCÜL HASTALIK
UMUTSUZLUK

SØREN KIERKEGAARD

Fransızcadan çeviren:
İsmail Yerguz

Say

Say Yayınları

Ölümcül Hastalık Umutsuzluk / Søren Kierkegaard
Özgün adı: *Sygdommen til Døden*

Yayın hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0885-6
Sertifika no: 10962

Fransızcadan çeviren: İsmail Yerguz
Yayın koordinatörü: Sinan Köseoğlu
Kapak tasarımı ve sayfa düzeni: Artemis İren

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 674 93 54
Matbaa sertifika no: 45501

1. baskı: Say Yayınları, 2022

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari
www.instagram.com/sayyayincilik

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Giriş 13

Birinci Kitap – *Ölümcül Hastalık Umutsuzluktur* 17

Kısım I – *Umutsuzluğun Ölümcül Hastalık Olması Üzerine* 19

Bölüm I 19
Bölüm II – *Gizli umutsuzluk ve gerçek umutsuzluk* 22
Bölüm III – *Umutsuzluk "ölümcül hastalıktır"* 25

Kısım II – *Umutsuzluğun Evrenselliği* 31

Kısım III – *Umutsuzluğun Kişileştirmeleri* 39

Bölüm I - *Bilinç açısından değil sadece ben'in sentezinin etkenlerine göre ele alınan umutsuzluk üzerine* 40
a) Sonlu ve sonsuz çifte kategorisi açısından umutsuzluk
α) Sonsuzluğun umutsuzluğu ya da sonlunun eksikliği 40
β) Sonlu olanda umutsuzluk ya da sonsuzluğun olmaması 43
b) İkili olabilirlik ve gereklilik kategorisi açısından umutsuzluk 46

α) Olabilir olanın umutsuzluğu ya da gereklilik eksikliği 46
β) Gereklilikte umutsuzluk ya da olabilir olanın eksikliği 48
Bölüm II – *Bilinç kategorisi açısından umutsuzluk*....54
a) Farkında olunmayan umutsuzluk ya da bir ben'e, ebedi bir ben'e sahip olmanın umutsuz cehaleti 54
b) İnsanın varlığının bilinçli umutsuzluğu, dolayısıyla belli bir ölümsüzlüğü olan bir ben'in bilincinde olma durumu ve bu umutsuzluğun iki biçimi, birinin kendi olmak istememesi ve birinin kendi olmak istemesi....59
α) İnsanın kendisi olmak istemediği umutsuzluk ya da zayıflık olarak umutsuzluk....62
1 – Geçici olanın umutsuzluğu ya da geçici bir şeyin umutsuzluğu 64
2 – Sonsuzluk ya da kendi bağlamında umutsuzluk....75
β) İnsanın kendisi olmak istediği umutsuzluk ya da meydan okuma olarak umutsuzluk 82

İkinci Kitap – *Umutsuzluk Günahtır*....91

Kısım IV....93
Bölüm I - *Ben'in bilincinin derecelenmeleri (nitelik: Tanrı karşısında)*....95
Ek: *Günahın tanımının içinde skandal olasılığı da vardır; Skandal üstüne genel bir gözlem* 100
Bölüm II – *Günahın Sokratik tanımı* 106
Bölüm III – *Günah olumsuzlama değildir, bir tavırdır*....116

Kısım IV'e Ek: *Bu durumda günah bir istisna değil midir? (Ahlak)* 121

Kısım V – *Günahın Sürüp Gitmesi* 127
Bölüm I – *Günahından umut kesme günahı* 132
Bölüm II – *Günahların bağışlanması bağlamında umudunu yitirme günahı (Skandal)* 137
Bölüm III – *Hıristiyanlıktan pozitif anlamda vazgeçme, onu inkâr etme günahı* 151

UMUTSUZLUĞUN KİTABI
ÖLÜMCÜL HASTALIK

ÖNSÖZ

Böyle bir "sunum" çoğu kişiye tuhaf gelebilir; aydınlatıcı olamayacak kadar katı, spekülatif bir kesinliğe sahip olamayacak kadar aydınlatıcı bulunabilir bu sunum. Çok aydınlatıcı... bilemiyorum; çok katı... sanmıyorum; ve gerçekten öyle olsaydı bana göre yanlış olurdu. Sorun herkes için aydınlatıcı olamaması değil çünkü hepimiz aynı şekilde anlayamayız onu; ama burada doğal olarak aydınlatıcıdır bu sunum. Gerçekten de Hıristiyanlığın kurallarına göre her şey, her şey aydınlatmaya hizmet etmelidir. Kesinlikle hiçbir sonuca ulaşmayan bir spekülasyon Hıristiyan-karşıtıdır. Bir Hıristiyan sunumu her zaman bir hastanın başucundaki hekimin sözlerini hatırlatmalıdır; hatta bu sözleri anlamak için dinsiz olmaya da gerek yoktur, söylendikleri yeri hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Hıristiyan düşüncesinin yaşamla bu yakınlığı (spekülasyonun koruduğu mesafeyle çelişkili olarak) ya da Hıristiyanlığın bu etik yanı kesinlikle aydınlatıcı olmayı gerektirir ve radikal bir sapma, doğal bir farklılık bu tür bir sunumu kesinliğine rağmen "tarafsız" olmak isteyen ve sözde yüce kahramanlığı, öyle olmak şöyle dursun, tam tersine Hıristiyan için acıma-

sız, korkunç bir tuhaflık olan bu tür bir spekülasyondan ayırır. Bütünüyle kendi olmaya cesaret etmek, bir birey olmayı gerçekleştirmeye cesaret etmek... falanca ya da filanca değil Tanrı karşısında yalnız, muazzam çabası ve sorumluluğu içinde yalnız bireyi gerçekleştirmeye cesaret etmek: Hıristiyan kahramanlığı budur ve itiraf edelim ki ender rastlanır böylesine; ama saf insanlık içinde kalarak hayallerle kendini kandırmak ya da dünya tarihi karşısında kendinden geçen kişiyi oynamak mıdır bu? Bütün Hıristiyanlık bilgisi, ayrıca kendi içinde biçimsel olarak çok katı olan bu bilgi endişedir ve öyle olmalıdır; ama bu endişe de aydınlatıcıdır. Endişe yaşama karşı, kişisel gerçekliğimize karşı gerçek tavır ve tutumdur ve ayrıca Hıristiyan için özellikle ciddi bir tavırdır; tarafsız bilimlerin üstünlüğü Hıristiyan için, daha büyük bir ciddiyet olmak şöyle dursun, komik bir tavır ve kibirden başka bir şey değildir. Ama ben size ciddi olanın aydınlatıcı olduğunu söylüyorum.

Dolayısıyla bir anlamda bu küçük kitabı bir ilahiyat öğrencisi yazmış olabilirdi... bu türden başka bir kitabı belki bir profesör yazma girişiminde bulunabilirdi.

Ama bu çalışmanın tuhaf biçimi en azından bilinçsiz, ayrıca psikolojik tutarlılıktan da yoksun değildir. Kesinlikle daha gösterişli bir üslup vardır ama bu düzeyde bir gösterişin pek bir anlamı olduğu söylenemez ve alışkanlık nedeniyle kolayca anlamsızlaşır.

Son olarak bir şey daha söylüyorum... fuzuli olacak hiç kuşkusuz, ama gene de söyleyeceğim: daha sonraki sayfaların tümünde umutsuzluğun anlamını kesin biçimde, ilk ve son olarak göstermek istiyorum; başlıktan da anlaşıldığı gibi hastalıktır bu, ilaç değil. Diyalektiği de buradadır. Hıristiyan terminolojisindeki gibi, dünyada ölmek iyileşme olsa da ölüm en kötü dinsel sefalettir.

1848

Herr! gieb uns blöde Augen für Dinge,
die nichts taugen, und Augen voller Klarheit
in alle deine Wahrheit

(Tanrım! İşe yaramaz şeyleri bulanık,
senin tüm hakikatini ise apaçık
gören gözler ver bize.)

GİRİŞ

"Bu hastalık ölümle sonuçlanmayacak" (Yuhanna, XI, 4) gene de Lazar öldü; ama çömezler devamını bilmiyorlardı: "Lazar, dostumuz uyudu, ama ben gidip uyandıracağım onu," İsa kesin konuştu: "Lazar öldü" (XI, 14). Ve Lazar öldü, bununla birlikte kesinlikle ölümcül bir hastalıktan ölmedi; ölümü bir vakıadır, ölümcül bir hastalığa tutulmamıştır.

İsa, burada kesinlikle çağdaşlarına yani "Tanrının yüceliğine" inanabilenlere göstereceği bir mucize arıyordu... Ölüler arasından Lazar'ı uyandıran bir mucize; öyle ki "bu hastalık kesinlikle ölümcül değildi ama Tanrının oğlunun bu vesileyle yücelmesi amacıyla, Tanrının yüceliği adına, böyle bir kehanette bulunmuştu."

Ama İsa Lazar'ı uyandırmamış olsaydı da bu hastalık ve hatta ölüm dahi kesinlikle ölümcül olmayacaktı!

İsa mezara yaklaşıp, "Lazar, kalk ve dışarı çık! (XI, 43) diye bağırdığında "bu" hastalığın kesinlikle ölümcül olmadığından emin oluyoruz. Ama "Diriliş ve Yaşam" (XI, 25) olan İsa'nın bu sözleri söylemeden sadece mezara yaklaşmış olması bile *bu* hastalığın kesinlikle ölümle sonuçlanmamış olduğunu göstermiyor mu? Ve bu bağlamda İsa'nın varlığı bile kanıt değil midir? Sonunda ölecek olduktan sonra dirilmenin ne yararı olabilir Lazar'a? Kendisine inanan herkes için Diriliş ve Yaşam olan İnsanın varlığı olmazsa ne yararı olabilir bu-

nun! Hayır, *bu* hastalığın kesinlikle ölümle sonuçlanmasının nedeni Lazar'ın dirilmesi değil, nedeni Lazar'ın İsa aracılığıyla var olmasıdır. Çünkü insanların dilinde ölüm her şeyin sonudur ve dedikleri gibi yaşam oldukça umut da vardır. Ama Hıristiyan için ölüm kesinlikle her şeyin sonu değildir, ebedi yaşam olan tek gerçekliğin içinde kaybolmuş basit bir olay da değildir; sağlık ve kudret dolu da olsa yaşamın bize verdiği umuttan çok daha fazla umut vardır ölümde.

Böylece Hıristiyan için ölüm bile "ölümcül hastalık" değildir ve dünyevi sıkıntılara bağlı hiçbir şey de kesinlikle ölümcül değildir: sıkıntılar, hastalıklar, sefalet, üzüntü, aksilikler, bedenin ya da ruhun işkenceleri, hüzünler ve yas. Ve bu miras insanlar için en azından acı çeken insanlar için çok ağır, çok zor olsa da "ölüm en kötü şey değildir" derler Hıristiyanlar; hastalık olmadığı halde hastalıklara benzeyen bütün bu mirastan, Hıristiyan için hiçbir şey ölümcül hastalık değildir.

Hıristiyanlığın, Hıristiyana bu dünyanın ölüm dâhil her şeyini düşünmeyi öğrettiği soylu ve yüce biçim budur. İnsanın sanki genellikle felaket denen şeyin, genellikle kötülerin de kötüsü denen şeyin üstünde olması dolayısıyla gururlanması gerekiyordu... Ama buna karşılık Hıristiyanlık insanın insan olarak varlığından haberdar olmadığı bir sefaleti keşfetmiştir; ölümcül hastalıktır bu. Doğal insanın her şeyi iğrenç ve korkunç olarak görebilir; tüketebilir de... Hıristiyan bunlara güler. Doğal insanla Hıristiyan arasındaki bu mesafe çocukla yetişkin arasındaki mesafeye benzer: Çocuğu korkutan titreten bir şey yetişkin için son derece önemsizdir. Çocuk neyin korkunç olduğunu bilmez, yetişkin bilir ve korkudan titrer. Çocuğun eksikliği öncelikle korkunç olanın ne olduğunu bilmemesidir ve bu cehaletinin devamı olarak ikincisi korkulmaması gereken bir şey yüzünden titremesidir. Doğal insan için de aynı şey söz konusudur: gerçekten korkulması

gereken şeyin nerede olduğunu bilemez, ancak gene de titrer ama onu titreten, korkunç olan şey değildir. Kutsallıkla ilişkisi bağlamında puta tapan biri için de aynı şey söz konusudur; gerçek Tanrıyı bilmemekle kalmaz, Tanrı yerine puta tapar.

Ölümcül hastalığın ne olduğunu sadece Hıristiyan bilir. Hıristiyanlık doğal insanın bilmediği bir cesaret vermiştir ona; korkunç olan şeyin biraz daha üstündeki korkuyla gelen cesaret. Hiç kuşkusuz cesaret her zaman verilmiştir bize ve büyük bir tehlikeden korkmak, daha küçük bir tehlikeye meydan okuma cesaretini verir; tek bir tehlikenin verdiği çok büyük bir korku da öteki bütün korkuları yok eder. Ama Hıristiyanın korkunç dersi "Ölümcül hastalığı" tanımayı öğrenmiş olmaktır.

BİRİNCİ KİTAP

Ölümcül hastalık umutsuzluktur

KISIM I

Umutsuzluğun ölümcül hastalık olması üstüne

BÖLÜM I

Tinin, ben'in hastalığı, umutsuzluk üç biçim alabilir: bir ben'i olduğunun bilincinde olmayan umutsuz (gerçek umutsuzluk değildir bu); kendisi olmak istemeyen umutsuz ve kendisi olmak isteyen umutsuz.

İnsan tindir. Ama tin nedir? Ben'dir. Ben nedir peki? Ben insanın kendisiyle ilişkili bir ilişkidir, bir başka deyişle bu ilişkinin iç yöneliminde bulunduğu ilişkidedir; ben ilişki değildir ama ilişkinin kendisine dönüşüdür.

İnsan sonlu ve sonsuz olanın, cismani ve ebedi olanın, özgürlük ve gerekliliğin bir sentezidir, kısacası bir sentezdir. Bir sentez iki terimin ilişkisidir. Bu açıdan bakıldığında ben yoktur henüz.

İki terim arasındaki bir ilişkide, negatif bir birlik olarak üçüncü ve iki terim arasındaki ilişki, ilişkiyle ilgilidir ve her biri ilişkiye olan ilişkisiyle vardır; böylece ruhla ilgili olarak, ruhla beden ilişkisi kesinlikle basit bir ilişkidir. Eğer tersine ilişki kendisiyle ilişkiliyse bu son ilişki pozitif bir üçüncüdür ve bizim bir ben'imiz vardır.

Kendisiyle ilişkili olan böyle bir ilişki, bir ben, ancak kendisi tarafından ya da bir başkası tarafından öne sürülebilir.

Kendisiyle ilişkili olan ilişki bir başkası tarafından ileri sürülmüşse, bu ilişki hiç kuşkusuz üçüncüdür ama bu üçüncü de bir ilişkidir; yani bütün ilişkinin ileri sürdüğü şeyle ilişkilidir.

Bu şekilde çıkarsanan ya da ileri sürülen bir ilişki insanın ben'idir: bu ilişki kendisiyle ve bu özelliğiyle bir başkasıyla ilişkidir. Gerçek umutsuzluğun iki biçiminin olmasının kökeninde yatan budur. Eğer ben'imiz kendi kendisini ileri sürseydi sadece bir umutsuzluk olacaktı: Kendisi olmayı istememek, kendi ben'inden kurtulmayı istemek ve bu başkasıyla ilişkili olamaz: umutsuzca kendi olma isteği. Bu formülün gerçek anlamda yansıttığı, ben olan ilişkinin bütününün bağımlılığı, yani ben'in kendi gücüyle dengeye ve dinginliğe kavuşma konusunda yetersiz olmasıdır; kendisiyle ilişkisi içinde ancak ilişkinin tümünü öne süren şeyle ilişki kurarak başarabilir bunu. Dahası: Mutsuzluğun bu ikinci biçimi (kendi olma isteği) öylesine özel bir umutsuz olma biçimine işaret eder ki, tersine her umutsuzluk sonunda onda çözümlenir ve ona indirgenir. Umutsuz insan, sandığı gibi umutsuzluğunun bilincindeyse, umutsuzluğuyla ilgili olarak saçmalayıp, bunun dışarıdan gelen bir şey olduğunu söylemiyorsa (biraz baş dönmesinden yakınan, sinirleri konusunda yanılan birinin başındaki bir ağırlıktan söz etmesi, bedeninin üstüne düşeceğinden vb. söz etmesi gibi... oysa ağırlık ya da baskının dışarıyla bir ilgisi yoktur ve sadece içeriyle ilgili, içe dönmüş bir duyumdur), bu umutsuz umutsuzluğu bütün gücüyle kendisi ve mutlaka kendisi aracılığıyla ortadan kaldırmak istiyorsa işin içinden çıkamadığını ve bu amaçla sadece gitgide artan hayali bir çaba harcadığını söyler. Umutsuzluğun uyumsuzluğu basit bir uyumsuzluk değil, bir ilişkinin uyumsuzluğudur ve kendisiyle ilişkili olan bu ilişki başkası tarafından ortaya konmuştur; böylece kendinde var olan bu ilişki-

nin uyumsuzluğu ayrıca yaratıcısıyla ilişkisi içinde sonsuza kadar yansır.

Dolayısıyla içindeki umutsuzluğun kökleri tamamen kazındığında ben'in durumunu gösteren formülü buluyoruz: ben, kendisine doğru yönelirken, kendisi olmak isterken, kendi saydamlığı aracılığıyla ortaya koyduğu gücün içine dalar.

BÖLÜM II

GİZLİ UMUTSUZLUK VE GERÇEK UMUTSUZLUK

Umutsuzluk avantaj mıdır, kusur mudur? Saf diyalektik içinde her ikisi. Bu bağlamda sadece soyut düşünüldüğünde, belirli bir durum dikkate alınmadığında umutsuzluk müthiş bir avantaj gibi görülebilir. Bu olumsuzluktan etkilenebilme durumu bizi hayvandan üstün kılar, bizi ayakta durmaktan çok farklı kılan bir gelişmedir bu; sonsuz dik duruşumuzun işareti ya da tinselliğimizin yüceliği. Dolayısıyla insanın hayvana üstünlüğü duyumlu olmasıdır, Hıristiyanın doğal insana göre üstünlüğü ise bunun bilincinde olmasıdır; mutluluğunun bu olumsuzluktan kurtulmak olması gibi.

Böylelikle umutsuz olabilmek sonsuz bir avantaj oluyor ve bununla birlikte umutsuzluk sefaletlerin en kötüsü değildir sadece, yok oluşumuzdur. Olabilir olanın gerçekle ilişkisi genelde başka türlüdür çünkü sözgelimi insanın istediği biri olabilmesi bir avantajsa, böyle biri olması daha büyük bir avantajdır yani olabilirlikten gerçeğe geçiş bir gelişme, bir yükseliştir. Buna karşılık, umutsuzlukla birlikte olasıdan gerçekliğe düşülür ve burada olasının gerçeğe göre sonsuz sınırı düşüşün ölçüsüdür. Dolayısıyla umutsuz olmamak yükselmektir. Ama bizim tanımımız daha müphem oluyor. Burada olumsuzlama topal olmama, kör olmama vb. ile aynı şey değildir. Çünkü umutsuz olmamak, mutlak biçimde umutsuzluk kusuruyla eşdeğer değilse o zaman ilerleme umut-

suzluktur. Umutsuz olmamak umutsuz olma eğiliminin yok edilmesi anlamına gelmelidir: bir insanın gerçekten umutsuz olmaması için kendisinde her an umutsuzluk olasılığını yok etmesi gerekir. Olası ve gerçek ilişkisi genellikle farklıdır. Filozoflar kesinlikle gerçeğin yok edilmiş olan olası olduğunu düşünürler; bununla birlikte bütünüyle doğru olduğu söylenemez bunun çünkü söz konusu olan gerçekleştirilmiş, eyleyen bir olasılıktır. Burada ise, tersine gerçek (umutsuz olmamak), dolayısıyla bir olumsuzlama güçsüz ve yok olmuş bir olasılıktır; gerçek genellikle olabilirliği doğrular, burada ise inkâr eder onu.

Umutsuzluk ilişkisi kendisiyle ilişkili olan bir sentezin iç uyumsuzluğudur. Ama sentez uyumsuzluk değildir; sadece olasılıktır ya da olasılığı içerir. Aksi takdirde umutsuzluk izi olmaz ve umutsuz olmak sadece doğamızda bulunan insani bir özellik olur yani umutsuzluk olmaz, insan için bir kaza olur; bir acı, başa gelen bir hastalık ya da hepimizin başına gelecek olan ölüm gibi. Dolayısıyla umutsuzluk bizdedir; ama bir sentez olmasaydık, umutsuz olamazdık ve bu sentez doğruluğunu Tanrıdan getirmemiş olsaydı umutsuz olamazdık.

Umutsuzluk nereden geliyor peki? Sentezin kendisiyle ilişkili olduğu ilişkiden, çünkü Tanrı insanı bu ilişki haline getirirken elinden kaçırmış gibi bırakıyor, yani dolayısıyla yönelmek ilişkinin kendisinin işi oluyor. Bu ilişki tindir, ben'dir ve var oldukça bütün umutsuzluğun bağlı olduğu sorumluluk da buradadır; umutsuzların, umutsuzluğu bir felaket gibi gösteren, kendini ve başkalarını yanıltma söylemlerine ve yeteneklerine rağmen bağlı olduğu... Baş dönme olayında görüldüğü gibi ve doğası farklı olmasına rağmen umutsuzluğun birçok noktada hatırlattığı gibi baş dönmesi ruh için neyse umutsuzluk da tin için odur ve sayısız benzerlik gösterir onunla.

Dahası, uyumsuzluk, yani umutsuzluk, ortaya çıktığında bunun sonucu sadece uyumsuzluğun sürekli olması mıdır? Kesinlikle hayır; uyumsuzluğun süresi uyumsuzluktan gelmez, kendisiyle ilişkide olan ilişkiden gelir. Bir başka deyişle ne zaman bir uyumsuzluk ortaya çıksa ve bu uyumsuzluk varlığını sürdürdükçe ilişkiye gitmek gerekir.

Sözgelimi biri hasta oluyor, diyelim ki kendine dikkat etmediği için. Sonra hastalık ortaya çıkıyor ve o andan itibaren kökeni git gide *geçmişe* dayanan bir *gerçekliktir.* Sanki hastalık gerçeğini her an yok edebilmek mümkünmüş gibi, bu amaçla hastayı sürekli hastalığa yakalanıyormuş gibi sürekli eleştirmek vahşet ve acımasızlıktır. Evet! Kendi hatasıyla hasta olmuştur ama bir kere yapmıştır bu hatayı. Hastalığın sürmesi bir kez hastalığa yakalanmış olmasının basit bir sonucundan başka bir şey değildir ve bu konuda her an bir gelişme kaydetmek mümkün değildir; hastalığa yakalanmıştır ama *gene hasta oluyor* denemez. Umutsuzlukta işler başka türlüdür; her gerçek an olabilirliğine indirgenir, her umutsuzluk anında umutsuz *olunur;* şimdi sürekli biçimde gerçek geçmişe kaçar, umutsuzluğun her gerçek anında, umutsuz olası tüm geçmişi bir şimdi gibi taşır. Bunun kaynağında umutsuzluğun bir tin kategorisi olması vardır ve insanda ölümsüzlüğüyle ilişkilidir. Ama bu ölümsüzlüğü her türlü ölümsüzlükten kurtaramayız; özellikle de birdenbire dışlayamayız; onsuz olduğumuz her an onu dışlamışızdır ya da dışlıyoruzdur ama geri döner, yani umutsuz olduğumuz her anda umutsuzluğa yakalanırız.

Çünkü umutsuzluk uyumsuzluğun değil, kendisine yönelmiş bir ilişkinin devamıdır. Ve insan kendisiyle olan bu ilişkisini kendi ben'inden kurtaramaz artık ve kaldı ki bu aynı şeydir kesinlikle çünkü ben, ilişkinin kendisine dönmesidir.

BÖLÜM III

UMUTSUZLUK "ÖLÜMCÜL HASTALIKTIR"

Bu "ölümcül hastalık" düşüncesine özel bir anlam yüklemek gerekir. Kelimesi kelimesine alındığında sonu ölümdür ve ölünen bir hastalığın eşanlamlısıdır. Ama umutsuzluk kesinlikle bu anlamda ele alınamaz; çünkü Hıristiyan için ölüm de yaşama geçiştir. Bu bağlamda Hıristiyan için hiçbir fiziki rahatsızlık "ölümcül hastalık" değildir. Ölüm hastalıkları bitirir ama kendi içinde bir son değildir. Ancak "ölümcül bir hastalık" kelimenin tam anlamıyla ölümle sonuçlanan bir rahatsızlıktır, ondan sonra başka hiçbir şey yoktur. Ve bu umutsuzluktur.

Ama daha kesin, başka bir anlamda "ölümcül hastalıktır". Çünkü gene dar anlamda bu hastalıktan ölünür ya da bu hastalık fiziki ölümle sonuçlanır, buna karşılık işkencesi ölememektir, komadaki birinin ölümle pençeleşmesi ve ölememesi gibi. Böylece *ölümcül hasta* olmak ölememektir ama burada yaşam umut bırakmaz ve umutsuzluk son umudun yokluğu, ölümün yokluğudur. En yüce risk olduğu müddetçe umut yaşamdadır; ama öteki tehlikenin sonsuzluğu anlaşılınca umut ölümdür. Ölümün umuda dönüştüğü müddetçe tehlike büyürken, umutsuzluk ölememe umutsuzluğu olur.

Dolayısıyla umutsuzluğun bu son anlamında "ölümcül hastalık", çelişkili işkence, ben'in hastalığı vardır: ebediyen ölmek, ama ölmeden ölmek, ölümü ölmek. Çünkü ölmek her

şeyin bitmiş olduğu anlamına gelir ama ölümü ölmek, ölümünü yaşamak demektir ve onu bir an yaşamak, sonsuza kadar yaşamaktır. Bir hastalıktan ölür gibi umutsuzluktan ölmek için bizde, ben'de ölümsüz olanın ölebilmesi gerekir, bedenin hastalıktan ölmesi gibi. Hayal! Ölmek, umutsuzlukta sürekli yaşamaya dönüşür. Umutsuz olan ölemez; "bir hançer düşüncelerin öldürülmesinde hiçbir işe yaramaz", aynı şekilde umutsuzluk, ölümsüz solucan, söndürülemeyen ateş gerçek özü olan ben'in ölümsüzlüğünü yok edemez. Ama umutsuzluk olan bu kendini yok etme güçsüzdür ve amaçlarına ulaşamaz. Özel amacı kendini yok etmektir ama yapamaz bunu, bu güçsüzlük kendini yok etmenin ikinci biçimidir ve burada umutsuzluk ikinci kez amacına ulaşamaz yani ben'i yok edemez; tersine bu, var olmanın çoğalması ya da bu çoğalmanın yasasıdır. Umutsuzluğun yakıcı tarafı, kangreni budur; ucu içeriye dönük bu işkence bizi sürekli biçimde yetersiz bir kendini yok etmenin içine atar. Umutsuz olanı teselli etmek şöyle dursun, aksine onu yok etme umutsuzluğunun başarısızlığı bir işkencedir ve öfkesini artırır, dişlerini biler; çünkü sürekli geçmiş umutsuzluğun şimdisinde biriktirerek kendisini tüketemediği, ben'inden kurtulamadığı, kendini yok edemediği için umutsuzluğa düşer. Umutsuzluğun artmasının formülü, ben'in bu hastalığında ateşin yükselmesi budur.

Umutsuz insanın bir umutsuzluk *konusu* vardır. Bir an inanılır buna, daha fazla değil; çünkü gerçek umutsuzluk, umutsuzluğun gerçek figürü hemen ortaya çıkar. İnsan bir şeyden umudu keserken aslında *kendisi*'nden umudu keser ve kendi ben'inden kurtulmak ister. Sözgelimi "Ya Sezar olurum ya da hiç" diyen hırslı biri Sezar olamaz, umudunu keser Sezar olmaktan. Ama başka bir anlamı vardır bunun: kesinlikle Sezar olamayınca artık kendisi olmaya da tahammül edememek. Dolayısıyla aslında umutsuz olmasına neden olan şey kesin-

likle Sezar olmamış olması değildir, hiç olamadığı ben'den umudu kesmiştir o. Ona gene de umutsuz olan bütün mutluluğunu veren bu ben, birdenbire her şeyden daha katlanılmaz olur. Daha yakından bakıldığında onun için katlanılmaz olan kesinlikle Sezar olamamış olmak değil, Sezar olamamış olan ben'dir; ya da daha doğrusu onun kesinlikle katlanamadığı şey kendi ben'inden kurtulamamasıdır. Sezar olsaydı başarabilirdi bunu; ama olamadı ve bizim umutsuzumuz artık kurtulamaz bundan. Umutsuzluğu özünde değişmez çünkü kendi ben'ine sahip değildir, kendisi değildir. Sezar olsa da olamayacaktı, doğrudur bu ama ben'inden kurtulacaktı; Sezar olamadığından, bu durumdan kurtulamama umutsuzluğu içindedir. Dolayısıyla umutsuz biri için, bu onun cezasıymış gibi, ben'ini yok ettiğini söylemek (şüphesiz, bir umutsuzu ya da kendini hiç görememiş biri olmaktan kaynaklanan) yüzeysel bir bakıştır. Çünkü gerçekten de umutsuzluğuna ve işkencesine dayanamaz çünkü umutsuzluk onda, ben'de boyun eğmeyen, yok edilemeyen bir şeyi ateşe vermiştir.

Dolayısıyla bir şeyden umut kesmek tam anlamıyla umutsuzluk değildir, başlangıçtır, hekimlerin bir hastalıkla ilgili olarak söyledikleri gibi kuluçkaya yatmıştır. Umutsuzluk daha sonra gösterir kendini: insan kendinden umut keser. Aşkından umut kesen bir genç kızı ele alalım, yani arkadaşını kaybeden bir genç kızı... Arkadaşı ölmüş olabilir ya da sadakatsizlik yapmıştır. Bu kayıp amansız bir umutsuzluk değildir ama onun yüzünden umutsuzdur. Kurtulmuş olduğu ben, "ötekinin" mutluluğu olmuş olsaydı şahane bir biçimde yitirmiş olduğu ben, şimdi sıkıntısıdır onun çünkü "ötekisiz" bir ben olması gerekir. Bu genç kız için bir hazine olan ben –başka bir anlamda, gene aynı umutsuzlukta– "öteki" öldüğünde iğrenç bir boşluktur ya da tiksinti veren bir şey gibidir çünkü terk etmeyi hatırlatır ona. Dolayısıyla şunu

söylemeyi deneyin ona: "Kızım, bitiriyorsun kendini" ve cevabı gelecektir: "Heyhat! Hayır, acım da bu zaten... O noktaya varamıyorum."

Kendinden umut kesmek, umutsuz olmak, kendinden kurtulmak, her türlü umutsuzluğun ve özellikle ikinci umutsuzluğun formülü budur: umutsuz olmak, kendisi olmayı istemek, kendisine indirgenir... İnsan kendisi olmak istediği umutsuzluktan, olmak istemediği umutsuzluğa indirgenir, daha önce belirttiğimiz gibi (bkz. Kısım I). Umutsuz olan, umutsuzluğu içinde kendisi olmak ister. O zaman kendi ben'inden kurtulmak istemediği anlamına mı gelir bu? Görünüşte hayır; ama yakından gözlendiğinde her zaman kesinlikle aynı çelişki görülür. Bu umutsuz insanın sahip olmak istediği ben kesinlikle olduğu ben değildir (çünkü doğru ben'e sahip olmayı istemek umutsuzluğun tam tersidir), onun gerçek anlamda istediği kendi ben'ini yaratıcısından kurtarmaktır. Ama burada umutsuz olmasına rağmen başaramaz bunu ve umutsuzluğun bütün çabalarına rağmen bu Yaratıcı çok güçlüdür ve onu sahip olmak istemediği ben'e sahip olmaya zorlar. Ama bu arada insan her zaman kendi ben'inden, kendisini oluşturan ben'den kurtulmak ve kendi yarattığı ben'e sahip olmak ister. İstediği bu "ben"e sahip olmak onun bütün zevkidir –başka bir anlamda durumu aynı derecede umutsuz olsa da– ama onun istemediği bu zorlayıcı, baskıcı ben'dir, işkencesidir onun bu; kendinden kurtulamaz.

Sokrates ruhun ölümsüzlüğünü ruhun hastalığının (günah) onu hastalığın bedeni yok etmesi gibi yok edememesiyle açıklıyordu. Aynı şekilde insanın ölümsüzlüğü umutsuzluğun ben'i yok edememesiyle, umutsuzluğun korkunç çelişkisiyle açıklanır. Kendi içimizde ölümsüz olmazsak umutsuz olamayız; ama umutsuzluk ben'i yok edebilseydi o zaman umutsuzluk olmazdı.

Umutsuzluk, ben'in hastalığı, "Ölümcül hastalık" budur. Umutsuz insan ölümcül hastadır. Diğer hastalıklardan farklı olarak, bu hastalık insanın en soylu tarafına saldırır, ama insan bundan ölmeyebilir. Burada ölüm hastalığın sonu değildir, sonsuz bir sondur. Bizi bu hastalıktan ölüm bile kurtaramaz çünkü burada hastalığın verdiği sıkıntı ve... Ölüm ölememektir.

Umutsuzluk durumudur bu. Umutsuz insanın ondan kuşkulanmaması boştur (özellikle bilinmeyen umutsuzlukta), ben'ini, artık izleri görülmeyecek şekilde kaybetme çabası sonuçsuz kalır: ölümsüzlük, durumunun umutsuzluğunu ortaya çıkaracak ve onu ben'ine çivileyecektir; sonuçta işkence hiçbir zaman kendisinden kurtulamaz ve insan ondan kurtulmuş olduğu rüyasını görmekten kesinlikle vazgeçer. Bu kesinlik niçin şaşırtsın? Bu ben, sahip olduğumuz, olduğumuz şey Tanrının insana armağan ettiği en yüce şey ve ona olan inancıysa...

KISIM II

Umutsuzluğun evrenselliği

Hekimlere göre hiç kimse bütünüyle sağlıklı olamayacağından insanı iyi tanıyınca şunu da söylemek mümkündür: umutsuz olmayan insan da yoktur... Her insanda bir sıkıntı, bir endişe, bir uyumsuzluk, bir korku vardır, bilmediği ya da hatta öğrenmeye cesaret edemediği bir korku vardır... Nedeni kendi içinde ya da dışında olan bir korku; uzman hekimlerin dediği gibi insan zihninde bir hastalığı barındırır, besler ve zaman zaman duyduğu anlaşılmaz bir korku bu hastalığın varlığından haberdar eder onu. Ve her halükârda Hıristiyanlık dışında hiç kimse hiçbir zaman umutsuz olmadan yaşamamıştır ve yaşamaz... Gerçek Hıristiyan olmayan bir Hıristiyan için de aynı şey söz konusudur; çünkü insan tam anlamıyla Hıristiyan değilse onda her zaman bir parça umutsuzluk vardır.

Bu düşünce birçok insanda bir paradoks, bir abartma etkisi; aynı zamanda iç karartıcı ve cesaret kırıcı bir etki yapacaktır hiç kuşkusuz. Oysa böyle değildir durum. Söz konusu düşünce genellikle gölgede bırakma alışkanlığı olan bazı şeyleri karartmak şöyle dursun açıklığa kavuşturur; yok etmek yerine yüceltir çünkü insanı her zaman kaderinin ona verdiği yüce gerekliliğe göre düşünür; nihayetinde Tin olmak düşüncesi havada kalmış bir şaka değildir kesinlikle, temel ve bütünüyle mantıksaldır ve ayrıca hiçbir şeyi abartmaz.

Buna karşılık yaygın olan umutsuzluk anlayışı görünüşte kalır; yüzeysel bir görüşten başka bir şey değildir, bir anlayış değildir. Öncelikle herkesin umutsuz olup olmadığını bilmesi gerektiğini iddia eder. Umutsuz olduğunu söyleyen insan umutsuz olduğunu sanır ama insanın umutsuz olmaması için umutsuz olmadığına inanması yeterlidir. Böylece umutsuzluğun sınırları daraltılır, oysa aslında evrenseldir umutsuzluk. Ender olan umutsuz olmak değildir, tersine, ender görülen gerçekten umutsuz olmamaktır.

Ama sıradan insanın düşüncesinde umutsuzluk konusunda dişe dokunur bir şey yoktur. Sözgelimi (doğru anlaşıldığı takdirde milyonlarca insanı umutsuzluk hanesi altında bir araya getirebilecek bir örnek) birçok insanın göremediği şudur: umutsuz olmamak, umutsuz olmanın bilincinde olmamak umutsuzluğun bir biçimidir. Aslında, sıradan insan umutsuzluğu tanımladığında hasta ya da sağlıklı olduğunu söylerken yaptığı yanlışın aynısını yapar... Ama burada çok vahim bir hata vardır çünkü bu insan tin hakkında, sağlık ve hastalık konusunda düşündüğü şeylere göre (ki tin bilinmezse umutsuzlukla ilgili hiçbir şey bilinmez) son derece az şey bilir. Genellikle hasta olmadığını düşünen birinin sağlıklı olduğuna inanılır, kendisi hasta olmadığını söylüyorsa daha da çok inanılır. Buna karşılık hekimler başka türlü bakarlar hastalıklara. Niçin? Çünkü hekimlerin sağlık konusunda kesin ve geliştirmiş oldukları düşünceleri vardır ve insanların sağlık durumunu değerlendirmek için bu düşüncelerden yararlanırlar. Hayali hastalıklar gibi hayali sağlıklı olma durumlarının bulunduğunu bilirler; hastalığı ortaya çıkarmak için ilaç verdikleri de olur. Çünkü tıpta, her zaman, durumumuz konusunda söylediklerimizin sadece yarısına inanan hekimler vardır. Eğer nasıl olduğumuz, neremizin ağrıdığı gibi konularda bireysel izlenimlerimizin tümüne inanılsaydı hekimin

rolü bir hayalden başka bir şey olmazdı. Gerçekten de hemen ilaç yazacak değildir hekim, önce hastalığı teşhis etmesi gerekir ve dolayısıyla her şeyden önce gerçekten hasta olanla hasta olduğunu sananı, sağlıklı olduğunu sananı, aslında hasta olmayanı ayırması gerekir. Umutsuzluğun karşısındaki psikoloğun durumu da aynıdır. Umutsuzluğun ne olduğunu bilir, tanır umutsuzluğu ve dolayısıyla umutsuz olduğuna inanan ya da inanmayan birinin beyanlarıyla yetinmez. Gerçekten de bir anlamda umutsuz olduklarını söyleyenlerin her zaman umutsuz olmadıklarını unutmamak gerekir. Umutsuzluk taklit edilmesi kolay bir şeydir, insan yanılabilir ve umutsuzluk konusunda tin olgusu, ona asla ulaşmayacak her türlü yorgunluk ve sıkıntıyı umutsuzluk gibi takınabilir üstüne. Bununla birlikte psikolog bunların biçimlerini bulmadan işin peşini bırakmaz; bu bağlamda bir taklit söz konusu olabilir ama bu taklit de bir umutsuzluktur; psikolog hiçbir anlamı olmayan bütün bu çökme durumlarını anlamlı bulmaz ama bunların anlamsızlığı bile umutsuzluktur!

Aynı şekilde sıradan insan ruhsal bir rahatsızlık olarak umutsuzluğun, genellikle hastalık denen şeyden çok farklı bir diyalektik olduğunu göremez. Ama bu diyalektik iyi anlaşıldığında binlerce insanı umutsuzluk kategorisi altında toplar. Gerçekten de belli bir dönemde sağlıklı olduğunu kanıtlamış olan biri daha sonra hastalandığında hekimin bu kişiyle ilgili olarak daha önce *sağlıklı* olduğunu ve şimdi *hastalandığını* söyleme hakkı vardır. Umutsuzluk konusunda durum farklıdır. Umutsuzluğun görülmesi onun önceden var olmuş olduğunu kanıtlar. Ayrıca umutsuzluğundan kurtarılamamış biri için asla bir şey söylenemez. Çünkü onu umutsuzluğa düşüren olay bile geçmiş tüm yaşamının umutsuzluk olduğunu ortaya çıkarır anında. Birinin ne zaman ateşi olduğu söylenemeyebilir ama hastalık ortaya çıkarıldığında, geçmişte her

zaman ateşinin olduğu açıktır. Ama umutsuzluk sonsuzluğa asılmış tinsel bir kategoridir ve dolayısıyla diyalektiğinde biraz sonsuzluk vardır.

Umutsuzluk yalnızca hastalıktan daha diyalektik değildir, semptomları da diyalektiktir ve bu nedenle sıradan insan, birinin umutsuz olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylemek isterse yanılma şansı çok fazladır. Gerçekten de umutsuz olmamak çeşitli anlamlar içerir: umutsuz olmak ya da önce umutsuzken daha sonra umutsuzluktan kurtulmuş olmak. Kendini güvende hissetmek ve rahat olmak, güven içinde ve rahat olunduğu izlenimi verebilir ve bu güven ve rahatlık da umutsuzluk olabilir; öte yandan aşıldığında kavuşulan huzurun da işareti olabilir. Umutsuzluk bir hastalığın olmadığı anlamına gelmez; çünkü hasta olmamak asla insanın hasta olduğunun işareti değildir ama umutsuz olmamak insanın umutsuz olduğunun işareti olabilir. Dolayısıyla keyifsizliğin kesinlikle hastalık olduğu bir hastalık durumunda aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Hiçbir benzerlik söz konusu değildir burada. Keyifsizlik de bir diyalektiktir burada. Keyifsizliği hiçbir zaman hissetmemiş olmak kesinlikle umutsuzluktur.

Nedeni şudur: insan bir tin olarak düşünüldüğünde (ve umutsuzluk söz konusu olduğunda her zaman bu kategori içinde görmek gerekir onu) insan her zaman kritik durumdadır. Krizden söz edildiğinde söz konusu olan niçin sadece hastalıklar oluyor ve sağlık olmuyor? Çünkü fizik sağlık söz konusu olduğunda dolaysızlık içindedir insan, diyalektik sadece hastalıkta gündeme gelebilir ve o zaman krizden söz edilebilir. Ama tinsellik bağlamında, insan bu kategoriye dâhil edildiğinde hastalık ve sağlık kritiktir ve zihnin dolaysız bir sağlığından söz edilemez.

Buna karşılık tinsel kaderden yüz çevrildiğinde (o olmadan umutsuzluktan söz edilemez) ve insan sadece basit ruh-

sal ve bedensel bir sentez olarak görüldüğünde sağlık gene dolaysız bir kategori olur ve diyalektik kategori olan bedenin ve ruhun hastalığıdır. Ama umutsuzluk da içinde tinsel kaderleriyle insanların bulunduğu bilinçsizlik halidir. Ne var ki onlar için en güzel ve en büyüleyici olan şey genç yaşta dişilik, huzur, uyum ve mutluluktur ve bunlar gene de umutsuzluktur. Gerçekten de mutluluk diye bir şey vardır ama mutluluk tin kategorisinde mi yer alır? Kesinlikle hayır. Çok derinlerde, en derin yerlerde bunalım da vardır, bunalım da umutsuzluktur ve orada saklanmaktan başka bir şey istemez, umutsuzluk ise mutluluğun en derin yerlerinden başka bir yeri tercih etmez. Aldatıcı bir güvenlik ve huzur sağlamasına rağmen her türlü masumiyet bunalımdır ve masumiyet en çok bunalımın bir nedeni olmadığında korkar; dehşet uyandıran bir şeyin en kötü betimlemesi bile masumiyeti korkutmaz, düşüncenin maharetle kurulmuş, öylesine, yanlışlıkla savrulmuş gibi görünen, bilinmez bir tehlike üzerinde hesaplanmış kelimeleri kadar. Evet, masumiyeti en çok korkutan şey masumiyete dokunmamak ama sorunun ne olduğunu kendisinin de kesinlikle bildiğini ima etmektir. Gerçekten bilmez bunu ama düşüncenin hiçbir şeyden oluşturulmamış olduklarından kesinlikle çok daha ince, etkili tuzakları vardır ve düşünce en çok da kendisidir... hiçbir şey olduğunda. Sadece keskinleşmiş ya da çok iyi bir düşünce, güçlü bir inanç, hiçliği düşünme yani sonsuzluğu düşünme gücü verebilir. Böylece en güzel ve en büyüleyici şey olan genç yaşta dişilik gene de umutsuzluktur, mutluluktur. Öte yandan bu masumiyet yaşamak için pek yeterli değildir. Eğer yolculuğun sonuna kadar bagajda sadece bu mutluluk varsa, pek bir ilerleme kaydedilmemiştir çünkü umutsuzluk budur. Gerçekten de diyalektikten başka bir şey olmadığından umutsuzluğun hastalık olduğu, en büyük mutsuzluğun bu hastalığa yakalanmamak olduğu söylenebilir...

Kurtulmak istenmediğinde hastalıkların en zararlısı olana, yakalanmanın ilahi bir şans olduğu söylenebilir. Bu durum dışında, iyileşmenin mutluluk olduğu, mutsuzluğun hastalık olduğu kesinlikle doğrudur.

Dolayısıyla sıradan insanın umutsuzluğu özel, sıra dışı bir durum olarak görmesi çok yanlıştır, tersine kuraldır umutsuzluk. Ve onun sandığı gibi umutsuz olduklarına inanmayanların ya da kendilerini umutsuz hissetmeyenlerin umutsuz olmamaları ve sadece umutsuz olduklarını söyleyenlerin umutsuz olmaları diye bir şey yoktur kesinlikle, tam tersine, hiç kimseyi taklit etmeden umutsuz olduğunu söyleyen insanın iyileşme umudu vardır, hatta umutsuz oldukları sanılmayanlardan ve umutsuz olduklarına inanmayanlardan daha yakındırlar–diyalektik bir düzeyde– iyileşmeye. Ama burada tabii ki kural ve psikoloji hiç kuşkusuz kabul edecektir ki insanların çoğu tinsel kaderlerinin pek fazla bilincinde olmadan yaşıyorlar... Sahte kaygısızlığın, umutsuzluğun ta kendisi olan sahte yaşam mutluluğunun vb. temelinde yatan budur. Ama genel kural olarak umutsuz olduklarını söyleyenlerden bazıları tinsel kaderlerinin bilincinde olacak kadar yeterli bir derinliğe sahiptirler, bazıları da çok acımasız koşullar, sert kararlar sonucunda bilinçlenmişlerdir bu konuda; bunların dışında başka kimse yoktur, çünkü gerçekten umutsuz olmayan birine rastlamak zordur.

Evet! Kederle ilgili olarak söylenen her şeyi biliyorum... Kulak veriyorum bunlara, birçok kederli insanı da yakından tanıdım; heba olup gitmiş yaşamlarla ilgili neler söylenmez ki! Ama sadece yaşamın zevklerinin ve sıkıntıların ayarttığı şey heba edilir, bu şey bir tin, bir ben olma bilincine ölümsüzlük için tam ve kesin bir kazanç gibi gelmez hiçbir zaman, bir başka deyişle bir Tanrının varlığı hiçbir zaman fark edilmez ya da tam anlamıyla hissedilmez ve bu şeyin, "o",

ben'i bu Tanrı için vardır; ama bu bilinç, bu ölümsüzlük kazancı ancak umutsuzluğun ötesinde elde edilebilir. Ve öteki sefalet! Mutlulukların mutluluğu olan bir düşüncenin düş kırıklığına uğramış yaşamları! Ne yazık ki demek! Her şeyle eğlenmek ya da insanları eğlendirmek, önemli olan sadece budur! Bu mutluluğu asla hatırlatmadan onları güçlerini yaşam sahnelerinde ziyan etmeye sürüklemek! Sürüler halinde itmek onları...ve onları dağıtmak yerine aldatmak, her bireyi tek başına bırakmak yüce amaca tek başına ulaşması için; yaşanmaya değer ve ölümsüz yaşamı tümüyle besleyen tek amaç. Bu sefalet karşısında ebediyete kadar ağlayabilirdim! Ama benim için bu hastalığın fazladan ve korkunç bir işareti daha, bütün işaretlerin en kötüsü ve onun sırrıdır bu. Onu bu yüzden acı çekenden gizleme arzusu ve mutlu çabaları değil sadece, hiç kimse, hiç kimse görmeden onun içine yerleşmesi değil sadece, hayır! İnsanın içinde o kadar iyi gizlenebilir ki hiç farkına varamaz insan! Ve kum saati, yeryüzü kum saati boşalınca ve yüzyılın bütün gürültü patırtısı kesilince ve bizim bütün öfkeli ve kısır çalkantılarımız bitince ve etrafındaki her şey ölümsüzlük gibi sessizlikten ibaret olunca; erkek ya da kadın, zengin ya da yoksul, vasat, sıradan biri ya da senyör, mutlu ya da mutsuz, başına taç koyulmuş olsun ya da mütevazı insanlar arasında kaybolmuş ol, her gün sıkıntı ve terden başka bir şey görmemiş ol, dünya durdukça adın anılsın ya da adı sanı bilinmeyen biri gibi unutul, adsız kalabalığı adı sanı bilinmeyen biri gibi izle; seni kuşatan bu ihtişam, insanların yaptıkları bütün resimlerde görülmüş olsun ya da insanlar seni çok sert yargılamış olsunlar veya en ağır hakaretleri yapmış olsunlar, kim olmuş olursan ol, kendin gibi ya da milyonlarca benzerinden biri gibi... Ölümsüzlük tek bir şey isteyecektir: yaşamın umutsuzluk olmuş olsun ya da olmamış olsun, eğer umutsuz olmuşsan kesinlikle haberin

yoktu bundan ya da bu umutsuzluğu gizli bir sıkıntı gibi, bir yasak aşk meyvesi gibi içine gömdüysen veya başkalarından nefret ettiğin için umutsuz olduysan öfkeden bağırıp çağırıyordun. Ve yaşamın umutsuzluktan başka bir şey olmamışsa, gerisinin ne önemi var! Zaferler ya da yenilgiler, senin için her şey bitmiştir, ölümsüzlük kendisiyle ilgili hiçbir şey söylemez sana, seni kesinlikle hiç tanımamıştır ya da daha beteri seni tanıyarak kendi ben'ine, umutsuzluk ben'ine çiviler!

KISIM III

Umutsuzluğun kişileştirmeleri

Ben olan bu sentezin faktörleri incelenerek umutsuzluğun çeşitli kişileştirmeleri soyut biçimde ortaya çıkarılabilir. Ben sonsuz ve sonludan oluşur. Ama sentezi bir ilişkidir ve bu sentez bir türev olmasına rağmen kendisiyle ilişkilidir ve bu da özgürlüktür. Ben özgürlüktür. Ama özgürlük, olası ve gerekli kategorilerinin, iki kategorinin diyalektiğidir.

Bununla birlikte umutsuzluğu özellikle bilinç kategorisi altında ele almamak gerekir: Bilinçli ya da bilinçsiz, doğadan farklıdır. Kavram öne çıkarıldığında kesinlikle bilinçlidir; ama bunun sonucunda umutsuzluğu yaşayan ve ilke olarak umutsuz denmesi gereken bireyin umutsuz olduğunun bilincinde olması anlamına gelmez. Bu durumda bilinç, iç bilinç belirleyici faktör olur. Ben söz konusu olduğunda kesinlikle belirleyicidir. Onun değerini verir. Ne kadar bilinç varsa o kadar çok ben vardır; çünkü bilinç geliştikçe irade de gelişir ve irade geliştikçe ben de gelişir. Bir insanda, kendisi istemezse eğer, ben olmaz; ama isteği arttıkça, kendilik bilinci de gelişir.

BÖLÜM I

BİLİNÇ AÇISINDAN DEĞİL SADECE BEN'İN SENTEZİNİN ETKENLERİNE GÖRE ELE ALINAN UMUTSUZLUK ÜSTÜNE

A) SONLU VE SONSUZ ÇİFTE KATEGORİSİ AÇISINDAN UMUTSUZLUK

Ben bilinçli sonlu ve sonsuz sentezidir, kendisiyle ilişkilidir ve amacı kendisi olmaktır ki bu ancak Tanrıyla ilişki sayesinde gerçekleşebilecek bir şeydir. Ama kendi olmak somut olmaktır ve sonlu ya da sonsuz içinde somut olmak mümkün değildir, çünkü olacak olan somut bir sentezdir. Dolayısıyla evrim ben'in "sonsuzlaşması" içinde kendinden sonsuzca uzaklaşmasından ve "sonlulaşma" içinde sonsuzca kendine dönmesinden oluşur. Buna karşılık kendi olmayan ben, farkında olarak ya da olmadan, umutsuz kalır.

Bununla birlikte ben yaşamının her safhasında gelişme halindedir çünkü ben (κατα δυναμιν) (olanak dâhilinde, mümkün olduğunca) gerçek anlamda yoktur ve sadece olması gerekendir. Dolayısıyla ben, kendisi olamadıkça kendisi değildir; ama kendi olmamak umutsuzluktur.

α) Sonsuzluğun umutsuzluğu ya da sonlunun eksikliği.

Bu, etkenlerden biri sürekli kendi zıddı olan ben'in sentezinin diyalektiğine bağlıdır. Umutsuzluğun hiçbir biçiminin (diyalektik olmayan) doğrudan tanımı verilemez, bir biçimin her zaman zıddını yansıtması gerekir. Umutsuz olanın umut-

suzluktaki durumu diyalektik olmadan anlatılabilir, şairlerin onu özgürce konuşturarak yaptıkları gibi. Ama umutsuzluk ancak zıddıyla tanımlanır ve sanatsal bir değeri olması için üslupta, ifadenin karşıt olanın diyalektik yansıması gibi olması gerekir. Dolayısıyla kendini sonsuz sanan ya da sonsuz olmak isteyen insan yaşamında her an umutsuzluktur. Çünkü ben sınırlayan sonlunun ve sınırsızlaştıran sonsuzun bir sentezidir. Dolayısıyla sonsuz içinde kaybolan umutsuzluk hayalidir, eksiktir; çünkü ben ancak umutsuzluğuyla, kendisine karşı açık olup Tanrıya kadar uzandığında, sağlıklıdır ve umutsuzluktan kurtulmuştur.

Şu bir gerçek ki hayali olan öncelikle muhayyileye bağlıdır; ama muhayyile de duygu, bilgi, iradeyle ilişkilidir, böylece insanın hayali duygusu, bilgisi, isteği olabilir. Muhayyile genellikle sonsuzlamanın aracısıdır, ötekiler gibi bir yetenek değildir... ama bunu söylerken onun *hepsine örnek* olduğunu belirtmek gerekir. İnsandaki duygu, bilgi ve istek son tahlilde muhayyilesiyle, yani bütün bu yeteneklerin muhayyilede yansıma biçimiyle ilişkilidir. Sonsuzluğu yaratan yansımadır o ve ihtiyar Fichte bilgi bağlamında bile kategorilerin kaynağını buraya yerleştirirken haklıydı. Muhayyile de ben gibi yansımadır, beni yeniden üretir ve yeniden üretirken ben'in olabilirliğini yaratır ve yoğunluğu ben'in yoğunluğunun olabilirliğidir.

Genel anlamda, insanı sonsuzluğa taşıyan muhayyiledir ama insanı kendisinden uzaklaştırarak ve böylece kendisine dönmesinden saptırarak.

Dolayısıyla duygu hayali olunca ben gittikçe buharlaşır ve sonunda bir tür kişisiz, gayri insani duyarlık olur, bir bireyle bağlantısı olmaz artık ama ne olduğu bilinmeyen soyut bir var olma durumunu paylaşır; sözgelimi insanlık fikrini. Duyumları etkilenen romatizmalı biri o kadar çok rüzgârın ve

ortamın etkisi altındadır ki bedeni içgüdüsel olarak en küçük bir hava değişikliğini vb. hisseder, aynı şekilde duygularını hayali olanın yutmuş olduğu insan her gün biraz daha fazla sonsuzluğa dalar ama her geçen biraz daha kendisi olmaz çünkü sürekli ben'inden uzaklaşır.

Aynı macerayı hayali olan bilgi de yaşar. Burada ben'in gelişme yasası, ben'in gerçekten kendisi olması gerekiyorsa, bilgi bilinçle atbaşı gider ve daha çok bildikçe ben de kendini daha iyi tanır. Aksi takdirde bilgi çoğaldıkça insan dışı bir şeye dönüşür ve bunu yaratan insan ben'ini ziyan eder... İnsan yaşamlarının, piramit inşa edilmesi ya da Rus korolarında tek bir notanın seslendirilmesi amacıyla ziyan edilmesine benzer bu.

Hayali şeylere daldığında istekte de yine aynı macera söz konusudur: ben gene buharlaşır. Burada söz konusu olmadığı gibi somut ve soyut olarak varlığını sürdürdüğünde, amaçları ve kararları sonsuzluğa doğru gittikçe birdenbire gerçekleşebilecek en küçük bir amaç ve aynı zamanda kendisi için mevcut hale gelir ve o zaman, sonsuzlaşırken, kendisine de çok yaklaşır –gerçek anlamda–, kendisinden *çok uzak* olduğunda (amaçlarında ve kararlarında en çok sonsuzlaştığı sırada) aynı zamanda, bugün, bu saatte, bu anda bile gerçekleşebilecek amacının sonsuz küçük parçasını tamamlamaya *en yakın* olduğu andır.

İsteme, tanıma ya da hissetme etkinliklerinden biri hayali olana yöneldiğinde de, sonunda bütün ben'in de oraya gitme tehlikesi doğar ve oraya daha çok kendiliğinden gider ya da oraya doğru sürüklenmesine izin verir: her iki durumda da sorumludur. Bu durumda hayali bir yaşam sürülür, soyut içinde sonsuzlaşılır ya da yalnızlaşılır, gene ben'den yoksun kalınır ve kazanım yalnızca ben'den daha çok uzaklaşmaktır. Şimdi din alanında olup bitenlere bakalım. Tanrıya yönelme ben'i

sonsuzlukla donatır ama burada bu sonsuzlaşma, hayali olan ben'i tükettiğinde insanı boş bir sarhoşluk durumundan başka bir yere götürmez. Gerçekten de insan artık kendi ben'ine dönemediğinden, kendisi olamadığından Tanrı için yaşama fikrinin katlanılmaz olduğunu düşünenler olabilir. Böylece hayali olanın kurbanı inançlı biri şöyle diyecektir (kendi sözleriyle canlandırırsak): "Bir serçenin yaşayabilmesi anlaşılır bir şeydir çünkü Tanrı için yaşadığını bilmez. Ama bunu benim bilmem! Ve delirmemem ya da boşluğa düşmemem!"

Ama bu şekilde hayali olanın kurbanı olan birinde, bir umutsuzda yaşam pekâlâ kendi seyrinde gidebilir ve genellikle farkında olunur bu durumun ve böyle bir insan herkes gibi cismani olanla, aşkla, aileyle, onurla ve itibarla dolu olabilir; ...daha derin bir anlamda, belki bu insanın ben'inin olmadığı fark edilmez. Ben insanların çok fazla önem verdiği bir şey değildir, gerçekten de en az ilgi çeken şeydir ve insanın ben'inin görülmesine izin vermesi çok risklidir. En büyük tehlike, bu ben'in yitirilmesi bizim tarafımızdan hiç fark edilmeyebilir. Bu kadar sessiz olan başka hiçbir şey yoktur ve ne olursa olsun, kol ya da bacak, talih, kadın vb... bu kadar kendinden haberi olmayan başka bir şey yoktur.

β) Sonlu olanda umutsuzluk ya da sonsuzluğun olmaması.

α)'da gösterildiği gibi bu umutsuzluk ben'in diyalektiğinden, terimlerden biri her zaman kendi zıddı olan sentezinden gelir.

Sonsuzluktan yoksun olmak umutsuzu sıkıştırır ve sınırlar. Elbette burada kastedilen, doğal olarak sadece darlık ve ahlaki sefalettir. İnsanlarsa, tersine, sadece entelektüel ya da estetik sefaletten veya en çok ilgilendikleri alakasız şeylerden söz ederler; çünkü zihinleri kesinlikle alakasız şeylere sonsuz bir değer atfetmekle meşguldür. İnsanların düşüncesi her zaman küçük farklılıklara takılır, tek ihtiyacımız olan şeyle

gerektiği gibi ilgilenmez (çünkü tinsellik bununla ilgilenmek demektir), bu sefaleti, ben'in yitirilmesi olan bu darlığı hiç anlamaz ayrıca... Ben sonsuzluk içinde buharlaştığı için değil, sonluluk içine kapandığı için ve de bir ben yerine sadece bir rakam, fazladan bir insan, sonsuz bir sıfırın fazladan bir yinelemesi olduğu için kaybolmuştur.

Burada umutsuzluğa düşüren darlık ilkelliğin olmamasıdır; ya da ondan kurtulmuş veya tinsel açıdan kısırlaşmış olmaktır. Gerçekten de bizim özgün yapımız aslında insanın kendisi olmasının önündeki bir ben gibidir ve bu özelliğiyle bir kesinlikle hiçbir zaman açısız değildir, ama devamında bunların yumuşatılması değil katılaştırılması gerekir; ben'in ötekinden korkarak kendisi olmaktan kesinlikle vazgeçmemesi gerekir ve de (kendine özgü köşeleriyle) kesinlikle kendi için kendi olmanın biricikliğine sadık kalarak bir ben olma cüretini göstermesi gerekir. Ama körü körüne, ben'in kaybedilmesine kadar giden sonsuzluğa dalan umutsuzluğun yanında başka bir umutsuzluk vardır: "öteki" aracılığıyla ben'inden yoksun kalmayı kabullenen umutsuzluk.

Çevresi çok kalabalık olan, çok fazla işi olan, dünyanın gidişatını kavramaya çalışan bu umutsuz kendisini de unutur, Tanrıyı unutur, kendisine inanmaya cesaret edemez ve kendisi olmayı çok cüretli bulur ve başkalarına benzemenin daha kolay ve daha güvenli olduğunu düşünür... Bir taklitçi, bütünün içinde yalnızca bir başka sayı, sürüye karışmış olmak rahat gelir ona.

Sonuç olarak bu umutsuzluk biçimi insanların hiç dikkatini çekmez. Ben'ini kaybeden bu tür umutsuz, dolayısıyla kendini her yerde iyi gösterme ve yaşamda başarılı olma konusunda tarifsiz bir yetiye ulaşır. Burada hiçbir rahatsızlık söz konusu değildir, burada ben ve sonsuzlaşması bir sıkıntı olmaktan çıkmıştır; bir çakıl taşı gibi parlak olan bu umut-

suz her yerde geçerli akçe gibidir. Kimse onun umutsuz biri olduğunu düşünmez, kesinlikle ideal bir insandır. İnsanlar genelde neden korkulması gerektiğini bilmezler ve nedenleri bellidir bunun. Yaşamı sıkıntıya sokmak yerine kolaylaştıran ve mutluluk veren bu umutsuzluk da doğal olarak umutsuzluk gibi görülmez. Bilgelik kurallarından başka bir şey olmayan özdeyişlerin çoğunda görüldüğü gibi, insanlar böyle düşünürler. Mesela "konuşmamış olmaktan bir kez, konuşmuş olmaktan on kez pişman olunmasını" anlatan özdeyiş; niçin? Çünkü maddi bir olgu olan konuşmalarımız bizi sıkıntıya sokabilir ki doğrudur bu. Susmak hiç önemli değilmiş gibi! Oysa en büyük tehlikedir. Gerçekten de konuşmayan insan kendisiyle baş başa kalmıştır ve gerçek, onu cezalandırarak, konuşmalarının sonuçlarını ona yansıtarak imdadına yetişmez. Bu anlamda susmanın zor olmaması değildir mesele. Ama nelerden korkulması gerektiğini bilen biri hatalardan, yanlışlardan çok içindeki ve dışarıda iz bırakmayan yönelimlerden korkar. İnsanların tehlikenin riskli olduğunu düşünürler ve nedeni bellidir: kaybedilebilir. En küçük bir riskin olmaması... İşte bilgelik budur. Yine de, hiç risk almamak; en tehlikeli riskleri alarak dahi kaybedilmeyebilecek bir şeyin kaybedilebilmesinin kolaylığı... Riskin sonunda kaybedilebilir tabii ki ama asla, böyle kolayca, hiçbir şey olmamış gibi kaybetmek olmaz: neyi kaybetmek? Kendini. Gerçekten de risk alırsam ve yanılırsam, elden ne gelir! Hayat beni korumak ve kurtarmak için cezalandırır. Ama hiç risk almazsam kim yardım edecek bana? Çünkü çok özel anlamda (insanın ben'inin bilincine varması) hiçbir risk almadığımda, üstüne üstlük bu dünyanın bütün nimetlerine korkağın biri olarak sahip oluyorum ve ben'imi yitiriyorum!

Sınırlılığın umutsuzluğudur bu. Bir insan cismani, görünüşte insani, başkalarının övgüleriyle, şan şöhret, saygınlık

dolu ve dünyevi amaçlar peşinde bir hayatı ve aslında bu nedenle daha da iyi olacak bir biçimde, bu uğurda, harcayabilir. Çünkü söylendiği gibi devir kesinlikle kendisi gibi insanların yaşadığı devir... Sonuçta kendilerini bu dünyaya adamış, yeteneklerini kullanmayı bilen, para biriktiren, amaçlarına ulaşmış gözüken ve ileriyi gören vb. insanlar... Adları tarihe kalacaktır belki ama gerçekten kendileri olmuş mudur bu insanlar? Hayır, çünkü bu insanlar tinsel anlamda ben'siz yaşamışlardır... Her şeyi riske edebilecekleri bir ben'siz, Tanrının karşısında kesinlikle ben'siz... ayrıca ne kadar bencil olurlarsa olsunlar.

B) İKİLİ OLABİLİRLİK VE GEREKLİLİK KATEGORİSİ AÇISINDAN UMUTSUZLUK

Olabilirlik ve gereklilik, gelişmesi için ben'e esasen gereklidirler (gerçekten de ben özgür olmadığı takdirde hiçbir gelişme gösteremez). Ben, sonsuz ve son (απειρον περας) gibi olabilir, olası olana ve gerekliliğe ihtiyaç duyar. Olabilir olandan ve gereklilikten yoksun olması dolayısıyla umutsuz olur.

α) Olabilir olanın umutsuzluğu ya da gereklilik eksikliği

Bu olgu, daha önce gördüğümüz gibi diyalektiğe bağlıdır. Sonluluk sonsuz olanın karşısında sınırlar; olabilir olanın alanında gereklilik, sınırlama rolünü üstlenir. Sonlu ve sonsuzun sentezi olarak ben önce ortaya konur, (κατα δυναμιν [olanak dâhilinde]) var olur; daha sonra oluşmak için muhayyile içinde yansır ve ona olabilir olanın sonsuzluğunu esenleyen budur. Ben (κατα δυναμιν) olabilir olan kadar gereklilik içerir çünkü kesinlikle kendisidir ama kendisi olma ediminde bulunmalıdır. Gerekliliktir çünkü kendisidir ve olabilir olandır çünkü kendisi olma ediminde bulunmalıdır.

Olabilir olan gerekliliği sarsar ve böylece ben olabilir olanın içinde gelişir ve kaybolursa, onu gereklilik içinde hatırla-

tan bir bağ da yoksa olabilir olanın umutsuzluğu söz konusudur. O zaman bu ben olabilir olanın içinde bir soyut olur, orada çırpınırken kendini tüketir ama yer değiştirmez çünkü onun gerçek yeri gerekliliktir: gerçekten de kendi olmak aynı yerdeki bir eylemdir. Oluşmak yola çıkmaktır ama kendi olmak aynı yerdeki bir harekettir.

Bu durumda olabilir olanın alanı ben'in gözünde sürekli büyür, orada her zaman daha fazla olabilir olanı bulur çünkü hiçbir gerçeklik oluşmaz orada. Sonunda olabilir olan her şeyi kucaklar ama o zaman da uçurum ben'i yutmuştur. En küçük bir olabilir olanın gerçekleşmesi bile belli bir süre alacaktır. Ama gerçek için gerekli olan bu zaman o kadar kısalır ki sonunda her şey anında parçalanır, dağılır. Olabilir olanlar gitgide daha yoğunlaşırlar, ama olabilirlikleri devam eder ve asla –yoğunluğun yalnızca olabilir olandan gerçeğe geçişte olduğu– gerçeğe dönüşmezler. An, bir olabilir olanı gösterir göstermez bir başkası çıkar ortaya, sonunda bu fantazmalar öyle hızlı bir biçimde akıp giderler ki her şey olabilir gözükür bizim için ve bu durumda ben'in uç anına dokunuruz ki ben de burada bir hayalden başka bir şey değildir.

Şimdi onda eksik olan gerçektir; sıradan dilin, birinin gerçeğin dışına çıktığı söylendiğinde ifade ettiği gibi. Ama olaya daha yakından bakıldığında onda eksik olan gerekliliktir. Çünkü gerçek –filozofların hoşuna gitmese de– olabilir olanla gereklilik içinde birleşmez ve asıl bu gereklilik, gerçek içinde olabilir olanla birleşir. Ayrıca ben'in olabilir olanın içinde yolunu şaşırması –en azından sıradan anlamı içinde– güç eksikliği değildir. Eksik olan aslında ben'imiz içindeki gerekliliğe, iç sınırlarımız denebilecek şeye itaat etme, bağlanma gücünün olmayışıdır. Böyle bir ben'in talihsizliği bu dünyada hiçbir şeye ulaşamamış olmak değildir; kendi kendisinin bilincine varamamış olması, kendisinin olan bu

ben'in bilincinde olamamasıdır ve bu bir kesinlik, dolayısıyla gerekliliktir. Bunun yerine insan ben'ini olabilir olanda hayali olarak bırakarak kendisi kaybolmuştur. İnsan kendini tanımıyorsa *kendini* bir aynada göremez; aksi durumda bu kesinlikle *kendini* görmek değildir, sadece birini görmektir. Ama olabilir olan olağanüstü bir aynadır ve kesinlikle çok temkinli bir biçimde kullanılması gerekir. Gerçekten de aldatıcı olduğu söylenebilir. Kendi olabilir olanında kendisine bakan bir ben'in anca yarı yarıya gerçek olduğu söylenebilir; çünkü bu olabilir olanda kendi olmaktan gene uzaktır, ya da anca yarı yarıya kendisidir. Gerekliliğinin daha sonra neye karar vereceği bilinemez henüz. Olabilir olan hoş bir davet alan ve daveti hemen kabul eden bir çocuk gibidir; geriye ana babanın izin verip vermeyeceğinin bilinmesi kalır ve burada ana babanın rolü de gerekliliktir.

Olabilir olan gerçekten bütün olabilir olanları, dolayısıyla bütün sapmaları; ama derin anlamda iki sapmayı içerir: Biri arzu, nostalji biçiminde ve öbürü hayali melankoli (umut, korku ya da bunalım). Birçok efsanede geçen şövalye gibi... Şövalye birdenbire nadir kuşlardan birini görür ve inatla peşine düşer kuşun, önce yakalayacağını sanır kuşu... Ama kuş gece oluncaya kadar sürekli uçar ve evinden gittikçe uzaklaşan şövalye yalnızlığı ve arzunun olasılığı içinde yolunu şaşırır. Arzu, olabilir olanı gerekliliğe taşımak yerine peşinden gider ve kendine dönüşte yolunu kaybeder. Melankolide tersi de aynı şekilde gerçekleşir. Melankolik bir aşk yaşayan insan bunalımın olabilirliğinin peşine düşer ve sonunda kendisinden uzaklaşır ve bu bunalım ya da ölmekten öylesi korktuğu bu uç durumda can verir.

β) Gereklilikte umutsuzluk ya da olabilir olanın eksikliği

Olabilir olanın içinde yolunu şaşırmanın küçük yaştaki keke-

lemelerle karşılaştırın... Bu durumda olabilir olanın olmaması dilsiz olmaktır. Gereklilik sanki sadece seslilerden ibaretmiş gibi gözükür ama onları telaffuz etmek için olabilirlik gereklidir. Olabilirlik eksik olursa, kader varoluşu ondan mahrum kılarsa bu varoluş umutsuz olur ve bu eksiklik onu her an umutsuz yapar.

Söylendiği gibi umudun bir yaşı vardır ya da belli bir dönemde, yaşamın belli bir anında insanın umut ya da olabilirlikle taştığı söylenir. Ama bu gerçekle ilgisi olmayan laf kalabalığından başka bir şey değildir: Çünkü bu türden umut ve umutsuzluk gerçek umut değildir, gerçek umutsuzluk da değildir.

Ölçüt şudur: Tanrı için her şey mümkündür. Her zaman ve dolayısıyla her an geçerli olan gerçek. Gündelik ve hiç düşünmeden, her gün kullanılan nakarat budur ama kelime yalnız insan için kesinlikle her an, her yerde geçerlidir ve o olmayınca başka hiçbir insani olabilirlik söz konusu değildir.

İnsana göre esas olan, eğer inanmak istiyorsa, Tanrı için her şeyin mümkün olmasıdır... Buna *inanma* iradesi varsa. Ama aklı yitirme formülü değil midir bu? Tanrıyı kazanmak için mantığı kaybetmek, bu inanma olgusunun ta kendisidir. Bu durumda olan birini düşünelim: korkuda muhayyilenin bütün güçleri ona titreyerek ne olduğu belli olmayan, katlanılmaz bir dehşeti gösteriyorlardı ve işte korku budur, onun başına gelen budur! İnsanlara göre ölümü kesindir... İşte, umutsuzca, ruhunun umutsuzluğu umutsuz olma hakkı için mücadele eder, deyim yerindeyse, umutsuz olma keyfi için, bütün varlığıyla umutsuzluğa kapılma mutluluğu için; onu engelleme iddiasında olan birini, şairlerin şairinin *II. Richard*'da şahane bir biçimde ifade ettiği sözleriyle, hiçbir şeyi daha önce lanetlemediği gibi lanetleme noktasına kadar:

Beshrew thee, cousin, which didst lead me forth
*Of that sweet way I was in todes pair!**
(Perde III, Sahne II)

Böylece öte dünya mutluluğu en yüce insani imkânsızlıktır; ama Tanrı için her şey mümkündür! *İnancın* savaşıdır bu; inanç, olabilir olan için çılgın gibi savaşır. Gerçekten o olmadan kurtuluş yoktur. Bu kayboluş karşısında insanlar çığlık atarlar: Su! Kolonya! Hofmann damlası! Ama umutsuz olan biri için şöyle haykırırlar: olabilir olan, olabilir olan! O ancak olabilir olanla kurtarılacaktır! Bir olasılık belirir ve bizim umutsuzumuz soluklanır, hayata döner çünkü olabilir olan yoksa soluk almanın mümkün olmadığı söylenebilir. Kimi zaman insanlar türlü marifetlerle bulabilirler onu ama sonuç olarak *inanmak* söz konusu olduğunda tek bir ilaç vardır: Tanrı için her şey mümkündür.

Mücadele budur. Kurtuluş tek bir noktaya bağlıdır kesinlikle: Savaşçı, olabilir olana sahip olmak istiyor mu: İnanmak istiyor mu? Bununla birlikte durum insani açıdan ele alındığında, ölümünün kesin olduğunu bilir. İnancın diyalektik hareketidir bu. İnsan genellikle umuda, olası olana vb. bağlanmakla sınırlar kendini... Başına şunun ya da bunun gelmeyeceğini düşünerek. Daha sonra bir olay olur, ölür. Korkak, çeşitli etkenlere bağlı risklerinin olduğunu bildiği bir tehlikeye atar kendini ve bu risk ortaya çıktığında umutsuzluğa kapılır, pes eder. *İnançlı insan* ölümlülüğünü görür ve anlar (başına gelen şeyle ya da cesaret ettiği şeyle) ama inanır. Onu ölümden koruyan budur. Yardım konusunda her şeyi Tanrı-

---

* *Kuzen, kendimi acı çekmeye ne de güzel hazırlamıştım.*
Lanet olsun sana, beni engellediğin için!
YKY Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi - Çeviri: M. Hamit Çalışkan - 2. Baskı -Ekim 1994 - s. 75 (Ed.)

ya bırakır ama Tanrı için her şeyin mümkün olduğuna inanmakla yetinir. Öleceğine *inanmak* imkânsızdır. İnsani olarak anlamak ölümüdür ve aynı zamanda olabilir olana inanmak inançlı olmaktır. O zaman Tanrı inananın imdadına yetişir; belki korkutan şeyden kaçmasına izin vererek, belki korkutan şeyin kendisiyle... Bütün beklentilerin tersine yardım, mucizevi ve ilahi bir biçimde burada ortaya çıkabilir. Mucizevi, çünkü bir insanın iki bin küsur yıl önce büyülü bir biçimde kurtarılmamış olduğuna inanmak ne kadar gayri ciddi bir dar görüşlülüktür! Mucizenin yardımı her şeyden önce yardımın olanaksızlığına tutkulu bir inanca ve sonra da bizi kurtaran aynı güce olan sadakatimize bağlıdır. Ama genelde insanlar her ikisinden de yoksundur; yardımın olanaksızlığı karşısında haykırırlar ama bunu anlamak için en küçük bir çaba harcamazlar ve daha sonra da nankörler gibi yalan söylerler.

Olabilir olan bağlamında inançlı kişi ebedi olana ve umutsuzluğun kesin panzehrine sahiptir; çünkü Tanrı her an her şeye muktedirdir. İnancın çelişkileri çözen sağlamlığıdır bu. Ölümün insani açıdan kesinliği ve bununla birlikte yaşamanın mümkün olması da inancın sağlamlığıdır. Sağlıklı olmak sonuçta çelişkili olanı çözme gücü değil midir? Sözgelimi fizikte bir hava akımı çelişkidir, diyalektiğin bulunmadığı karışık bir soğuk sıcak durumudur ve sağlıklı bir beden farkında olmadan çözer bunu. İnanç için de aynı şey söz konusudur.

Olabilir olanın olmamasının anlamı bizim için her şeyin gereklilik ya da sıradanlık olmuş olmasıdır.

Gerekirci (determinist), kaderci umutsuzdur, ben'lerini yitirmişlerdir bunlar çünkü onlar için gereklilikten başka bir şey yoktur. Açlıktan ölen kral da aynı macerayı yaşamıştır çünkü yiyeceği her şey altına dönüşüyordu. Kişilik olabilir olanın ve gerekliliğin bir sentezidir. Dolayısıyla süresi iki soluk arası kadardır. Gerekirci olanın ben'i soluk almaz çünkü

katıksız gereklilik içinde soluk almak mümkün olmaz ve böyle bir gereklilik ben'i kesinlikle boğar. Kadercinin umutsuzluğu, Tanrı'yı kaybetmiş olduğundan ben'ini de kaybetmiş olmaktır; insanın Tanrısının olmaması ben'inin de olmaması anlamına gelir. Kadercinin bir Tanrısı, bir başka deyişle kendine ait Tanrısı yoktur... Gerekliliktir onunki; çünkü Tanrı için her şey mümkün olduğundan Tanrının olabilirliği mutlaktır ve gerekliliğin olmaması demektir bu. Dolayısıyla kadercinin tapınması olsa olsa bir nidadır ve özü itibariyle sessizlik, sessizce itaat, dua edememedir. Dua etmek de soluk almaktır ve ciğerler için oksijen neyse olabilir olan da ben için odur. Sadece oksijen ve azotu solumak mümkün değildir, bunun gibi duanın soluğu da sadece olabilir olanla ya da gereklilikle beslenmez. Dua etmek için bir Tanrı, bir ben ve olabilir olan ya da bir ben ve yüce anlamı içinde olabilir olan gereklidir, çünkü Tanrı mutlak olabilir olandır ya da mutlak olabilirlik Tanrıdır ve sadece böyle bir şok tinsel yaşamı doğurur ve bu yaşama doğan kişi her şeyin mümkün olduğunu anlar, Tanrıyla ilişki kuran sadece odur. Tanrının iradesi olabilir olduğu için dua etmek mümkündür; bu irade gereklilikten başka bir şey olmasaydı dua edilemezdi ve insan doğal olarak ancak hayvan kadar meramını anlatabilirdi.

Dar kafalılar ve ilkellikleri konusunda durum biraz farklıdır... Burada öncelikle olabilir olan yoktur. Tin yoktur, gerekircilik ve kadercilikte ise umutsuzdur tin; ama tinin olmaması da umutsuzluktur. Her türlü tinsel yönelimden yoksun olan dar kafalı, olabilir olanın kendisine her zaman bir sığınak bulabileceği olasılık alanında kalır; dolayısıyla dar kafalının Tanrıyı bulma konusunda hiç şansı yoktur. Kesinlikle muhayyileden yoksundur, olayların seyri, olası olanın sınırları, şeylerin normal gidişatı gibi konularda belli ölçüde, sıradan bir deneyimi vardır ve şarap tüccarı ya da başbakan olması-

nın hiçbir önemi yoktur. Dar kafalının ne ben'i, ne de Tanrısı vardır. Çünkü ben'i ya da Tanrıyı keşfedebilmek için muhayyilenin bizi olası olanın bulanıklığının üstünde beslemesi, bizi ondan koparması ve her türlü deneyimi aşan şeyi olası kılarak bize umut etmeyi ve korkmayı ya da korkmayı ve umut etmeyi öğretmesi gerekir. Ama dar kafalıda muhayyile diye bir şey yoktur, istemez muhayyileyi, nefret eder ondan. Dolayısıyla bir ilacı yoktur bunun. Yaşam kimi zaman ona korkutarak yardımcı olursa, ezberlemiş olduğu ilkel bilgeliğini aşarak umutsuzluğa kapılır yani o zaman durumunun umutsuzluk olduğu açıkça görülür ve inanç olabilirliğinden yoksundur ve tanrı aracılığıyla kesin ölümünün bir ben'i kurtarması mümkün değildir.

Bununla birlikte kaderciler ve gerekircilerin muhayyileleri olabilir olandan umudu kesecek kadar gelişmiştir ve kendilerinde yokluğunu anlayacak kadar da olabilir olandan haberlidirler; dar kafalı ise sıradan şeyle rahatlar, durum iyi de olsa kötü de olsa umutsuzluğu değişmez. Kaderciler ve gerekirciler olabilir olandan yoksundurlar ve dolayısıyla rahatlama ve gevşeme, gerekliliğin yoğunluğunu azaltma mümkün değildir onlar için; onları yatıştırabilecek olan bu olabilir olan dar kafalıda yoktur... tinin eksikliğine karşı bir tepki olarak yoktur. Gerçekten de bilgeliği ile olabilir olandan yararlanmayı ve olası olanın tuzağında ya da boşluğunda onun muazzam esnekliğini ele geçirmiş olmakla övünür; bilgeliği onu yakaladığını sanır ve bizim dar kafalı onu olası olanın kafesinde gezdirir, çevresindekilere gösterir ve kendisini efendi sanır, tuzağa düşmüş olduğundan, aptallığın kölesi ve tam bir parya olduğundan kuşkulanmaz. Olabilir olanda yolunu kaybetmiş biri de umutsuzluğun cüretini taşır oraya ve sadece gerekliliğe inanan biri umutsuz olarak kasılır ve gerçeğin içinde dağılır, dar kafalı ise aptallığı içinde mutlu olur.

BÖLÜM II

BİLİNÇ KATEGORİSİ AÇISINDAN UMUTSUZLUK

Bilinç gelişir ve umutsuzluk da bu gelişimim yoğunluğuyla beraber artar; bilinç geliştikçe umutsuzluk da yoğunlaşır. Çok açık olan bu olgu umutsuzluğun özellikle iki ucundadır. Şeytandan gelen umutsuzluk özellikle en kötüsüdür... Katıksız tindir ve bu özelliğiyle mutlak bilinç ve şeffaflıktır; mazeret, yatıştırma getirebilecek karanlık, bulanık hiçbir şey yoktur onda ve bu umutsuzluk meydan okumanın da doruğudur. Maksimum budur işte. Minimum ise bir tür hal, bir masumiyet durumudur, hatta umutsuz olduğu bile söylenemez. Böylece bilinçsizliğin en yüksek düzeyinde umutsuzluk en alt düzeydedir, o kadar altta ki buna umutsuzluk denip denmeyeceği bile kuşkuludur.

A) FARKINDA OLUNMAYAN UMUTSUZLUK YA DA BİR BEN'E, EBEDİ BİR BEN'E SAHİP OLMANIN UMUTSUZ CEHALETİ

Doğru bir teşhisle umutsuzluk denen ve umutsuz olmaya izin vermeyen bu durum, olumlu anlamda Gerçek'in tartışılması hakkını ifade eder. *Veritas est index sui et falsi* (Gerçek hem kendini hem gerçek olmayanı gösterir). Ama bu tartışma hakkı önemsenmemektedir, aynı şekilde insanlar genellikle gerçekle ilişkiyi, gerçekle kişisel ilişkilerini en yüce şey olarak görmekten çok uzaktırlar, gene aynı şekilde Sokrates'le

birlikte en büyük felaketin yanılgı içinde olmak olduğunu görmekten de uzaktırlar; bu insanlarda genellikle duyular aklın önüne geçer. Hemen hemen her zaman biri mutlu gözüktüğünde ve mutlu olduğunu düşündüğünde ama aslında, gerçeğin ışığında mutsuz olduğunda yanlışından kurtulmayı istemekten çok uzaktır. Tersine kızar, kendisine gerçeği hatırlatmak isteyeni en büyük düşmanı gibi görür ve bu davranış biçiminin bir saldırı, bir cinayet olduğunu, deyim yerindeyse mutluluğunu öldürmek olduğunu düşünür. Niçin? Çünkü şehvetin ve bütünüyle doğal bir ruhun kurbanıdır; yaşamı sadece duyular kategorisini, hoş olanı ve olmayanı bilir ve tini, gerçeği vb. uzaklaştırır. Cüretkâr olamayacak, dirençli bir tine sahip olamayacak kadar şehvet düşkünüdür. İnsanlar kibirlerine ve rehavetlerine rağmen tin olma, insanın olabileceği mutlak olma konusunda çok az şey bilirler, neredeyse hiçbir fikirleri yoktur: ama kesinlikle kibir ve rehavet içindedirler... aralarında. Bir ev düşünün; her katında –bodrum, giriş, birinci kat– farklı sınıftan insanlar oturuyor olsun. Bu binadaki hayatları düşünün... İnsanların çoğu, kendilerine ait bir binada bodrum katını tercih etseler gülünç ve hüzün verici bir şey olmaz mı bu? Hepimiz tinsel eğilimli bir sentez oluşturuyoruz, bizim yapımız bu; ama şehvetin kategorilerinde, bodrumda oturmayı kim istemez? İnsan sadece orada iyi yaşamaktan hoşlanmaz, orayı o kadar çok sever ki kendisine efendilere ait olan birinci kat önerildiğinde çok kızar... Burası her zaman boştur ve onu bekler, çünkü sonuçta bütün bina onundur.

Evet, yanılgı içinde olmak, Sokrates'in tersine en az korkulan şeydir. Büyük bir yelpazede, şaşırtıcı örnekleri görülür bunun. Bir düşünür muazzam bir eser yaratır... Bir sistem, bütün hayatı ve dünya tarihini vb. kucaklayan evrensel bir sistem; ama onun özel yaşamına baktığımızda müthiş gülünç bir durum şaşkınlığa düşürür bizi... Bu düşünür tavanları

yüksek bu büyük sarayda değil, yan taraftaki bir ambarda, köpek kulübesi gibi bir yerde ya da kapıcı odasında yaşamaktadır! Bu durumu konusunda ona bir şey söylemek de tehlikeli olabilir, kızar çünkü. Yanlış bir yerde oturmasının ne önemi olabilir... Yeter ki bu yanlışlığın da yardımıyla sistemini tamamlayabilsin.

Dolayısıyla umutsuz birinin durumundan habersiz olmasının ne önemi olabilir? Haberi olsa daha mı az umutsuz olacaktır? Eğer bu umutsuzluk şaşkınlıksa bunu bilmemek daha fazla umutsuz kılar kişiyi: umutsuzluk ve yanılgıda birlikte olmaktır bu. Bu cehalet hem umutsuzluk hem sıkıntıdır (Bkz. Vigilius Haufnensis, *Sıkıntı kavramı*), tinsel boşluğun sıkıntısı en kesin biçimde tinsel boşluğun verdiği güvenle anlaşılır. Ama sıkıntı esas olarak var olan bir şeydir ve duyuların yanıltması sonucu büyülenme durumu geçtiğinde, varoluş sarsıldığı anda tetikte bekleyen umutsuzluk ortaya çıkar.

Bilinçli umutsuzun yanında, durumunun farkında olmayan umutsuz gerçekten ve kurtuluştan yalnızca bir olumsuz adım daha uzaktır. Umutsuzluğun kendisi bir olumsuzluktur ve umutsuzluğu bilmemek de başka bir olumsuzluktur. Ama gerçeğe giden yol bunların tümünden geçer; dolayısıyla burada efsanenin bütün büyüleri kırmak amacıyla dile getirdiği şey görülür: bütün oyunu tersten oynamak gerekir aksi takdirde büyü bozulmaz. Bununla birlikte umutsuz, farkında olmadan umutsuzlukta direnen bilinçli umutsuza göre gerçekten ve kurtuluştan tek, salt diyalektik anlamda daha uzaktır; çünkü başka bir bakış açısından, ahlaki diyalektik açısından bilerek umutsuzluk içinde yaşayan kurtuluştan daha uzaktır çünkü umutsuzluğu daha yoğundur. Ama durumun farkında olmamak, umutsuzluktan kurtulmaktan ya da onu umutsuzluk karşıtlığına dönüştürmekten o kadar uzaktır ki umutsuzluk bağlamında en büyük risk olabilir. Bilinçsiz umutsuz bir

anlamda güven içindedir umutsuzluğa karşı ama kendisinin zararına, bilincine karşı bir durumdur bu; umutsuzluğun acımasız pençeleri altındadır.

İnsanın tin olduğunun en az farkında olduğu durum, bu bilinçsizlik durumudur. Ama bu bilinçsizlik de kesinlikle umutsuzluktur; tinin bütünüyle dışında, basit bir bitkisel yaşam ya da altında umutsuzluğun yattığı çok katlı bir yaşam. Çökkünlük durumunda olduğu gibi burada da umutsuz iyi olduğunda ve kendini iyi sandığında ve sağlığı size iyi gözüktüğünde durum daha da kötüdür.

Kişinin bilincinde olmadığı bu umutsuzluk, umutsuzluğun dünyada en sık görülen biçimidir; evet! Dünya dediğimiz yer ya da daha doğrusu Hıristiyanlık anlamında dünya: Paganizm ve Hıristiyanlıkta doğal insan, Antik dönemin Paganizmi ve bugünkü Paganizm kesinlikle bu tür bilinçsiz umutsuzluğu barındırır. Pagan, gerçekten, doğal insan gibi, durumun farkındadır, umutsuz olmaktan ya da olmamaktan söz eder... Umutsuzluk sadece kimilerinin başına gelebilen bir şeymiş gibi. Sevgi ve kendini sevme arasında yaptıkları ayrım gibi aldatıcı bir ayrımdır bu, sanki her sevgi özünde kendini sevme değilmiş gibi. Bununla birlikte içinden çıkamadıkları ve çıkamayacakları bir ayırt etme durumudur bu çünkü umutsuzluğun belirgin özelliği insanın kendi varlığından da haberdar olmamasıdır.

Dolayısıyla varlığı konusunda bir değerlendirme yapabilmesi için tinsizliğin estetik tanımının ölçüt oluşturmadığını görmek kolaydır; ayrıca bundan daha normal bir şey yoktur; çünkü estetik tinin tam olarak ne anlama geldiğini tanımlayamadığına göre kendisiyle ilgili olmayan bir soruya nasıl cevap verebilir? Halkların ya da bireylerin paganizminin şairlerin ölümsüz coşkusu bağlamında şaşırtıcı işler yaptığını inkâr etmek, estetiğin hiçbir zaman beğenisini yeteri ka-

dar ifade edemeyecek başarılar gösterdiğini inkâr etmek de korkunç bir aptallık olur. Paganın ve doğal insanın mümkün bütün kaynaklardan yararlanarak büyük bir arzuyla ve hatta sanatın ve bilimin ilerlemesine, zevkin güzelleşmesine, soylulaşmasına hizmet ederek sürdürdükleri ya da sürdürebilecekleri estetik zevk dolu yaşamını inkâr etmek de deliliktir. Dolayısıyla tinsizliğin estetik tanımı umutsuzluğun olup olmadığının ölçütü değildir ve bu bağlamda etik-dinsel tanıma, tin ve karşıtı ayrımına, tinsizlik durumuna başvurmak gerekir. Kendisini bir tin gibi görmeyen ya da iç ben'i kendi bilincini Tanrıda bulmamış olan her insan, açık seçik biçimde Tanrının içinde var olmayan ve tümel bir soyutlama içinde eriyen ve böyle bir şeye indirgenen (Devlet, Millet vb.) veya kendisini göremeyen, yeteneklerini sadece açıklanamayan bir güç gibi gören ve ben'ini her türlü içebakıştan kaçak bir muamma gibi gören her insan varlığı –bu türden her varlık şaşırtıcı işler gerçekleştirse de, evreni bile açıklasa da, yaşamın keyfini bir estetikçi olarak tam anlamıyla çıkarsa da– bütün bu özellikleri taşısa da umutsuzluk içindedir. Kilise babalarının erdemli Paganların çarpıcı olumsuzluklarını açıklarken sergiledikleri düşüncelerdi bunlar; bununla söylemek istedikleri şuydu: Paganın özü umutsuzluktu ve Pagan, Tanrı karşısında kendisini tin olarak görmüyordu. Paganın intiharı değerlendirme hatta övme konusundaki tuhaf rahatlığı da buradan kaynaklanıyordu (bu çalışmanın çok sıkı biçimde bağlı olduğu bu olgunun örnek gösterilmesi bağlamında). Özellikle tinsel günah, hayattan kaçma, Tanrıya isyan etme. Paganlar ben'i tinin tanımladığı biçimde anlayamıyorlardı ve intihar düşüncelerinde belirleyici olan da buydu; bununla birlikte hırsızlığı, iffetsizliği vb. katı bir erdemlilik içinde mahkûm edenler de onlardı. Tanrısız ve ben'siz olduklarından intiharı değerlendirebilecek bir donanımları yoktu; onların bakış açılarıyla

kayıtsız kaldıkları bir şeydir bu, özgürce eylemlerinin hesabını kimseye vermek durumunda değillerdir. Paganizmin intiharı reddetme, bunun öteki insanlara olan ödevleri hiçe sayma olduğunu göstermesi için uzun ve dolambaçlı bir yolu aşması gerekecektir. Tanrıya karşı işlenen bir suç olan intihar Paganın hiçbir biçimde anlamadığı bir şeydir. Dolayısıyla Pagan için intiharın umutsuzluk olduğunu söylemek mümkün değildir çünkü bu terimleri saçma bir biçimde alt üst etmek olur ama Paganın bu konuda da kayıtsızlık ve ilgisizlik içinde olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte burada eski Paganizm ve modern Paganlar arasında bir fark, nitelik açısından bir fark söz konusudur, Virgilius Haufniensis'in sıkıntıyla ilgili olarak tespit ettiği farktır bu; Paganizm tini tanımasa bile tine yönelmiştir, oysa bizim modern Paganlarımızın tinden yoksun olmalarının nedeni ondan uzaklaşma ya da ona ihanettir ki bu tinin gerçek boşluğudur.

B) İNSANIN VARLIĞININ BİLİNÇLİ UMUTSUZLUĞU, DOLAYISIYLA BELLİ BİR ÖLÜMSÜZLÜĞÜ OLAN BİR BEN'İN BİLİNCİNDE OLMA DURUMU; VE BU UMUTSUZLUĞUN İKİ BİÇİMİ, BİRİNİN KENDİ OLMAK İSTEMEMESİ VE BİRİNİN KENDİ OLMAK İSTEMESİ

Burada zorunlu bir ayrım söz konusudur: Bilinçli umutsuz durumun umutsuzluk olduğunu bilir mi? Umutsuzluk konusundaki düşüncelerinden yola çıkarak umutsuz olduğunu söylemekte haklıdır belki ve belki de gerçekten umutsuzdur ama düşüncesinin doğru olduğunun kanıtı mıdır bu? Yaşamına umutsuzluk açısından bakıldığında bu umutsuz kişiye şunu söyleyebiliriz belki: Sen aslında kesinlikle sandığından çok daha umutsuzsun, umutsuzluğun daha derin. Paganla-

rı hatırlayalım; içlerinden biri kendisini başkalarıyla karşılaştırıp umutsuz bulduğunda yanılgısı kesinlikle umutsuz olduğunu söylemesinde değildi, yanılgısı kendini, umutsuzluğunda ötekilerden ayrı, yalnız sanmasıydı: Umutsuzluğun gerçek anlamda ne olduğunu düşünemiyordu.

Dolayısıyla bilinçli umutsuz sadece umutsuzluğun tam olarak ne olduğunu bilmek zorunda değildir, bunun da ötesinde, bilinç ve umutsuzluğun birbirlerini dışlamadıkları kabul edilse bile kendisini çok doğru biçimde değerlendirmelidir. Kendini çok iyi tanımak, umutsuz olma bilinci umutsuzluğun kendisiyle uzlaşma olanağı verir mi? Durumumuz ve ben'imizi tanıma konusunda açık seçikliğin bizi umutsuzluktan kurtarmaktan çok, umutsuzluğu bitirmeye ittirecek kadar kendimizle ilgili olarak öylesi korkutması mı gerekir? Yeri daha ileride geleceğinden cevabı burada verilmeyecek olan, hatta ele dahi alınmayacak bir sorudur bu. Bu diyalektik araştırmayı daha ileri götürmeden sınırlayalım kendimizi ve şunu belirtmekle yetinelim: ortada bir umutsuzluk olup olmadığının bilinmesi söz konusu olduğunda bilinç çok değişkendir... Sadece umutsuzluk konusunda değil kendi durumuyla ilgili olarak da değişkendir. Gerçek yaşam çok ayrıntılıdır ve bu nedenle sözgelimi yalnızca umutsuzluğun iki ucunun, yani umutsuzluğun tam bilinçsizliği ve tam bilinçliliği arasındaki soyut çelişkiler sunularak ortaya çıkarılamaz. Umutsuz insanın durumu çok ayrıntılı olmakla birlikte genelde kişinin kendi gölgesi altında gizlenir. Kendi derinliklerinde durumu konusunda çok şüphelidir, hisseder bunu, içinde bir hastalığın ilerlemekte olduğunu hisseder gibi... Ama kendine itiraf etmek istemez bunu. Bir an belli belirsiz anlar durumunu; başka bir gün keyifsizliğinin nedeninin farklı, dışarıdan, kendi dışından gelen bir şey olduğunu sanır ve bunun değişmesiyle umutsuzluğunun da ortadan kalkacağını sanır. Ya da kim bi-

lir, belki eğlence veya başka yollarla, çalışma, vakit geçirme amacıyla bir şeylerle uğraşma aracılığıyla durumundaki bu karanlığın ne olduğunu anlamaya çalışmaz ve burada da açık seçik biçimde bu amaçla oyalanmak istemese de tavır ve tutumu kesinlikle bu karanlıktan kurtulmak istemediğini gösterir. Veya bütünüyle bu sorun üstünde odaklanmaya çalıştığında durumun farkındadır belki ve bu konuda belli bir basiret gösterebilir, ince hesaplar yapabilir ve bir psikolog kadar hünerli olabilir ama burada onun açısından yoğun bir açık seçiklik, yaptıklarının farkında olma durumu ve de davranış biçimindeki umutsuzluk belirtileri vb. yoktur. Çünkü karanlıkta ve bilgisizlikte, bilgi ve irade her zaman diyalektik birlikteliklerini sürdürürler ve birini tarif ederken ondaki bilgi ya da irade her zaman abartılır.

Ama daha önce gördüğümüz gibi umutsuzluk bilinçle artar. Dahası, gerçek umutsuzluk düşüncesi içinde insan umutsuz kalır ve insan umutsuzluğu konusunda ne kadar bilinçli olursa umutsuzluğu sürer ve öte yandan da artar bu umutsuzluk. İnsan, kendini öldürmenin umutsuzluk olduğu bilinciyle kendini öldürdüğünde, yani gerçek bir intihar düşüncesiyle kendini öldürdüğünde kendini öldürmenin umutsuzluk olduğunu gerçekten bilmeden kendini öldürmesi durumuna göre daha umutsuzdur; tersine insan sahte bir intihar düşüncesiyle kendini öldürdüğünde bu durumda o kadar şiddetli olmayan bir umutsuzluktan söz edilebilir. Öte yandan insan kendini öldürürken kendisi hakkında ne kadar bilinçliyse (ben bilinci) umutsuzluğu kendini karışık ve karanlık bir ruh durumu içinde öldüren birinin umutsuzluğuyla karşılaştırıldığında daha şiddetlidir.

Bilinçli umutsuzluğun iki biçiminin sunumunda sadece umutsuzluğun anlaşılması değil, umutsuzun kendi durumu konusunda bilinçlenmesi de açık seçiklik kazanacaktır veya

aynı şey olan ve belirleyici olgu olan şey görülecektir: Ben bilinci güçlenecektir. Ama umutsuz olmanın karşıtı inanmaktır; yukarıda, umutsuzluğun saf dışı edildiği bir durumun açıklanması olarak anlattıklarımız aynı zamanda inancın formülüdür: Ben kendisiyle ilişki kurarken, kendi olmak isterken kendi saydamlığı aracılığıyla kendisini ortaya çıkaran gücün içine dalar (bkz. kitap I, kısım I).

α) İnsanın kendisi olmak istemediği umutsuzluk ya da zayıflık olarak umutsuzluk

Zayıflık olarak umutsuzluk adlandırması, umutsuzluğun ikinci biçimiyle ilgili (β) bir düşünüme işaret eder: insanın kendi olmak istemesi durumuna. Karşıtlıkları kesinlikle görelidir. Meydan okuma barındırmayan umutsuzluk yoktur; "istemediği" ifadesi bile gösterir bunu. Öte yandan umutsuzluğa en kesin ve güçlü meydan okuma durumunda da zayıflık vardır. Dolayısıyla farklılıklarının bütün göreliliği meydandadır. Biçimlerden birinin dişil, ötekinin eril olduğu söylenebilir.*

---

* Gerçeklik içinde bir psikoloji turu, bu mantığın tutarlı olduğunun gözlemlenmesini sağlayacaktır ve bunlar gerçekten de doğrulanır ve sınıflandırmamızın umutsuzluğun bütün gerçeğini kucakladığını da göreceğiz; gerçekten de bir çocuğun umutsuzluğundan söz edilemez... Çocukta öfke olur sadece, çünkü onda sonsuzluk olarak ancak güç bulunur; yetişkinden beklenen beklenemez çocuktan... Yetişkinden beklemeye hakkımız olan şey onda bulunması gereken şeydir. Bununla birlikte kadında erkek umutsuzluğunun biçimlerinin bulunamayacağı ve buna karşılık erkekte de kadın umutsuzluğunun biçimlerinin bulunamayacağı düşüncesi bana uzaktır; ama bir istisnadır bu. Doğal olarak ideal biçimi bulmak zordur ve erkek umutsuzluğu ve kadın umutsuzluğunun bütünüyle gerçek olması ancak düşünce düzeyindedir. Kadında ben'in öznel derinliği yoktur, kadında bütünüyle egemen bir entelektüelliğin varlığından da söz edilemez; buna karşılık genellikle erkekten çok daha hassas bir duyarlığı vardır. Kadın bağlılık ve adanmışlıktan ibarettir, aksi takdirde kadın değildir. Kadında çok tuhaf bir

şey vardır: erdemli (kadın için dil açısından çılgınca bir kelime) geçinme ve neredeyse vahşet denebilecek bir yumuşaklık ve bununla birlikte varlığı bağlılıktan oluşur ve (hayranlık duyulacak bir şeydir bu) bütün bu ihtiyatlı tavırların temelde gösterdikleri budur sadece. Gerçekten de Doğa kadını, varlığının bu dişiye özgü adanmışlığa biçimi dolayısıyla ve şefkatli bir biçimde bir içgüdüyle donatmıştır... Bu içgüdünün inceliği en açık seçik erkek düşüncesini aşar ve hiçliğe indirger bu düşünceyi. Kadının bu duygusallığı, şefkati, Yunanların dediği gibi Tanrıların bu bağışı, bu yücelik çok büyük bir hazinedir ve bunun bir rastlantı olduğunu söylemek mümkün değildir; doğru bir aklın bu doğru ve haklı tespiti teslim etmeyecek kadar açık seçik olamaması mümkün müdür! Doğanın üstlenmiş olduğu da budur. Kadında öyle bir içgüdü vardır ki bütün körlüğüyle en açık seçik akıldan daha iyi görür, içgüdüleriyle neyi sevmesi, neye kendini adaması gerektiğini anlar. Bağlanmak onun bütün varlığı olduğundan Doğa savunmasını üstlenmiştir. Dişiliğinin kaynağında kesinlikle ve sadece bir değişmenin olmasının nedeni budur: sürekli ve sınırsız, yapmacık erdemin adanmaya dönüşmesi. Ama doğuştan gelen bu bağlılık umutsuzlukta ortaya çıkar hatta umutsuzluğun bir biçimidir. Kadın bağlılıkta ben'ini kaybetmiştir ve mutluluğunu, ben'ini ancak böyle bulur; kim olursa olsun, bağlanmayan yani ben'ini adamayan mutlu bir kadının kesinlikle dişiliği yoktur. Erkek de kendini verir ve erkeğin kendisini vermemesi bir eksikliktir: ama erkeğin ben'i adanma (dişinin formülü, ben'inin özü) değildir ve buna ihtiyacı yoktur; kadın zaten var olan ben'ine kavuşmak için adar kendini; erkek kendini verir ama ben'i adamanın yetingen bir bilinci olarak ortadadır, oysa kadın gerçek dişiliğiyle kendini verir ve ben'ini adanmanın objesi olan şeye verir. Bu objeyi yitirirken ben'ini yitirir ve umutsuzluğun bir biçimi ortaya çıkar, bu umutsuzlukta insan artık kendisi olmak istemez. Erkek kendisini bu şekilde terk etmez; ama umutsuzluğun öteki biçiminde erkek damgası vardır: burada umutsuz olan kendisi olmak ister.

Bütün bunları erkeğin umutsuzluğu ve kadının umutsuzluğu arasındaki ilişkiyi göstermek için anlattık. Bu arada şunu da hatırlatalım ki burada kendini Tanrıya vermek değildir söz konusu olan, ikinci bölümde ele alacağımız inananın Tanrıyla ilişkisi de söz konusu değildir. Erkek ve kadın farklılığının ortadan kalktığı Tanrıyla ilişkide adanmanın ben olması ve ben'e adanma yoluyla ulaşılması aynı derecede gerçektir. Hayatta kadının Tanrıyla ilişkisi genellikle erkek aracılığıyla olsa da her iki durum için de geçerlidir bu.

1. GEÇİCİ OLANIN UMUTSUZLUĞU YA DA GEÇİCİ BİR ŞEYİN UMUTSUZLUĞU.

Burada katıksız doğrudanlık ya da sadece niceliksel düşünce yoluyla dolaysız vardır karşımızda. Burada umutsuzluk olan ben'in sonsuz bilinci yoktur, insanın içinde bulunduğu durumun umutsuzluğu da söz konusu değildir; burada umutsuz olmak sadece acı çekmektir, dışarıdan gelen ve karşı konulmayan bir baskı söz konusudur ve umutsuzluk kesinlikle bir eylem gibi içeriden gelmez. Sonuçta masum dilin bir yanlış kullanımı, bir kelime oyunu söz konusudur... Askercilik oynayan çocuklar gibi, dilin dolaysızlığı içinde kullanılan kelimeler gibi: ben, umutsuzluk.

Dolaysız insan (eğer gerçekten yaşamda her türlü düşünceden bu derece yoksun dolaysız tipler olabilirse) kendisinin tanımlanması ve ben'inin tinsel açıdan tanımlanması bağlamında kesinlikle fazladan bir şeydir, geçici olanın sonsuzluğunda bir ayrıntıdan başka bir şey değildir ve maddi dünyanın (το ετερον) geri kalanının tamamlayıcı bir parçasından başka bir şey değildir. Bu insanda sahte bir sonsuzluktan başka bir şey yoktur. Dolayısıyla geri kalanın parçası olurken ben'i arzu etse, istese, zevk alsa da her zaman edilgendir; bu ben arzu etse bile –e hali gibidir, çocuğun "ben" yerine "bana" demesi gibi; bu bağlamda hoş olan ve hoş olmayan diyalektiğinden başka bir diyalektik söz konusu değildir... Ayrıca mutluluk, mutsuzluk, kader kavramlarından başka bir şey yoktur.

İşte bu durumda bu dolaysız ben'i umutsuzluğa düşüren bir neden *ortaya çıkar, aniden gelir...* ben'in kendisinde hiçbir düşünce olmadığından başka bir yoldan gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeydir bu. Umutsuzluğun dışarıdan gelmesi gerekir ve kesinlikle edilgenlikten başka bir şey değildir bu. Bu dolaysız adamın hayatını oluşturan varlığı veya kendisinde düşüncenin bir kırıntısı varsa, hayatında özellikle tutun-

duğu dalı "kaderin bir oyunuyla" elinden alınır ve işte kendi deyişiyle zavallı duruma düşer; yani böyle bir darbe dolaysızlığını alıp götürür ve artık kendine gelemez, umutsuzdur. Ya da, –akıl yürütme konusunda çok normal olmasına rağmen– yaşamda çok ender görülse de dolaysızlığın bu umutsuzluğunun kaynağı bu dolaysız insanın mutluluğun fazlası dediği şeydir; dolaysızlık, kendi haliyle gerçekten büyük bir kırılganlıktır, ama düşünceyi harekete geçiren her *quid nimis* (aşırılık, fazlalık) onu umutsuzluğa taşır.

Dolayısıyla umutsuzdur o ya da daha doğrusu tuhaf bir mucizeyle ve kendi kendisinin tuzağına düşmüş gibi umutsuz olduğunu söyler. Ama umutsuzluk sonsuzluğu kaybetmektir ve bu kayıpla ilgili olarak tek kelime etmez, hayalini bile kurmaz. Geçici olanın umutsuzluğu kendinden bir umutsuzluk değildir, bununla birlikte onun sözünü ettiği ve umutsuz olmak dediği budur. Söyledikleri bir anlamda doğrudur ama onun anladığı anlamda doğru değildir; karşıt anlam içinde tersten de anlamak gerekir bunları: Burada söz konusu olan bir yandan da umutsuz olduğunu söylerken, umutsuzluk olmayan şeyi göstermektir; bu sırada gerçekten de o farkında olmadan umutsuzluk takılır peşine. Belediye binasına sırtını çeviren ve onu önündeymiş gibi gösterirken, "işte karşıdaki, belediye binası" diyen biri gibi; doğru söylüyordur adam: kesinlikle önündedir bina, ama arkasına dönerse. Gerçekten de umutsuz değildir, hayır! Umutsuz olduğunu söylerken haksız olmasa bile. Ama umutsuz olduğunu düşünür, bir ölü gibi, kendisinin bir gölgesiymiş gibi görür kendini. Oysa öyle değildir, hatta bu cesette hâlâ hayat olduğu bile söylenebilir. Birdenbire her şey, bütün bu dış dünya değişseydi ve arzuları yerine gelseydi kesinlikle canlanacaktı, anında kendine gelecekti ve yeniden koşmaya başlayacaktı. Ama dolaysızlık başka bir mücadele biçimi tanımaz, kesinlik-

le bildiği tek şey vardır: Umutsuz olmak ve kendini yokluğa, hiçliğe terk etmek... Bununla birlikte bilmediği bir şey varsa eğer o da umutsuzluktur. Umutsuzdur; çökmüş, dağılmıştır ve ölü gibi, hiç hareket etmez, "ölü taklidi yapar" başarılı bir şekilde; çünkü hareketsizlikten ve ölü taklidi yapmaktan başka silahları ve savunma mekanizmaları olmayan hiç gelişmemiş hayvanlara benzer.

Bu arada zaman geçer. Umutsuz, dışarıdan gelen bazı yardımlarla yeniden hayat bulur, bıraktığı yerden başlar ama geçmişte sahip olduğu ben'ini bulamaz artık ve dolaysızlığı içinde yaşamayı sürdürür. Ancak dışarıdan yardım gelmez, bu durumda gerçek farklı biçimde gösterir kendini. Yine de bu cesede hayat belirtileri gelmiştir biraz ama kendisinin de söylediği gibi "artık asla kendisi olmayacaktır". Şimdi biraz bir şey anlamaya başlamıştır hayattan, başkalarını taklit etmeyi ve onların nasıl yaşadıklarını öğrenmeye çalışır.... Sonunda da onlar gibi yaşamaya başlar. Hem de Hıristiyanlık içinde, üstelik bir Hıristiyan olarak; Pazar günleri kiliseye giden, papazı dinleyen ve anlayan biri olarak çünkü iki yoldaştır onlar artık ve biri ölünce, öbürü onu belli bir para karşılığında sonsuzluğa uğurlar; ama ben olmaya gelince, hiçbir zaman olamamıştır... Ne önce ne sonra.

Burada söz konusu olan dolaysızın umutsuzluğudur: kesinlikle kendi olmayı istememek, ya da daha kötüsü: bir ben olmayı istememek ya da en kötüsünü istemek: başkası olmayı istemek, yeni bir ben olmayı istemek. Aslında dolaysızlıkla hiç ilgisi yoktur ve kendini bilmeyen biri kendini nasıl tanıyacaktır? Macerası da çoğu zaman komik hale gelir. Dolaysız insan, umutsuzluk içinde en azından olmamış olduğunu isteyecek ya da düşleyecek bir ben'e bile sahip değildir. O zaman başka bir biçimde yardım eder kendine, bir başkası olmayı arzulayarak. Bunu anlayabilmek için dolaysız insan-

ların durumuna bakalım: umutsuzluk anında istedikleri ilk şey başkası olmuş olmak ya da bir başkasına dönüşmektir. Her halükârda bu türden bir umutsuza gülmemek elde midir... İnsanların gözünde, her şeye rağmen umutsuzluğu bile anlamsız ve önemsizdir. Bu insan genellikle çok komiktir. Bir ben (ve Tanrıdan sonra ben kadar ebedi bir başka şey yoktur) düşünün ki kendisi dışında biri olmanın çarelerini arasın sürekli. Tek arzusu bu çılgınca değişim olan bu umutsuz âşık oluyor; evet, değişmenin elbise değiştirmek kadar kolay olacağını hayal eden bir âşık. Çünkü dolaysız insan kendisini tanımaz, kendisini gerçek anlamda kıyafetinden tanır, sadece ve sadece dış yaşamıyla bir ben tanır (ve burada da karşımıza gene sonsuz komikliği çıkar). Daha gülünç bir küçümseme kesinlikle mümkün olamazdı; çünkü gerçekten sonsuzluk ben ve dış görünüşleri arasındaki farktır. Dolaysız insan için bu yaşam tümüyle değişmiş olduğundan ve kendisi de umutsuzluğa düştüğünden bir adım daha atar, aklına bir şey gelir ve gülümsetir onu: bak! Başkası olsaydım? Yeni bir ben'e bürünseydim. Evet, bir başkası olsaydı? Ama daha sonra kendisini tanıyabilecek miydi? Bir köylü yalınayak başkente gitmiş, çok para kazanmış, çoraplar, ayakkabılar almış kendine ve geri kalan parayla da içki içmiş. Sarhoş olmuş, köye doğru yola çıkmış ama yolda düşmüş ve uyuyakalmış. Bir süre sonra oradan bir araba geçiyormuş ve arabacı seslenmiş kendisine, bacaklarını çekmesini istemiş yoksa ezecekmiş onu. Sarhoş uyanmış, bacaklarına bakmış ve yeni aldığı çoraplar ve ayakkabılar yüzünden bacaklarını tanıyamamış, haykırmış: "Devam et, benim bacaklarım değil onlar." Umutsuzluğa düşen dolaysız insan da böyledir: Onu gerçek anlamda komikliği dışında tanımak mümkün değildir çünkü bana göre bir ben ve umutsuzluk jargonu içinde konuşmak bir beceri, bir ustalık ister.

Dolaysız olanın kendisi hakkında bir düşünceyle karışık olduğu düşünüldüğünde umutsuzluk biraz değişir; bu durumda ben'inin biraz daha bilincinde olan umutsuz insan, dolayısıyla umutsuzluğun ve kendi durumunun umutsuzluğunun da daha fazla bilincindedir; umutsuzluktan söz etmesinde bir saçmalık yoktur artık: ama zayıflık olarak umutsuzluğun özünde edilgen bir durum vardır; bu umutsuzluğun biçimi, umutsuzun kendisi olmak istemediği bir biçimdir.

Burada, katıksız dolaysızlık konusundaki gelişme şudur: umutsuzluk her zaman bir şokun, felaket durumunun meyvesi olmaktansa belki kendisiyle ilgili bir düşünceye bağlı olabilir ve bu durumda dış nedenlere basit, edilgen bir bağımlılık değildir artık ve bir ölçüde kişisel bir çaba, bir eylemdir. Burada kesinlikle belli ölçüde bir iç düşünce, dolayısıyla ben'e bir geri dönüş söz konusudur; bu düşünmeye başlama olgusu bir seçme eyleminin de başlangıcıdır ve burada ben dış dünyanın geri kalan kısmıyla derin farklılığını anlar... Bu aynı zamanda ben üstüne seçme olgusunun etkisinin başladığının da işaretidir. Ama onu çok uzağa götürmez. Bu ben, düşünce yüküyle kendi sorumluluğunu bütünüyle üstlenmek amacıyla gider, derin yapısı, gerekliliği içinde bir zorlukla karşı karşıya gelme tehlikesi içindedir. Çünkü hiçbir insan bedeni mükemmel değildir, aynı şekilde hiçbir ben de mükemmel değildir. Bu güçlük ne olursa olsun onu korkutur ve geriletir. Böylece herhangi bir olay dolaysızlığın düşüncesi üstünde yapamadığını yapar ve ben'iyle çok derin bir kopukluk oluşturur; ya da muhayyilesi bir olabilirlik keşfeder ve bu olabilirlik mümkün olduğu takdirde dolaysızlıktan koparır onu.

O zaman umutsuzluğa kapılır. Umutsuzluğu zayıflık olarak umutsuzluktur... Ben'in kendisini olumladığı umutsuzluğun tersine, ben'in edilgen acısıdır; ama kendiyle ilgili küçük düşünce birikimi sayesinde burada da katıksız dolaysızlıktan

farklı olarak ben'ini korumaya çalışır. Onu bırakmanın nasıl bir altüst olma durumuna yol açacağını anlar, dolaysız insan gibi bir felç haline getirmez bunu, düşüncesinin yardımıyla ben'ini hiç kaybetmeden çok şey kaybedilebileceğini anlar; tavizler verir ve daha da vermeye hazırdır çünkü ben'ini ve bütün dışsallığını uzaklaştırmıştır ve ben'de bir sonsuzluk payının bulunması gerekir. Ama boşuna çabalar: Karşısına çıkan güçlük, dolaysızlıktan tümüyle kopmasını gerektirir ve bu amaca ulaşması için yeterli düzeyde etik düşünceye sahip değildir; kendisini dışsallıktan tümüyle çıkaracak sonsuz bir soyutlamayla kazanacağı bir ben, dolaysızlıkla donanmış bir ben'in aksine soyut ve çıplak bir ben, sonsuz ben'in ilk biçimi ve bu ben'in yükümlülükleri ve kazançlarıyla gerçek ben'ini bütünüyle üstlenmiş olduğu sonsuz süreci harekete geçiren etmeni olan bir ben bilinci yoktur onda kesinlikle.

Dolayısıyla umutsuzdur ve umutsuzluğu kendisi olmamak istememesidir. Kafasına gülünç bir başkası olma isteğini sokmamıştır; ben'inden kopmaz, bu bağlamda ilişkileri, birinin, dumanından ya da başka bir gerekçeyle nefret ettiği eviyle olan ilişkilerini hatırlatabilir (komik olan, ben'le ilişkinin bir insanın eviyle ilişkisi kadar gevşek olmamasıdır). Dolayısıyla bu insan evinden ayrılır ama terk etmez evini, başka bir ev kiralamaz, eski evi kendi evi gibi görür, sıkıntıların ortadan kalkmasını bekler. Bizim umutsuz insanımız gibi. Güçlük devam ettikçe, gerçek anlamda kendi olmaya cesaret edemez, kendi olmak istemez; ama hiç kuşkusuz geçici bir durumdur bu, değişecektir belki, unutulacaktır bu üzüntü. Dolayısıyla bu arada deyim yerindeyse bir değişiklik olup olmadığını görmek için ben'ini ara sıra ziyaret eder. Ve bir değişiklik olduğunu görür görmez tekrar yerleşir oraya; kendi deyişiyle "kendini yeniden bulur", bıraktığı yerden yeniden başlamak anlamına gelir bu, zaten azıcık bulunan ben'ine hiçbir şey eklemeden.

Ama hiçbir değişiklik olmazsa, farklı biçimde ayarlar kendisini. Gerçekten bir ben olmak için izlemek zorunda olduğu içsel yola bütünüyle sırtını çevirir. O zaman bu ben sorunu, ruhunun derinliklerinde hiçbir yere çıkmayan bir kapı gibi olur. Arkasında hiçbir şey yoktur. Kendi jargonunda ben'i dediği yani ona bağış, yetenek vb. olarak düşebilmiş olan bütün bunları üstlenir ama dışarıya, yaşam, gerçek yaşam, aktif yaşam denen şeye doğru dönmüş olarak; kendisiyle ilgili olarak sahip olduğu çok az düşünceyle kesinlikle çok temkinli ilişkiler kurar, arka planda gizlenen şeylerin yeniden ortaya çıkmasından korkar. Onu yavaş yavaş unutmayı başarır; hatta zamanla, özellikle rahat bir ortamda, çalışan insanlarla ve değerli, gerçeklik duygusu ve anlayışı olan insanlarla birlikte bulunduğunda gülünç bulur onu. Sevimli! İşte mutlu romanlardaki gibi, yıllardan beri koca, aktif, girişimci, aile babası ve yurttaş hatta belki de büyük adamdır; evinde hizmetçileri kendisinden söz ederken kendisine bir ben atfederler: "Beyefendi, kendisi"; önemli biridir; insanlara hak ettiklerini vermeyi bilir, kendi hakkını da kendine vermeyi unutmaz; borç konusunda hiç kuşku yoktur... örnek insandır. Ayrıca Hıristiyanlık bağlamında Hıristiyan'dır (Paganizmde Pagan ve Hollanda'da Hollandalı olabileceği gibi), iyi yetişmiş Hıristiyanlar arasında gösterilir. Ölümsüzlük konusuna kafa yormuştur sık sık ve papaza defalarca ölümsüzlüğün gerçekten var olup olmadığını, insanın bunu gerçekten tadıp tadamayacağını sormuştur; ben'i olmadığından kendisini özellikle ilgilendiren bir noktadır bu.

Birazcık mizah olmadan bu tür umutsuzluk nasıl anlatılır! Kendi komikliğinden söz ederken geçmiş zamanı kullanır ve korkunç olan da, inandığı gibi, onu aştıktan sonra durumu gerçekten umutsuzluk olur. Bütün dünyada çok övülen bu pratik bilgelik, yığınla özdeyiş ve öğüt, "görürüz", "bakarız"-

lar, "unutmanın kitabına kaydetmeler" vb. açısından sonsuz komik, ideal anlamda, gerçek tehlikenin nereden geleceğini ve nerede olduğunu bilememenin katıksız ahmaklığı. Ama burada da korkunç olan bu etik ahmaklıktır.

Geçiciliğin ya da geçici bir şeyin umutsuzluğu en yaygın umutsuzluk biçimidir ve özellikle de dolaysızlığın, biraz da insanın kendisi üstüne tefekkürü ile karışmış olduğu ikinci biçimiyle. Umutsuzluk bu tefekküre ne kadar sızarsa daha az gözle seçilebilir hale gelir ya da daha az rastlanır ona.

Şunu kabul etmek gerekir ki insanların çoğu umutsuzluklarının derinlerine çok inmezler ama bu kesinlikle umutsuz olmadıkları anlamına gelmez. Yaşamlarında tinsel bir yolculuğu, zayıf da olsa tinsel bir hedefi olan insanların sayısı çok azdır! İnsanların arasından kaçı dener, deneyenlerin kaçı da sonuna kadar bırakmaz bu yolu! Korkuyu da emri de bilmediklerinden geri kalan her şey önemsiz, sonsuzca önemsizdir onlar için. İnsanın ruhuyla ilgili olarak kaygılanması ve tin olmayı istemesi; onlara göre bir çelişkidir bu ve çevrelerinde bulunan ayna daha çarpıcı biçimde gösterir bunu, katlanamazlar buna... Bunu boşa zaman harcama, yasalar tarafından cezalandırılmaları gereken mazeretsiz ziyan gibi ya da insanlığa karşı bir ihanet gibi, korkunç bir boşluğun zamanını dolduran anlamsız bir meydan okuma gibi görürler, en azından hor görülsün ve alaya vurulsun isterler. Sonra da yaşamlarında bir an gelir, yazık ki en iyi anlarıdır bu! Her şeye rağmen bir iç yönelme söz konusu olur bu anlarında. Ama daha ilk engellerde vazgeçerler, yolun kendilerini ıssız bir çöle götürdüğünü sanırlar... *und rings umher liegt schöne grüne Weide**.

---

* "Ve güzel ve yeşil bir çayır çepeçevre uzanıyor"
Goethe'nin birinci *Faust*'unda Mephistopheles'in sözleri:
"Söylüyorum işte sana: felsefe yapan keyfine düşkün biri
Kurak bir fundalığın çevresinde

Dolayısıyla oraya giderler ve yazık ki bu en iyi zamanlarını çabuk unuturlar! Bir çocukluk yapar gibi unuturlar. Üstelik Hıristiyanlardır bunlar, ahiret konusunda papazlar tarafından rahatlatılmışlardır. Bilindiği gibi bu umutsuzluk en sık görülen umutsuzluktur ve öyle yaygındır ki tek başına sokaklarda dolaşan düşünceyi açıklar: Umutsuzluk yalnızca gençlerin payına düşen bir şeydir ve yetişkinde, hayatının zirvesinde olan birinde kesinlikle olmaması gereken bir şeydir. Bu, umutsuz bir bakış açısıdır... Şaşıran ya da daha doğrusu yanılan bir düşünce, görmeyen –evet görmeyen, daha da kötüsü çoğu zaman görmediği şeyin genellikle en iyi şey olduğunu görmeyen ve neredeyse herkes için söylenebilir bu, çünkü genellikle en kötüsü başa gelir– iyice dikkat edildiğinde çoğunun yaşamları boyunca çocukluk ve gençlik evrelerini aşmadıklarını görmeyen bir düşünce: Hafifçe kendi üstüne bir düşünceyle renklenmiş dolaysız yaşam. Hayır, umutsuzluk gerçekten, kesinlikle yalnızca gençlerde rastlanan bir şeydir ve büyüdükçe bırakır yakamızı, "büyüdükçe yitirilen yanılsamalar gibi". Çünkü bu, ona inanma budalalığında bile kesinlikle yapılmayan bir şeydir. Tersine birçok erkek ve kadın ve yaşlı insan genç biri kadar çocuksu yanılsamalarla dolu değil midir! Gerçekten de yanılsamanın iki biçimi unutulur... Umut ve anı. Öncelikle gençler ve daha sonra yaşlılar; ama yaşlılar aynı zamanda yanılsamanın tuzağına düştüklerinden çok özel bir düşünce haline getirirler onu, öyle ki tek biçimi umut olur. Doğal olarak, onlara ıstırap çektiren bu değildir, buna karşılık oldukça tuhaf olan öteki biçimdir: Üstün ve yanılsamalardan sıyrılmış olduğu kabul edilen bir açıdan bakıp gençlerin yanılsamalarını küçümsemeleri. Gençlik yanılsama içinde yaşar, hayattan ve kendisinden olağanüstü şeyler bek-

---

Bir cinin döndürdüğü bir hayvan gibidir
Oysa çevrede güzel, yeşil bir çayır uzanmaktadır."

ler; buna karşılık yaşlılarda yanılsama çoğu zaman onların gençliklerini hatırlama biçimini etkiler. Yaşı gereği, bunların dışında olması gereken yaşlı bir kadın genellikle bir genç kız gibi bütünüyle yanılsamalar içinde yaşar... Geçmişi anımsar, genç kızlık yıllarını, o dönemde ne kadar mutlu olduğunu, ne kadar güzel olduğunu vb. düşünür. Yaşlıların dudaklarından hiç düşmeyen bu *bir zamanlar neydik* lafı geleceğe bakan gençlerin yanılsaması gibidir; hem yaşlılarda hem gençlerdedir bu, yalan ya da şiir.

Ama çok umutsuz bir hata da umutsuzluğun sadece gençlere özgü bir şey olduğunun sanılmasıdır. Genel olarak da, tinin doğasını yanlış anlamak ve dahası, insanın basit bir hayvani yaratıktan ibaret olmadığını, ama bir tin olduğunu bilmemek; inanç ve bilgeliğin bize dişler, sakal ve başka birtakım şeyler gibi öylece gelebileceğini düşünmek nasıl bir aptallıktır. Hayır, insanlar zorunlu olarak nereye gitmiş olurlarsa gitsinler ve başlarına ne gelmiş olursa olsun kaderden kaçan tek bir şey vardır: İnanç ve bilgelik. Çünkü tin söz konusu olduğunda sadece kader hiçbir şey vermez insana, tinin kesinlikle kendisinden daha büyük bir düşmanı yoktur; ama aksi gibi, onu geçen yıllarla birlikte kaybetmekten daha kolay bir şey yoktur. Yıllar içinde belki tutkunun, duygunun, muhayyilenin, sahip olunan içselliğin birazı gider o kadar (çünkü bu şeyler artık gelmez), insan sıradanlık bayrağının altına yerleşir ve yaşamı anladığını sanır. Hiç kuşkusuz yılların eseri olan bu iyileşme durumunu insan, umutsuzluğu içinde iyi bir şey gibi görür, artık hiç zorlanmadan kendisine (bir anlamda, biraz da satirik bir şekilde, kendinden daha önce hiç bu kadar emin olmamış bir halde) umutsuzluk düşüncesinin gelmeyeceğine kolayca inanır, ama hayır! Bu tinsel hiçlik içinde umutsuzluğunu garanti altına almıştır. Gerçekten de Sokrates insanı tanımasaydı gençleri sever miydi?

Eğer bir insan zamanla en sıradan umutsuzluk içinde çökmezse bu umutsuzluğun sadece gençlere özgü bir şey olduğu anlamına mı gelir? Yaşı ilerledikçe gerçekten olgunlaşan, ben'inin derin bilincini olgunlaştıran insan umutsuzluğun yüksek bir biçimine ulaşabilir belki. Yaşamı boyunca, bir yandan basit ve saf sıradanlık içine batmadan, yalnız vasat gelişmeler kaydedebilirse ve insan, baba, saçları kırlaşmış biri olarak içinde bir genç adam kalırsa, gençliğin vaatlerinden bazısını hiçbir zaman unutmamışsa; her zaman bir genç gibi, geçiciliğin ya da geçici bir şeyin umutsuzluğuna düşme riski içinde olacaktır.

Böyle yetişkin birinin umutsuzluğu ve bir gencin umutsuzluğu, eğer aralarında bir fark varsa, bu kesinlikle ikincil, bütünüyle rastlantısal bir farktır. Genç gelecekten *gelecek içindeki* bir şimdi gibi umutsuzdur; gelecekte üstlenmek istemediği bir şey vardır ve bu şeyle birlikte kendisi olmak istemez. Yaşlı insan geçmişle ilgili olarak *geçmişteki* şimdi gibi umutsuz olur ama bu şimdi geçmişteki gibi gömülmemiştir, çünkü umutsuzluğu tam bir unutuşa kadar gitmez. Geçmişteki bu olgu belki derinlerdeki pişmanlığı ortaya çıkarması gereken bir şeydir. Ama pişmanlık olması için önce umutsuz olmak, sahici bir umutsuzluğa sapına kadar saplanmak gerekir ve işte o zaman tinsel yaşam derinliklerden çıkabilecektir. Ama bizim umutsuzumuz ipin ucunu böyle bir karara varacak kadar bırakmaz. O yüzden de orada öylece durur, zaman geçer; başarılı olamadıkça, daha da umutsuz oldukça, unutmanın verdiği güçle yara iyileştikçe, suçlu olacağına kendine yataklık eden biri olur. Ama yaşlı olsun genç olsun umutsuzluk aynıdır aslında, ben'deki sonsuzlukta bir değişme görülmez; bilinç daha sonraki mücadeleyi mümkün kılar ve bu mücadele umutsuzluğu artırır ve daha yüksek bir umutsuzluk biçimine ya da inanca götürür.

Şimdiye kadar kullanımları aynı olan bu iki terim arasında temel bir fark yok mudur o halde: (bütünlük anlamıyla) geçici olanın umutsuzluğu ve (tek bir olgu anlamıyla) geçici bir şeyin umutsuzluğu? Kesinlikle fark vardır. Sonsuz bir tutku içindeki ben hayalinde geçici bir şey dolayısıyla umutsuzluğa düştüğünde sonsuz tutku bu ayrıntıya, bu şeye daha fazla yoğunluk kazandırır ve geçici olanı *tümüyle* kapsar; yani bütünlük fikri umutsuz olanın içindedir ve ona bağlıdır. Geçici olan (bu özelliğiyle) bu özel olgu içinde çöker bütünüyle. Aslında bütün geçiciliği kaybetmek ya da ondan yoksun kalmak mümkün değildir, çünkü bütünlük bir kavramdır. Dolayısıyla ben, öncelikle gerçek kaybı sonsuzluğa kadar götürür ve daha sonra geçici olan için *tümüyle* umutsuzluğa düşer. Ama insan bu farklılığa (geçici olandan bütünüyle umutsuzluk ve geçici bir şeyden umutsuzluk) bütün değerini vermek istediğinde ben'in bilincine büyük bir gelişme kazandırmış olur. Geçici olanın umutsuzluğuyla ilgili bu formül, umutsuzluğun aşağıdaki formülünün ilk diyalektik açıklaması olur.

2. SONSUZLUK YA DA KENDİ BAĞLAMINDA UMUTSUZLUK

Geçici olandan ya da geçici olan şeyden umutsuzluk eğer gerçekten umutsuzluksa, aslında sonsuz ve kendi bağlamında umutsuz olmakla aynı anlama gelir; bütün umutsuzluğun formülüdür bu.* Ama daha önce anlattığımız umutsuz, so-

* Bu nedenle dil şöyle söylerken haklıdır: geçici olandan umudu kesmek (vesile, neden), sonsuz *bağlamında*, ama kendinden; çünkü burada da düşünce için her zaman sonsuz *bağlamında* olan umutsuzluk vesilesinin açıklanması söz konusudur, buna karşılık umut kesilen *şey* belki özellikle farklıdır. İnsan kendisini umutsuzluğa bağlayan *şeyden* umudunu keser: mutsuzluğundan, geçici olandan, servetini kaybetmekten vb. ama iyi anlaşılan *şey* bizi umutsuzluktan kurtarır: sonsuzluk, kurtuluş, gücümüz vb. bağlamında. Ben söz konusu olduğunda, iki biçimde ve iki

nuç olarak arkasında olup biten şeylerden kuşkulanmaz; geçici bir şeyden umutsuzluğa düştüğünü sanarak durmadan kendisini umutsuzluğa düşüren şeyi sayıklar ama aslında umutsuzluğu sonsuzla ilişkilidir; çünkü geçici olana ya da daha açık biçimde söylersek, geçici olan bir şeye çok fazla değer vererek veya bunu geçici olanın bütününe yayarak ve daha sonra bu bütünlüğe çok fazla değer vererek (sonsuz bağlamında) umutsuzluğa düşer.

Bu son umutsuzluk çok önemli bir gelişmedir. Öbürü *zayıflık olarak umutsuzluk*'tu, burada ise insan *zayıflığı yüzünden umutsuz olur* ama umutsuzluğu gene de zayıflık olarak umutsuzluğa bağlıdır... Meydan okuma olarak umutsuzluktan farklı olduğu gibi (β). Dolayısıyla sadece göreli bir farktır bu: önceki biçim zayıflık bilincini aşmıyordu, oysa burada bilinç daha ileri gidiyor ve yeni bir bilinçte, zayıflığının bilincinde yoğunlaşıyor. Umutsuz, umutsuz olma zayıflığını, geçici olanı çok ciddiye alma zayıflığını kendiliğinden görür ve anlar. Ama bu zayıflığıyla açık yüreklilikle Tanrının önünde eğilerek, umutsuzluktan inanca doğru yönelme yerine umutsuzluğa döner ve bunun yüzünden umutsuzluğa gömülür. Böylelikle bakış açısı değişir: umutsuzluğu konusunda git gide daha bilinçlenir, sonsuzluk bağlamında umutsuz olduğunu, kendisi yüzünden, geçici olana çok fazla önem verme zayıflı-

---

nedenle diyalektik olduğundan *kendinden* umut kesmek ve *kendi bağlamında* umut kesmekten söz edilir. Dolayısıyla özellikle umutsuzluğun alt biçimlerinde içkin olarak yer alan ama hemen hemen bütün biçimlerde var olan karanlık: bizi *neyin* umutsuzluğa düşürdüğünü tam bir açık seçiklik içinde görmek, bir yandan da bunun neyle *ilişkili olduğunu* görmemek. İyileşmek için dikkatin değişmesi gerekir, bakışın *ne*'den *neyle ilgili*'ye çevrilmesi gerekir ve insanın kendisini umutsuzluğa düşüren şeyin neyle ilgili olduğunu kesinlikle bilerek gerçekten umutsuzluğa düşmesinin mümkün olup olamayacağını bilmek, salt felsefi bakış açısından çok hassas bir noktadır.

ğı yüzünden umutsuz olduğunu bilir... Sonsuzluğu ve ben'ini yitirme umutsuzluğuyla eşdeğerdir bu.

Burada bir ilerleme söz konusudur. Öncelikle ben'in bilincinde; çünkü sonsuzluk bağlamında umutsuz olmak ben düşüncesi olmadan, kendinde sonsuzluk fikri olmadan ya da daha önce olmuş olmadan mümkün değildir. İnsanın kendinden umudunu kesmesi için aynı zamanda bir ben'e sahip olduğunun da bilincinde olması gerekir; bununla birlikte insan bu nedenle umutsuzdur... Geçici olandan ya da geçici bir şeyden değil, kendisinden umudu kesmiştir. Ayrıca burada aslında sonsuzluğun ve kendinin yitimi olan umutsuzluk konusunda daha güçlü bir bilinçlenme görülür. Doğal olarak insan durumunun umutsuzluğu konusunda daha bilinçlidir. Umutsuzluk bundan böyle sadece edilgen bir olumsuzluk değil, bir eylemdir. Gerçekten insan geçici olanı yitirip umutsuzluğa düştüğünde, umutsuzluk her zaman ben'den gelse de dışarıdan geliyormuş gibi gözükür; ama ben bu son umutsuzluğa düştüğü zaman bu umutsuzluk, dolaylı ve doğrudan bir şekilde ve bu özelliğiyle ben'in içinden fışkıran meydan okuma olarak umutsuzluktan farklı bir tepki gibi ben'den gelir. Burada başka bir gelişmeye de dikkat çekelim. Bu umutsuzluğun derinleşmesi onu bir anlamda kurtuluşa yaklaştırır. Çünkü onu unutulmaktan koruyan da bu derinliğidir; iyileşmeme durumu her an kurtuluş şansı bulunduğu anlamına gelir.

Bununla birlikte bu biçimin gene de kişinin kendisi olmak istediği umutsuzluk biçimi olduğu söylenebilir. Bir babanın oğlunu mirasından mahrum etmesi gibi "ben" de bu kadar zayıflıktan sonra kendini tanımayı reddeder. Umutsuz olan bunu unutamaz, bir anlamda kendinden nefret eder, kendini bulmak isteyen inançlı biri gibi karşısında alçalmak istemez; hayır, umutsuz insan, umutsuzluğu içinde artık kendisinden

söz edilmesini istemez, kendisiyle ilgili hiçbir şey bilmek istemez. Ama unutmanın yardımıyla, ne olabileceğini de bilemez; unutma sayesinde tinsellik karşıtı bir toplum içinde kendini kaybettirmek ve böylece sıradan bir insan ve bir Hıristiyan gibi yaşamak; hayır, bunun için ben, çok fazla ben'dir. Oğlunu mirasından mahrum eden ve dışarıya dönük bu eylemiyle pek fazla ilerleyemeyen ve oğlundan da kurtulamamış, en azından aklından atamamış bir baba gibi; ama daha çok da nefret ettiği (ama aynı zamanda arkadaşı olan) erkeği lanetleyen bir sevgili gibi... Ancak bu lanetleme kendisine yardımcı olmamış ve durumu daha da azdırmıştır; burada ben'inin karşısındaki umutsuzun duruma da aynıdır.

Öbürüne göre bir derece daha derin olan bu umutsuzlukla daha az karşılaşırız. Arkasında boşluktan başka hiçbir şeyin olmadığı bu kapalı kapı burada gerçek bir kapıdır ve bu kapı kilitlidir; arkasında kendisini dinler gözüken ben bütün zamanını kendisini kandırmakla ve kendisi olmayı reddetmeye çalışmakla geçirir, oysa kendisini sevecek kadar kendisidir. Entelektüel zayıflık gerekçesiyle küçümsediği saf dolaysızın tersi olan *hermetizm* dedikleri şey budur ve şimdi bunun üzerine eğileceğiz.

Ama gerçekten böyle bir ben var mıdır? Böyle bir ben çöle, manastıra ya da delilerin arasına kaçmış olmasın! Böyle biri başkaları gibi mi giyinir ya da onlar gibi gündelik kıyafeti içinde gizlenir mi? Tabii! Ayrıca niçin olmasın! Ne var ki ben'inin bu sırlarını kimse bilmez, tek bir kişi bile... Fakat bu ben'i sunmaya ihtiyaç duymaz ya da bastırmasını öğrenmiştir... Özellikle kendisini dinleyelim: "Sadece saf dolaysızlar vardır; bunlar tine göre küçük bir çocuk gibidirler neredeyse... Hoş ve sevimli bir rahatlık içinde olan bedenleri hiçbir şeyi gizlemeye, saklamaya gerek görmez, hiçbir şeyi gizlemeyi bilmeyenler saf dolaysızlardır sadece." Bu dolaysızlığın

çoğu zaman "gerçek, içten, kesinlikle açık kalpli" olduğunu iddia eder ve yetişkinin, bedeni doğal bir ihtiyaç hissettiğinde kendisini tutmamasında da bir yalan olabileceği kadar gerçektir aşağı yukarı. Kendiliği üzerine biraz olsa bile düşünmüş bir ben'de kendine hâkim olma kavramı en azından bir ölçüde vardır. Buna göre umutsuz kişimiz de münasebetsiz insanları, yani dünyadaki herkesi kendi ben'inden uzakta tutacak kadar hermetiktir ve gene de "yaşayan biri" izlenimini verir. Kültürlü, evli, aile babası, geleceği parlak bir memur, saygıdeğer bir baba, sağlıklı ilişkiler kuran bir insan, ailesine karşı şefkatli, çocuklarını da seven biridir. Ve de Hıristiyan? Tabii ama kendi tarzında... Bu konuda bir şey söylememeyi tercih eder ve karısının kendisini eğitmek amacıyla dinle ilgilenmesine iyi gözle bakar ve bundan melankolik bir keyif alır. Kiliseye pek sık gitmez, ona göre papazların çoğu neden söz ettiklerini derinlemesine ve ayrıntılı olarak bilmezler. Sadece bir papaz istisna oluşturur bu konuda ona göre, ama onu da başka bir nedenle dinlemeye gitmez; kendisini çok uzaklara sürüklemesinden korkar. Buna karşılık çoğu zaman bir yalnızlık ihtiyacı hisseder, nefes almak ve kimi zaman da uyumak kadar yaşamsal bir ihtiyaçtır bu. Bu yaşamsal ihtiyacı birçok insandan daha fazla hissetmesi onun daha derin bir karaktere sahip olduğunun başka bir işaretidir. Yalnızlık ihtiyacı insanda her zaman bir tinselliğin bulunduğunu gösterir ve bunu değerlendirme olanağı verir. "İnsan olmayan bu şaşkın insanlar, hiç dağılmayan bir sürü" ve sayıları ne kadar az olursa olsun bu insanlar, dişi papağanlar gibi yalnız kaldıklarında ölürler. Böyle düşünülür genelde; ancak ninni söylendiğinde uyuyan çocuk gibi, bu insanlara da yemek, içmek, uyumak, dua etmek ve âşık olmak vb. için toplumsallığın yatıştırıcı ninnisi gerekir. Ama ne Antikite, ne Ortaçağ inkâr etmiştir bu yalnızlık ihtiyacını; yalnızlığın ifade ettiği şeye say-

gı duymuşlardır. Hiç eksik olmayan toplumsallığıyla çağımız yalnızlık karşısında o kadar titriyor ki sadece suçlulara karşı kullanmayı biliyor bunu (ne nükte ama!). Şu bir gerçek ki günümüzde insanın kendisini tine adaması bir suç, dolayısıyla yalnızlığı seven insanların suçlu gibi görülmelerinden daha doğal bir şey yoktur.

Ben'inin kendisiyle ilişkisiyle meşgul olan hermetik umutsuz *süreklilik içinde* yaşar, saatlerini sonsuza kadar yaşıyor olmasa bile saatlerin sonsuzlukla bir bağı vardır, ama umutsuz bundan ötesine de gidemez. Ama bu saatler ve yalnızlık ihtiyacı geçtikten sonra gidiyormuş gibi olur, karısına ve çocuklarına kavuşmak için dönse bile. Onu çok sevecen bir koca, çok titiz bir baba yapan şey, hoşgörüsü ve uyumu ve görev duygusu dışında derinliklerinde zayıflığını kendisine itiraf etmesidir.

Mahremiyetine girilse ve ona "ama senin bu hermetizmin kibir! Aslında sen kendinle gururlanıyorsun" dense hiç kuşkusuz itiraf etmeyecektir bunu size. Sadece kendisiyle baş başa kaldığında bunu söyleyenlerin belki de haksız olmadıklarını kabul edecektir; ama ben'inin kendi zayıflığına nüfuz etme tutkusu onda meselenin belki de gurur olmadığı yanılsamasını canlandıracaktır çünkü o özellikle zayıflığı yüzünden umutsuzdur, zayıflığa çok ağır bir yük yüklemek, kendi ben'iyle gururlanma isteği zayıflığına katlanmayı engellemiyormuş gibi. Ona sözgelimi şöyle denseydi: "Tuhaf bir karışıklık, tuhaf bir sorun; çünkü aslında bütün olumsuzluk düşüncenin düğümlenme biçiminden geliyor, yoksa her şey kesinlikle çok normal... Senin izlemen gereken yol bu kesinlikle, bu yol ben'in umutsuzluğu aracılığıyla seni kendi ben'ine götürecektir. Senin zayıflık dediğin şey kesinlikle doğrudur ama bu yüzden umutsuz olmaman gerekir; kendi olmak için ben'i kırmak gerekir, dolayısıyla bu yüzden umutsuz olmayı

bırak." Bu sözler anlık bir rahatlama içinde itiraflara götürürdü onu ama hemen arkasından tutku düşüncesini saptırırdı ve başka bir yanlış yöne sapma durumu onu tekrar umutsuzluğa düşürürdü.

Daha önce söylediğimiz gibi böyle bir umutsuza çok rastlanmaz. Ama o noktada kalmazsa, sadece zaman öldürüyor olsa ya da içinde kendisini inanca götürecek olan bir devrim meydana gelmezse; o zaman ya umutsuzluğu artacak ve – hermetizmden hiç uzaklaşmadan– bir üst biçime geçecek ya da yaşamının gizli bir şey gibi içine büründüğü dış değişimi yok ederek patlayacaktır. Bu durumda hayata atılacak, belki büyük amaçlar peşinde koşarak eğlenecek, endişeli insanlardan biri olacak ve bu yolda yazık ki çok fazla iz kalacak, sürekli unutmanın peşinde dolaşanlardan biri olacaktır. Bu insanlar içlerinden gelen sesler, gürültüler için kendilerine çok etkili ilaçlar verilmesini isterler ancak istedikleri ilaçlar annesinin lanetlemelerinden, azarlarından kurtulmak isteyen III. Richard'ınkilerden farklıdır. Ya da duyularda arayacaktır unutmayı, belki sefahatte; umutsuzluğu içinde dolaysıza dönmek amacıyla ama her zaman olmak istemediği ben bilinciyle birlikte. Birinci durumda umutsuzluk yoğunlaştığında meydan okumaya döner ve o zaman zayıflık yakınmalarının altında ne kadar yalan olduğu görülür ve meydan okumanın her zaman öncelikle zayıf olma umutsuzluğuyla ortaya çıktığını iddia etmenin nasıl bir diyalektik gerçek olduğu anlaşılır.

Ama sessizliği içinde zaman öldürmekten başka bir şey yapmayan bu sessiz insanın derinliklerine son kez bir göz atalım. Sessizliğini kati surette bozmazsa, *omnibus numeris absoluta*, intihar öncelikli riskidir. İnsanların çoğunun genelde doğal olarak böyle bir hermetiğin katlanabileceklerine dair en ufak fikri yoktur; anlayabilselerdi hayret ederlerdi. Dolayısıyla insanın her şeyden önce intihar riskiyle karşı karşıya

olduğu bir gerçektir. Hâlbuki birisiyle konuşması, bir tek kişiye açılması bile onu neredeyse kesinlikle rahatlatır, ona huzur verir ve böylelikle bu hermetizm intiharla sonlanmaz. Bir sırdaş, tek bir sırdaş mutlak hermetizmi yumuşatır. O zaman intihardan kurtulma şansı olur. Ama sırları açıklama umutsuzluğa da götürebilir ve hermetik bu durumda konuşmama sıkıntısına katlanmanın bir sırdaş bulmaktan çok daha iyi olduğunu düşünebilir. Bir sırdaşı olduğu için umutsuzluğa düşen birçok hermetik görülmüştür. Bu durumda da her şeye rağmen intihar olayı görülebilir. Sözgelimi bir şair bir felaket şiiri yazabilir ve kahramana sırdaşı öldürtebilir şiirinde (*şairin* karakterinin kral ya da imparator olduğu farz edilirse). Şeytani bir despot sıkıntılarını birine aktarma ihtiyacı içinde çeşitli sırdaşlar bulabilir, onlardan yararlanabilir ve ölüme mahkûm kulları olarak görebilir. Sırlar döküldükten sonra öldürülürdü bu insanlar. Bir sırdan vazgeçemeyen ve bir sırdaşa katlanamayan bir şeytanın acı çelişkisini bu biçimde anlatan bir şairin işine yarayacak bir konu.

β) *İnsanın kendisi olmak istediği umutsuzluk ya da meydan okuma olarak umutsuzluk*

Zayıflık olarak umutsuzluğu dişil olarak niteledik (α), aynı şekilde bu tür umutsuzluğu da eril olarak niteleyebiliriz. Bu nedenle bu umutsuzluk öncekine göre gene tin açısından görülen umutsuzluktur. Ama erkeklik de tinin tam olarak etkin alanına aittir, dişilik ise tersine alt sentezdir.

α, 2'de anlatılan umutsuzluk zayıf olma umutsuzluğuydu ve burada umutsuz insan kesinlikle kendisi olmak istemiyordu. Ama sadece diyalektik açıdan yalnızca bir adım sonra, bu umutsuz insan sonunda niçin kesinlikle umutsuz olmak istemediğini anladıysa her şey altüst olur ve meydan okuruz çünkü umutsuz insan kendisi olmak ister.

İlk başta geçici olanın ya da geçici olan şeyin umutsuzluğu gelir, daha sonra sonsuzluk bağlamında kendinin umutsuzluğu söz konusudur. Daha sonra meydan okuma gelir, meydan okuma temelde sonsuzluk sayesinde umutsuzdur ve burada umutsuz olan kendisi olmak için ben'ine içkin sonsuzluğu umutsuzca abartır. Ama bu umutsuzluk kesinlikle sonsuzluktan faydalandığı için gerçeğe bu kadar yaklaşır ve bu kadar yakın olduğundan çok uzağa gider. İnanca götüren bu umutsuzluk sonsuzluğun yardımı olmasa olamazdı; ben, onun sayesinde kendini yeniden bulma amacıyla kendini kaybetme cesaretini bulur; buradaysa, kaybolmakla başlamayı reddeder ama kendisi olmak ister.

Bu umutsuzluk biçiminde insan ben'iyle ilgili olarak gitgide daha fazla bilinçlenir, dolayısıyla umutsuzluğun ne olduğu konusunda ve içinde bulunduğu durumun umutsuzluğu konusunda da daha fazla bilinçlenir; burada umutsuzluk bir eylem olduğunun bilincindedir ve gezici bir baskının altındaki pasif sıkıntı gibi dışarıdan gelmez, doğrudan doğruya ben'den çıkar. Böylelikle zayıf olma umutsuzluğuna nazaran bu meydan okuma, gerçekten yeni bir niteliktir.

İnsanın kendisi olmak istediği umutsuzluk temel olarak ben'in biçimlerinin en soyutu, olabilirliklerinin en soyutu olan sonsuz bir ben bilincini gerekli kılar. Bu, umutsuz olanın olmak istediği ben'dir ve bu amaçla ben'i kendisini ortaya çıkaran her türlü güç ilişkisinden ayırmak, böyle bir gücün varlığı düşüncesinden koparmak ister. Ben, bu sonsuz biçim düşüncesinin yardımıyla umutsuzluk içinde kendisinden kurtulmak ya da kendisinin yaratıcısı olarak ben'ini olmak istediği ben yapmak, somut ben'i içinde kabul edeceği ya da etmeyeceği şeyi seçmek ister. Çünkü somut ben herhangi bir somutlaşma durumu değildir, kendi somutlaşmasıdır, gerçekten de içinde gereklilik, sınırlar barındırır, verdikleri, kaynakları vb.

ile kesin, özel bir belirlenmişliktir, somut olgulardan çıkmıştır vb. Ama insan, negatif ben olan sonsuz biçimin yardımıyla kafasına önce bu bütünlüğü dönüştürmeyi koyar ve bu bağlamda amacı buradan kendine göre, bu negatif ben'in sonsuz biçimi sayesinde ortaya çıkan bir ben çıkarmaktır... Daha sonra kendisi olmak ister. Yani ötekilerden biraz daha erken başlamak ister, başlangıçla değil, başlangıçla birlikte değil ama "başlangıçta"; ve ben'ini kabullenmeyi, amacını kendi payına düşen bu ben içinde görmeyi reddederek sonsuz biçim aracılığıyla var olmaya, kendi ben'ini kendisi inşa etmeye çalışır büyük bir gayretle.

Bu umutsuzluğa genel bir etiket yapıştırmak gerekseydi, "stoacı" denebilirdi ama sadece okul ya da öğreti anlamında değil. Daha da açık olabilmek için aktif ben ve pasif ben ayrımı yapılabilir ve birincinin nasıl kendisiyle ilişkili olduğu, ikincisinin de nasıl kendi pasif sıkıntısı içinde gene kendisiyle ilişkili olduğu görülebilir: dolayısıyla formül her zaman insanın kendisi olmak istediği umutsuzluk formülüdür.

Umutsuz ben *aktif* ben olursa kendisiyle ilişkisi temelde deneyseldir; girişimlerinin ne kadar büyük, şaşırtıcı şeylere olduğu ve kalıcılığı önemli değildir bu bağlamda. Kendi üstünde bir güç tanımaz kesinlikle, içinde ciddiyete dair bir şey yoktur ya da belki onun için çok önemli bir şey olduğunda bu ciddiyete benzer bir şeyler ortaya koyabilir. Bu kesinlikle aldatıcı bir ciddiyettir: Prometheus'un tanrılardan çaldığı ateş gibi bir şey. Burada Tanrıdan, onun bize bakıyor olduğu fikri çalınıyor ve ciddi olan budur; ama umutsuz olan kendisini seyretmekten başka bir şey yapmaz ve böylece faaliyetlerine sonsuz önem ve anlam kazandırdığını iddia eder, oysa sadece deney yapan biridir. Çünkü umutsuzluğunda kendini deneysel olarak Tanrıya kadar yükseltmeden türev olan hiçbir ben kendisini seyrederek kendisinde olandan fazlasını veremez;

son tahlilde her zaman sadece ben vardır ve ben kendini çoğaltsa da ne daha eksik ne daha fazla olur. Bu anlamda, ben, umutsuz kendisi olma çabası içinde kendi zıddının içine dalar ve sonunda artık ben olmaz. Eylemini kuşatan bütün diyalektik içinde hiçbir sabit nokta yoktur; ben olan şey hiçbir zaman sürekli değildir, sonsuz bir süreklilik içinde değildir. Negatif biçimiyse bağlayıcı gücü kadar da çözücü güç gösterir; istediği zaman baştan başlayabilir ve bir düşünceyi sürdürmek için ne kadar çaba harcarsa harcasın eylemi her zaman bir hipotez olarak kalır. Gitgide kendi olmayı başarmak şöyle dursun, tersine gitgide varsayımsal bir ben olur. Dedikleri gibi ben kendi evinin efendisidir kesinlikle ve umutsuzluk da budur ama aynı zamanda tatmin ve haz olarak gördüğü şeyler de buna dâhildir. Ama bir kez daha bakıp incelerseniz, kolaylıkla şöyle bir sonuca ulaşırsınız: Bu mutlak prens krallığı olmayan bir kraldır ve aslında hiçbir şeyi yönetmez; durumu, egemenliği bu diyalektiğe bağlıdır ve her ani isyan meşrudur. Gerçekten, sonuç olarak her şey ben'in keyfine bağlıdır.

Dolayısıyla umutsuz insan İspanya'da şato kurmaktan başka bir şey yapmaz ve sürekli değirmenlere saldırır. Deneycilerin sahip oldukları bütün bu erdemlerin parıltısı! Bir an bir Doğu şiiri gibi büyülerler: kendine iyice sahip olma, kaya gibi sert olma, soğukkanlılık vb. masal gibidir ve özünde kesinlikle masaldır, arkasında hiçbir şey yoktur. Ben, umutsuzluğu içinde kendini yaratma, geliştirme, kendisi aracılığıyla var olma zevkini tüketene dek varmak ister; şiirin yüceliğini, görkemli bir yapıyı, kısacası kendini anlamayı çok iyi bilmiş olmayı ister. Ama bütün bunlardan anladığı aslında muamma, bir bilmecedir; yapının yüzeyini bitirdiğini sandığı anda her şey bir çırpıda hiçliğe indirgenebilir.

Umutsuz olan ben *pasif* olursa umutsuzluk insanın kendi olmak istediği şeydir gene. Daha önce tarif ettiğimiz gibi

deneyci bir ben belki; öncelikle somut ben'ine yönelmek isteyen, bazı güçlüklerle, Hıristiyanların bir haç, herhangi bir temel kötülük dedikleri güçlüklerle karşılaşan. Ben'in dolaysız, somut verilerini yadsıyan ben, belki işe bu kötülüğü denize atmak, yokmuş gibi davranmak, bu konuda hiçbir şey bilmemekle başlayacaktır. Ama başaramaz, ne deneyler konusunda ne de bir soyutlamacı olarak becerisi o noktaya kadar ulaşamaz; sonsuz negatif ben Prometheus gibi bu köleliğe çivilenmiş olduğunu hisseder. Dolayısıyla burada pasif bir ben söz konusudur. O zaman insanın kendisi olmak istediği umutsuzluk nasıl anlaşılır?

Hatırlayalım: daha önce, yukarıda anlatmış olduğumuz bu umutsuzluk biçimi geçici olanın ya da geçici bir şeyin umutsuzluğunda, aslında bunun da sonsuzlukla ilgili umutsuzluktan geldiğini ve onun aracılığıyla ortaya çıktığını gösterdik; yani insan bu umutsuzlukta sonsuzlukla teselli olmak ve iyileşmek istemez, geçici olana öyle önem verir ki sonsuzluğun hiçbir tesellisi kalmaz. Ama geçici bir sefaletin mümkün olabilmesinin, bu dünyada bizden bir haçın çalınmasından umut etmeyi reddetmek de umutsuzluğun başka bir biçimi değil midir? Umudu içinde kendisi olmak isteyen bu umutsuzun reddettiği budur. Ama etine batmış bu dikenin (gerçekten olabilir ya da kendi düşüncesiyle yaratmıştır) soyutlamayla yok edilemeyecek* kadar derinlere saplandığına inanmış-

* Burada bu açıdan şunu hatırlamamız gerekiyor: insanlar genellikle boyun eğmenin bir tür umutsuzluk olduğunu düşünüyor; burada umutsuz olan kendi soyut ben'i olmak ister, sonsuzluk içinde kendine yeterli olmak ister ve dolayısıyla geçici sıkıntıya meydan okumak ya da onu görmezlikten gelmek ister. Boyun eğme diyalektiği aslında insanın kendi sonsuz ben'i olmak istemesidir ve daha sonra ben'deki bir sıkıntı nezdinde kendi olmayı reddetmek, kendini teselli etmek amacıyla bu olumsuzlukla ahirette hesaplaşacağını ve bu dünyadaki olumsuzlukları üstlenmeme hakkı olduğunu düşünür; çünkü ben, bundan ne kadar

sa onu sonsuza kadar vücudunda tutacaktır. Bu diken bir skandal konusu oluşturur onun için ya da daha doğrusu ona bütün yaşamı bir skandal konusu yapma fırsatını verir; bu durumda, meydan okuyarak kendisi olmak ister; kendisine rağmen, o olmadan kendisi olmak değil (onu soyutlama yoluyla saf dışı etmektir bu ki yapamaz bunu, ya da boyun eğmeye yönelmektir), hayır! Ona rağmen ya da bütün yaşamıyla meydan okuyarak, onunla birlikte kendisi olmak ister; onu dâhil ederek neredeyse cüretle başkaldırmak gibi. Gerçekten de özellikle Tanrı için her şey mümkündür saçmalığıyla bir yardım şansı umut etmek, hayır! Hayır! İstemez böyle bir şey. Dünyadaki herhangi birinden yardım istemektense, kendi başına kalıp cehennemin bütün işkencelerini çekmeyi yeğler.

Gerçekten de "acı çeken insana yardımcı olabilecek birinin yardım etmesinden dolayı mutlu olması son derece doğaldır..." demek o kadar doğru mudur acaba? Yardımdan nefret etmek her zaman çok umutsuz bir eğilim olmasa da, gerçek çok farklıdır. Durum şudur: Acı çeken insan genelde kendisine şu ya da bu biçimde yardım edilmesinden mutlu olur. Eğer yardım kendisinin istediği gibi yapılırsa memnuniyetle kabul eder. Ama çok ciddi ve trajik bir biçimde de yapılabilir bu yardım; yüksek bir makamdan, yukarıdan gelen bir yardım söz konusu olabilir... Aşağılanmayı kayıtsız koşulsuz, nasıl olursu olsun kabul etmek zorunda kalma, her şeye kadir olan "yardım eden kişi"nin elinde bir hiç durumuna düşme hatta sadece bir insan karşısında eğilme zorunluğu söz konusuysa

---

sıkıntı çekerse çeksin sıkıntısının kendisinden kaynaklandığını, yani inançlı biri gibi bu sıkıntı karşısında boyun eğdiğini kendisine itiraf etmek istemez. Dolayısıyla umutsuzluk gibi görülen boyun eğme esasında insanın kendisi olmak istemediği umutsuzluktan farklıdır, çünkü boyun eğme kendisi olmak ister ve bu bağlamda tek istisna umutsuz olanın bunu bir noktada reddetmesidir.

ve yardım bekledikçe kendinden vazgeçme: Ah! Ne büyük acıdır bu... Ne kadar uzun sürer ve ne kadar sıkıntı verir, bu arada ben bütün bunlara katlanmakta zorluk çeker ve sonuçta ihtiyat kaydıyla kendi olmayı tercih eder.

Ama acı çeken ve umutsuzca kendisi olmak isteyen bu pasif ben ne kadar bilinçli olursa umutsuzluk da o kadar şiddetli olur ve çoğu zaman umutsuzluğun kökeni olan demonyaklığa (kötü ruhlardan geldiğine inanılan durum) dönüşür. Kendisi olmak isteyen bir umutsuz zor ve kendi somut ben'inden ayrılması mümkün olmayan bir durumdan hiç hoşnut olmaz. Büyük bir tutkuyla bu sıkıntının üstüne atılır ve bu sıkıntı sonunda demonyak bir öfkeye dönüşür. Artık Tanrı yukarıdan bütün melekleriyle onu kurtarmak isterse bile, reddeder bu yardım önerisini: Çok geç! Daha önce büyük bir keyifle razı olabilirdi buna, ama çok beklemiştir ve artık çok geçtir; her şeye karşı öfke duymayı tercih eder, insanlar ve hayat tarafından haksız yere kurban edilmiş olduğuna inanır, acılarından ve sıkıntısından mahrum olmamak için bunları elinin altında bulundurmaya gayret eder, aksi takdirde haklı olduğunu nasıl kanıtlayacaktır ve kendisini buna nasıl inandıracaktır? Bu sabit fikri kafasında o kadar büyütür ki sonunda bambaşka bir gerekçeyle sonsuzluktan, öteki insanlardan sonsuzca üstün olduğuna dair o demonyak inancın yok edilmesinden ve ne olduğunun doğrulanmasından korkar. Kendisi olmak ister; daha önce ben'iyle ilgili sonsuz bir soyutlama yapmıştır ama sonunda öylesine somut biri olmuştur ki bu soyutlukta ölümsüz olması mümkün değildir, buna karşılık umutsuzluğu kendi olmakta ısrar eder. Demonyak bir delilik! Öfkesinin nedeni öncelikle ölümsüzlüğün kendisini sefaletinden yoksun bırakabileceğidir.

Bu tür bir umutsuzluk öyle her zaman bulunmaz, bu umutsuzluğun kahramanlarının çoğu şairlerdir ve en büyük şairler

eserlerine her zaman Yunanların anladığı şekliyle "demonyak" bir ülküsellik yüklerler her zaman. Bununla birlikte bu umutsuzluk hayatın içinde de görülür. Peki, o zaman dışarıyı oluşturan sınırlar nedir? Aslında içe dönük hermetizme denk düşen bir dış belirtinin bir çelişki olduğu düşünüldüğünde bir sınırın karşılığı yoktur; çünkü bir karşılığın olması demek, bu çelişkinin bir aydınlatıcı faktörü olduğunu gösterir. Ama dış belirti burada hermetizmin yani öncelikle korunması gereken bir gizliliğin bulunduğu bir içsellik bütünüyle aynıdır. Umutsuzluğun en alt biçimlerini, gerçek bir içsellik olmadan, her halükârda böyle bir şeyden söz etmek mümkün olmadığından anlatırken bireylerin dış belirtilerini tek bir kelimeyle anlatmak ya da belirtmekle sınırlı kalınmalıdır. Ama umutsuzluk soyutlaştıkça içsellik de hermetizm içinde bir dünya gibi soyutlanır, umutsuzluğun gizlendiği bu dış belirtiler daha da önemsizleşir. Ama umutsuzluk aynı ölçüde kendini soyutlamaya devam ettikçe demonyak bir seziyle hermetizm altında daha fazla gizlenir ve arkasından da olabildiğince anlamsız ve nötr görünüşlere bürünür. Masaldaki cin gibi, görünmeyen bir deliğe gizlenir, daha sonra görünmez oldukça doğal olarak hiç kimsenin kendisini aramayı düşünemeyeceği bir yer bulmaya, bir görünüş altına saklanmaya çalışır. Bu gizlenme durumunda da bir tinsellik söz konusudur ve bu da sonuçta gerçekliğin arkasında güvenli bir barınak bulmaktır, özellikle kendisi için bir dünya; umutsuz ben'in Tantalus gibi sürekli kendisi olmak istediği bir dünya.

Umutsuzluğun en alt biçimiyle, insanın kendisi olmak istemediği biçimle başladık ($\alpha 1^0$). Ama kişinin umutsuz olmak istediği biçim, en şiddetli umutsuzluk biçimi demonyak umutsuzluktur. Demonyak umutsuz, kendisine duyduğu stoacı bir hayranlık ya da kendini putlaştırarak kendisi olmak istemez. Hiç kuşkusuz bir yalan aracılığıyla ister bunu, bu

şekilde değil ama bir anlamda mükemmelliğini sürdürmek için; hayır, varoluşa duyduğu nefretten ve sefaletine göre ister bunu ve bu ben'e isyan ya da meydan okuma duyguları içinde bağlanmaz, Tanrıyı zora sokmak için bağlanır; ben'i kendisini yaratan güçten isyan ederek koparmak istemez, bu ben'i ona dayatmak ister, ona güç yoluyla kendini perçinlemek ve şeytani bir düşünceyle dayanmak ister... Anlaşılır bir şeydir bu, gerçekten kötü bir başkaldırı her zaman onu doğuran şeye dayanır! Umutsuz insan hayata karşı isyanında bile elinde hayata ve hayatın iyiliğine karşı bir kanıt bulundurmakla övünür. Bu kanıtın kendisi olduğunu düşünür ve bu kanıt olmak istediği için de kendisi olmak ister, evet işkenceleriyle birlikte! Ve bu işkence aracılığıyla bütün yaşamı protesto etmek amacıyla. Zayıflık olarak umutsuzluk kendisi için ölümsüzlük olan teselliden gizlenir, demonyak umutsuz bu konuda hiçbir şey bilmek istemez ama nedeni farklıdır bunun: bu teselli onu yok edebilir, yaşama karşı genel protestoyu yok edebilir. Bunu şöyle bir örnekle anlatabiliriz: yazarının gözünden kaçan bir harf yanlışı düşünün. Aklı olan bir yanlış olsun bu –böyle bir şey söz konusu olamaz belki ama sonuçta bütünlük içinde tamamlayıcı bir özelliktir bu– ve bu yanlış yazara isyan etsin, ona nefret kussun, düzeltilmesine karşı anlamsız bir tavırla meydan okusun: Hayır! Çizmeyeceksin beni, sana karşı bir tanık olarak kalacağım ben, sefil bir yazar olduğunun kanıtı olarak!

İKİNCİ KİTAP

Umutsuzluk günahtır

KISIM IV

Tanrı karşısında ya da Tanrı düşüncesiyle birlikte insan, umutsuzluğu içinde, kendi olmak istemediğinde ya da olmak istediğinde günah işler. Böylelikle günah en yüksek güce ulaşmış bir zayıflık ya da meydan okumadır, dolayısıyla günah umutsuzluğun şiddetlenmesidir. Burada altı çizilen Tanrı *karşısında* olmak ya da Tanrı düşüncesine sahip olmaktır; günahı hukukçuların tabiriyle diyalektik, etik, dini açıdan "nitelikli" umutsuzlukla eş kılan, Tanrı düşüncesidir.

Bu ikinci bölüm, özellikle de Kitap IV psikolojik bir tanımlamanın yeri ve zamanı değildir ancak umutsuzluğun ve günahın en diyalektik sınırları, dinsel eğilimli şair yaşamı diyebileceğimiz durumdur ve bu yaşamın teslimiyet umutsuzluğuyla ortak yanları vardır ama Tanrı düşüncesi de eksik değildir burada. Estetiğin kategorileri dikkate alındığında, şair yaşamının en yüce imajı budur. Ama (bütün estetiğe rağmen) bu yaşam Hıristiyan için her zaman günahtır... Var olma yerine düşleme günahı, iyi ve doğru ile gerçek bir ilişki yerine, bunlarla kendi yaşamı arasında bir ilişki yaratma çabası yerine sadece hayali düzlemde estetik bir ilişki kurmuş olma. Bu şair yaşamı ve umutsuzluk arasındaki fark içinde Tanrı düşüncesini barındırması, Tanrı karşısında olma bilincidir; ama burada diyalektik çok yoğundur, burada belli belirsiz bir günahkârlık söz konusu olup olmadığı sorgulan-

dığında içine girilmesi mümkün olmayan bir karmaşıklığa tanık olunur. Bu şair derin bir dinsel ihtiyaç içinde olabilir ve umutsuzluğunda Tanrı düşüncesi vardır genellikle. Gizli gizli çektiği işkencede, her şeyden çok sevdiği Tanrı teselli eder onu sadece ve öte yandan bu işkenceden de hoşlanır ve vazgeçmek istemeyebilir. Tanrı karşısında kendi olmak en büyük arzusudur, bu umutsuz insan sadece ben'inin acı çektiği sabit noktada kendi olmak istemez; onu yok etmek için sonsuzluğa bel bağlar ama bu dünyadaki bütün sıkıntısına, onu kabul etmesine, inançlı bir insan gibi ona boyun eğmesine rağmen işin içinden çıkamaz. Bununla birlikte Tanrıyla ilişkisi, tek semavi mutluluğu bitmez; onun için en korkunç şey bundan vazgeçmek olur, "ondan umudu kesmek gibi bir şeydir bu"; içinden, belki de bilinçsiz olarak Tanrıyı olduğundan biraz farklı, daha çok oğlunun biricik isteğine biraz fazla iltimas gösteren yumuşak kalpli bir baba gibi hayal ederek. Mutsuz bir aşktan doğan bir şairin aşkın saadetini terennüm etmesi gibi bizimki de dinsel duyguları terennüm eder. Dinselliği mutsuz eder onu, Tanrıya duyulan ihtiyacın bu sıkıntıyı doğurduğunu, inançlı biri gibi boyun eğdirdiğini ve bunu ben'inden bir parça gibi kabul ettiğini hisseder, sezer çünkü bu sıkıntıyı uzaklaştırmak isterken alıkoyar; böylelikle elinden geldiğince ayrıldığını, bir insanın elinden gelebildiği kadar uzaklaştığını düşünse bile (her umutsuzun söylediği şey gibi, tersine gerçek ve dolayısıyla çevresinden dolaşılarak anlaşılabilecek bir gerçek). Ama onu inançlı bir insan gibi kabullenmeyi başaramaz, yani kabul etmez bunu veya burada ben'i karanlıkta kaybolur. Ama şairin aşk betimlemeleri gibi, dinle ilgili betimlemesinin büyüleyici bir yanı, lirik bir coşkusu vardır ve bunlar ne kocalarda ne papazlarda görülür. Ama söyledikleri kesinlikle yanlış değildir ve tersine resmi, anlatısı verebileceklerinin en iyisidir kesinlikle. Dar

anlamda inançlı biri olmamakla birlikte dini mutsuz bir âşık olarak sever; inanç konusunda sadece ilk unsur olan umutsuzluk söz konusudur onun için; ardından bu umutsuzluk içinde yakıcı bir din nostaljisi. Aslında içindeki çatışma budur: kaderi önceden belirlenmiş midir? Etindeki diken sıra dışı bir misyonun işareti midir? Durum buysa Tanrı karşısında olarak mı üstlenmiştir bu misyonu? Ya da etindeki diken bu diken karşısında boyun eğmesi gerektiğinin ve sıradan bir insan olması gerektiğinin işareti midir? Ama bu konuda bu kadarı yeter, yalan söylemeden, "kime konuştum?" deme hakkına sahip değil miyim ben? Defalarca yapılmış olan bu psikolojik araştırmalar kimin umurunda! Papazların bütün popüler benzetmeleri daha kolay anlaşılıyor, boşluk ve hiçlik konusunda insanları, bu bağlamda dindar insanları yanıltmalarıyla birbirlerine benziyorlar bunlar.

BÖLÜM I

BEN'İN BİLİNCİNİN DERECELENMELERİ

(nitelik: Tanrı karşısında)

Bu metnin birinci bölümü sürekli ben'in bilincinin derecelenmesi üstünde durmuştur: önce sonsuz ben'e sahip olmanın cehaleti (Kitap III, kısım II, a), sonra sonsuzluğu içeren ben'e sahip olduğunun bilincindeki insan (Kitap III, kısım II, b) ve bu bölünmeler (α1.2.β) içinde derecelenmeler gösterilmiştir. Şimdi bütün bu gelişmenin diyalektik terimlerini tersine çevirelim. Şöyle bir sonuç çıkar ortaya: Bu bilinç derecelendirmesi buraya kadar insani ben, ölçüsü insan olan ben açısından görülmüş ve işlenmiştir. Ama aynı ben, Tanrı karşısında bu nedenle bir nitelik ya da yeni bir niteleme kazanır. Artık sadece insani ben değildir, yanılmama umudu içinde teolojik ben,

Tanrı karşısındaki ben diyeceğim şey olur. Bu durumda da, Tanrının karşısında olmanın bilinciyle, bu insani ben nasıl da sonsuz bir gerçeklik kazanır!

İneklerinin karşısındaki bir ben'den başka bir şey olmayan bir çoban kesinlikle çok aşağı düzeyde bir ben'dir; aynı şekilde bir hükümdar, yalnızca kölelerinin karşısında ben olabilen bir ben kesinlikle çok aşağı düzeyde bir ben'dir, çünkü her iki durumda da ölçü yoktur. Kendisine ölçü olarak ana babasından başka kimseyi alamayacak olan çocuğun yetişkinliğinde bir ölçüsü olacaktır: devlet; ama Tanrı kendi dengi olan ben'e hangi sonsuz özelliği tanımaz! Ben'in ölçüsü her zaman ben'in önünde olan şeydir ve "ölçünün" tanımı budur. Sadece aynı sınıftan büyüklükler toplandığından, her şey nitelik açısından kendi ölçüsüyle aynıdır; aynı zamanda etik hedefi olan ölçüdür bu; dolayısıyla ölçü ve hedef şeylerin niteliğini ifade ederler. Bununla birlikte özgürlük dünyasında durum farklıdır: Burada hedef ve ölçüyle aynı nitelik söz konusu değildir ancak bu niteliksizleş(tir)meden insan kendisi sorumludur; öyle ki hedef ve ölçü, değerlendirme durumunda, her şeye rağmen değişmez kalsalar da bizim hiç olmadığımız şeyi gösterirler: bizim hedefimiz ve bizim ölçümüz.

Eski dogmatik düşünce haksız değildi –ve birçok kez başvurmuştur buna, oysa daha yakın dönemdeki bir ekol anlamadığından ve anlamı bilmediğinden burada eleştirilecek bir şey görmüştür– kimi zaman pratik yanlışlara, korkunç günahın Tanrının karşısında olmak olduğunun sanılmasına rağmen haksız değildi diyorum. Böylelikle cehennem acılarının sonsuzluğu kanıtlanıyordu. Daha sonra daha bilgili olunduğunda şöyle dendi: günah günahtır ve Tanrıya karşı ve Tanrının önünde işlenen günahtan daha büyüğü yoktur. İlginç bir argüman! Oysa hukukçular bile nitelikli suçlardan

söz ederler, bunları sınıflandırırlar ve görevliye ya da sıradan bir bireye karşı işlenen suçun, ana baba katilliğinin ya da sıradan bir cinayetin ayrımını yaparlar.

Hayır, Tanrıya karşı olmanın, günahı sonsuz bir güç düzeyine çıkardığını söyleyen eski dogmatik öğreti haksız değildi. Yanılgı Tanrının bizim dışımızda olduğunu düşünmek ve her zaman ona karşı günah işlenmeyeceği düşüncesine itibar etmekti. Çünkü Tanrı sözgelimi bir polis memuru gibi bizim dışımızda değildir. Üstünde duralım bunun: ben'de Tanrı düşüncesi vardır ama bu ne onun Tanrının istediğini istememesine ne de itaatsizlik etmesine engel değildir. Ayrıca Tanrıya karşı sadece belirli zamanlarda günah işlenmez çünkü her günah Tanrının önündedir ya da daha doğrusu insani bir hatayı günah yapan şey suçlunun Tanrının önünde bulunduğunu düşünmüş olmasıdır.

Umutsuzluk ben'in bilinciyle orantılı olarak artar; ama ben kendi ölçüsüyle orantılı olarak artar ve ölçü Tanrı olduğunda sonsuzca artar. Ben Tanrı düşüncesiyle büyür ve aynı şekilde Tanrı düşüncesi de ben'le birlikte büyür. Bizim somut, bireysel ben'imizi sonsuz bir ben yapan Tanrının karşısında bulunduğumuz düşüncesinden başka bir şey değildir; Tanrının önünde günaha giren de bu sonsuz ben'dir. Pagan bencilliği de söylenebilecek her şeye rağmen bir Hıristiyan'da bulunabilecek bencillik kadar nitelikli değildir kesinlikle; çünkü paganın ben'i Tanrının karşısında değildi. Pagan ve doğal insanın tek ölçüleri insani ben'dir. Aynı şekilde daha üst düzeyden bakıldığında paganizmin günaha batmış olduğunu söylemek doğru değildir belki ama onun günahı aslında Tanrı konusunda umutsuz bir cehalet, Tanrının önünde olduğunu bilmemesiydi; "bu dünyada Tanrısız olmak", ama başka bir açıdan bakıldığında paganın günahı (dar anlamında) inkâr edilebilir çünkü Tanrının önünde günah işlemiyordu o ve her

günah Tanrının önünde işlenir. Gene kesinlikle, bir anlamda onu deyim yerindeyse mükemmel bir biçimde kurtaracak olan bağışlanma ve ilk günah düşüncesinin hafifliğiydi, onu kurtarıyordu bu; ama o zaman günahı farklıydı ve bu hafifliğin kendisiydi. Buna karşılık ve gene kesinlikle Hıristiyanları çoğu zaman çok katı bir Hıristiyan eğitimi itmiştir günaha, çünkü Hıristiyanlığın bakış açısı böyle biri için özellikle yaşamının daha önceki yılları dikkate alındığında çok fazla baskıcıdır; ama öte yandan bu çok derin günah düşüncesi yardım etmiş olabilir ona.

Günah, Tanrının karşısında umutsuzluk ile kendi olmayı istememek ya da aynı umutsuzluktan kendi olmayı istemektir. Ama başka açılardan (özellikle günahı kesinlikle bir itaatsizlik olarak tanımlayan Kutsal Kitap'a uygunluk bakımından) belki yararlı olan bu tanım fazla tinsel değil midir? Öncelikle şunu söyleyelim ki günah tanımı asla çok tinsel olamaz (günahın kendisini bastırıp yok edecek seviyede tinselliğe ulaşmadıkça); çünkü günah tinin bir kategorisidir. İkincisi: niçin çok tinsel? Cinayet, hırsızlık, zina vb. söz konusu olmadığı için mi? Ama bu kategori içinde bunlar yok mu? Tanrıya karşı bir inat, emirlerine meydan okuyan bir itaatsizlik yok mu? Buna karşılık günah konusunda sadece bu tür kusurlardan söz etmek, bütün bu konularda, insanlarla uyum içinde olmanın mümkün olduğunu bir noktaya kadar kolayca unutmaktır ve gene de bu yüzden yaşam tümüyle günahtan arınmış olmaz, çok iyi bildiğimiz günahtan: Göze çarpan günahlarımız ve inadımız... Bütün arzuları ve en gizli düşünceleri hususunda, Tanrının bize bahşettiği, onu ve onun en küçük işaretini bile ince bir sezgiyle kavrayabilme ve uysallıkla yakalayabilme yetisi hususunda, derinliklerinde Tanrıya itaat etmeye borçlu olduğu hissine budalaca farkında olmadan ya da küstahça sırt çevirince doğan günahlar. Bedenin günahları

ben'in en alt düzeyinden gelen inattır; ama çoğu kez görüldüğü gibi Şeytan bir iblisi kovar, böylelikle bizim durumumuzu kötüleştirir. Çünkü dünyanın gidişatı böyledir: ilk başta kırılganlık ya da zayıflık nedeniyle günah işlenir; daha sonra –evet, daha sonra insan Tanrıya başvurmayı öğrenebilir, onun yardımıyla inanca kavuşabilir ve bütün günahlarından arınabilir böylelikle; ama biz burada bundan söz etmiyoruz– insan zayıflığından umutsuzluğa düşebilir ve sahte dindar olur, umutsuzluğuyla belli bir meşru adalet duygusuna sahip olabilir ya da umutsuzluk günaha iter.

Dolayısıyla bizim formülümüz günahın olası tüm biçimlerini ve tüm gerçek biçimlerini kapsar; dolayısıyla belirleyici özelliğini gösterir kesinlikle: umutsuzluk tarafında olmak (çünkü günah bedenin ve kanın bozulması değil tinin bu bozulmayı kabul etmesidir) ve Tanrı karşısında olmak. Bir cebir formülünden başka bir şey değildir bu; bu sınırlı metnin içinde günahları bir bir saymam mümkün değildir ayrıca başarı şansı da yoktur böyle bir şeyin. Burada önemli olan sadece tanımın zincirin bütün halkalarında bütün biçimleri kapsamasıdır. Zıddını ileri sürerek doğrulandığında kolayca görülebileceği gibi, bu metinde bana güven veren ve bir şamandıra gibi rehberlik eden, inancın tanımı. Oysa inanmak şudur: insanın kendisi olarak ve kendisi olmak isteyerek kendi saydamlığı içinde Tanrıda yok olması.

Ama çoğu zaman günahın tersinin kesinlikle erdem olmadığı olgusu ihmal edilmiştir. Bu daha çok günahın ne olduğunu ve her zaman Tanrının önünde olduğunu bilmeyen, ölçüsü yalnızca insan olan pagan düşüncesidir. Hayır, *günahın karşıtı inançtır;* bkz. *Romalılara Mektup,* 14,23: İnançtan gelmeyen her şey günahtır. Günahın karşıtının erdem değil inanç olması da Hıristiyanlığın belli başlı tanımlarından biridir.

EK

GÜNAHIN TANIMININ İÇİNDE SKANDAL OLASILIĞI DA VARDIR; SKANDAL ÜSTÜNE GENEL BİR GÖZLEM

Bu günah ve inanç karşıtlığı Hıristiyanlıkta çok etkilidir ve böylece çok derin özellikler kazanan bütün etik kavramları Hıristiyanlaştırarak dönüştürür. Bu karşıtlık Hıristiyanın egemen ölçütüne dayanır: Tanrının önünde olsun olmasın, Hıristiyanlığın gene belirleyici olan başka bir ölçütünü içeren ölçüt: saçmalık, paradoks, skandal olasılığı. Hıristiyanlığın tanımlanması gündeme geldiğinde çok önemli bir ölçüttür bu çünkü Hıristiyanlığı her türlü spekülasyona karşı koruyan skandaldır. Dolayısıyla burada skandal olasılığı nerededir? Ama öncelikle bu noktada insan gerçekliğinin Tanrı karşısında *Ayrı durumda* olması ve birincinin sonucu olarak, ikinci noktada da günahının Tanrıyı ilgilendirmesi gerekir. Ayrı olan ve Tanrı arasındaki bu mahremiyeti filozofların kafaları hiçbir zaman almayacaktır; onlar tür içindeki bireyleri hayali düzlemde genelleştirmekten başka bir şey yapmıyorlar. İnançsız bir Hıristiyanlığı icat etmeye iten de budur: Günah günahtır ve günahın Tanrının önünde işlenmiş olup olmaması günaha bir şey eklemez ve bir şey de eksiltmez günahtan. Kısacası "Tanrının karşısında" ölçütü saf dışı edilmek istenmiştir ve bu amaçla daha yüce bir bilgelik icat etmişlerdir, ancak bu yüce bilgelik oldukça ilginç bir biçimde alışkın olunan şekline, eski paganizm anlamına dönen bir yüce bilgelik olmuştur.

Kasvet verici karanlık tarafları, katılığı vb. nedeniyle Hıristiyanlığın öfkelendirdiği çok söylenmiştir, ancak durumu açıklamanın zamanı gelmiştir: İnsanların bu nedenle öfkelenmelerinin nedeni aslında Hıristiyanlığın çok yüce olması, değerlerinin insanın değerleriyle farklı olması ve Hıristiyanlığın bu değerlerinin onu öyle olağanüstü kılmak istemesi ki, insa-

nın artık Hıristiyanlığı anlayamamasıdır. Öte yandan skandal konusunda yapılacak küçük bir sunum da durumu aydınlatacak, ayrıca Hıristiyanlıktan skandalı çıkararak savunulmasının ne kadar anlamsız ve saçma olduğunu gösterecektir; böyle bir sunum İsa'nın ilkelerini, olası ve gerekli skandala karşı çok sık ve çok özenli biçimde yaptığı uyarıları bilmemenin nasıl bir budalalık ve küstahlık olduğunu da ortaya çıkaracaktır; çünkü bu bağlamda olasılık artık gerekli olmadığında, artık Hıristiyanlığın ebedi ve esas bir parçası olmadığında İsa insani anlamsızlık içine düşer ve skandalı yok edeceğine skandala karşı boş düşüncelerini endişeli bir tavırla taşır.

Yoksul bir gündelikçi işçiyi ve dünyanın en güçlü imparatorlarından birini ele alalım ve farz edelim ki bu hükümdarın birdenbire bir kaprisi tutsun ve bu yoksul işçiyi özel bir görevle bir yere göndermek istesin. Bu işçi imparatorun kendisinin varlığından haberdar olabileceğini rüyasında bile görmemiştir ve içinden böyle bir şeyi düşünmeye bile cesaret edememiştir. İmparatoru bir kez olsun görmeyi ve bunu hayatının en önemli olayı olarak çocuklarına ve torunlarına anlatabilmeyi aklından bile geçirmemiştir. Şimdi bunun yerine hükümdar onun damadı olmasını istediğini söylüyor; ne olur böyle bir durumda? Gündelikçi işçi bütün insanlar gibi biraz ya da çok şaşırır buna, sıkılır, rahatsız olur, insani açıdan çok tuhaf, anlamsız bulur böyle bir teklifi (insani tarafıdır bu işin), bunu hiç kimseye anlatma cesaretini gösteremez kesinlikle, kendisinin de içinden geçirdiği gibi, etrafındakilerin hiç vakit kaybetmeden anında üstüne atlayacağı böyle bir durumu kesinlikle açık edemez: İmparator onunla alay etmek istiyordu, bütün kent gülecekti ona, gazetelerde karikatürleri çıkacaktı ve dedikoducu kadınlar kralın kızıyla nişanlanmasıyla ilgili şarkılar yazıp bestelerini satacaklardı. Ama imparatorun damadı olmak yakın zamanda gerçekleşebilecek, somut bir

durum değil miydi? Gündelikçi işçi de bu meselenin imparator açısından ne kadar ciddi olduğunu bütün olanaklarını kullanarak doğrulayabilirdi; ya da bu zavallıyla alay etmekten başka bir şey düşünmediğini, onun geri kalan günlerini mutsuz geçirmesini istediğini ve akıl hastanesinde ölmesi için kendisine yardımcı olabileceği gibi bir düşünce içinde olup olmadığını da öğrenebilirdi; çünkü burada çok kolay bir şekilde zıddına dönüşebilecek *abartılı bir durum* söz konusudur. Bu gündelikçi işçi küçük bir lütfu anlayabilirdi ve bütün kent de makul karşılayabilirdi bunu ve bütün iyi yetişmiş, saygın insanlar ve destan satan kadınlar, kısacası bu büyük kentte yaşayan beş yüz bin kişi için –nüfusa göre çok büyük bir kenttir hiç kuşkusuz ama olağanüstü şeyleri anlamak ve değerlendirmek açısından neredeyse bir kasabadır– ama böyle bir şey, imparatorun kızını almak her halükârda abartılı bir durumdu. Şimdi de bir gerçeklik durumu farz edelim... Dış değil, iç gerçeklik ve dolayısıyla hiçbir maddi tarafı olmadığından bu işçiyi inanç dışında herhangi bir kesinliğe götürmeyen bir gerçeklik... İnanmak için küçük bir cesaret gösterebildiği takdirde (gerçekten de alçakgönüllülüğün olmadığı bir cesaret asla *inanmaya* yardımcı olamaz) her şeyin bağlı olduğu kesinliktir bu: Ama böyle bir cesaret kaç gündelik işçide bulunabilir? Ama bu cesareti gösteremeyen utanır; bu olağanüstü durum onda neredeyse kendisine özel bir alay etkisi yapar. O zaman da safça itiraf eder: "Beni aşan ve kafamın basmadığı şeyler; açıkçası çılgınlık gibi geliyor bana bütün bunlar."

Peki ya Hıristiyanlık! Hıristiyanlığın verdiği derse göre bu birey, bütün bireyler gibi, herhangi bir birey gibi, koca, karı, hizmetçi, memur, tüccar, berber, cahil biri vb. bu birey *Tanrının karşısında* bulunur; hayatında belki bir kez kralla konuşmuş olmaktan gururlanacak olan bu birey, bu insan, şu ya da bu kişiyle dostluk kuracak olan bu kişi Tanrının karşısındadır

ve gerektiğinde Tanrıyla konuşabilir, her zaman sözünün dinleneceğinden hiç kuşkusu yoktur ve Tanrıyla yakınlık içinde yaşamak ona sunulmuş bir şeydir! Dahası bu insan için, gene bu insan için Tanrı dünyaya gelmiştir, cisimleşmiş, acı çekmiş ve ölmüştür; ona bir armağan olan bu yardımı kabul etmesi için neredeyse yalvarıp yakaran da bu acıların Tanrısıdır! Aslında dünyada insanın aklını alacak bir şey varsa bu değil midir kesinlikle? Basit bir cesaret gösteremeyip buna inanma cesaretini gösteremeyen utanır. Ama utanmasının nedeni meselenin kendisini aşması, bunu kafasının almaması, burada derdini rahatça anlatamamasıdır ve işte bu nedenle bir çılgınlığı, bir aptallığı saf dışı etmesi, yok etmesi gerekir çünkü boğar bütün bunlar onu.

Çünkü skandal nedir? Mutsuz bir hayranlıktır, dolayısıyla kıskançlığa yakın bir şeydir ama bize geri dönen bir kıskançlık ve dahası, kendisinden başka kimseye saldırmayan bir kıskançlık. Doğal insan sıkışan yüreği içinde Tanrının kendisine uygun bulduğu olağanüstü şeye yönelemez ve utanç duyar.

Skandal, insanın hayran olduğu şeye tutkusuna göre değişir. Daha sıradan, hayal güçleri ve tutkuları, dolayısıyla hayran olma eğilimleri de pek fazla olmayan insanlar utanırlar hiç kuşkusuz ama şunu söylemekle yetinirler: "Bunlar benim kafamın almadığı şeyler, ilgilenmiyorum." Kuşkucular böyle konuşurlar. Ama bir insan ne kadar tutkulu olursa, hayal gücü ne kadar fazla olursa ve olağanüstü bir şey karşısında ezilme koşuluyla bir anlamda inanca, yani inanma olasılığına ne kadar yaklaşırsa skandal çok güçlü bir biçimde bu olağanüstü şeye çevirir yüzünü; onu kesinlikle yok etme, çamura atıp üstünde tepinmeyi isteme iddiasına kadar.

Skandal konusunda gerçek bilgilenme ancak insani kıskançlık duygusunun öğrenilmesiyle mümkün olabilir. Program dışı bir araştırma incelemedir bu ama gene de üstünde

durdum bu konunun ve gurur veriyor bana bu. Kıskançlık kendisini gizleyen bir hayranlıktır. Hayranlığa teslim olarak mutluluğun olanaksızlığını hisseden hayran olan kişi kıskanmayı seçer. Başka bir dil konuşur ve bu durumda aslında hayran olduğu şey önemli değildir, sıkıcı tatsız tuzsuz bir şeydir kesinlikle, tuhaflık, saçmalıktır. Hayranlık mutlu bir kendinden vazgeçme durumudur, kıskançlık ise mutsuz bir ben olma isteğidir.

Skandal gibi: İnsandan insana hayranlık-kıskançlık olan şey insandan Tanrıya hayran olma-skandal olur. İnsan bilgeliği bütünüyle altın olmayan ama süs olan bu ılımlılıktır: aşırılık ya da eksiklik her şeyi bozar. Bir mal, bir bilgelik gibi elden ele geçer, bedeli hayran olunarak ödenir; seyri dalgalanmalardan habersizdir çünkü kıymetinin güvencesi bütün insanlıktır. Bu durumda kimi zaman bu vasatlığı biraz aşan bir yetenek görülür, bilgeler onun deli olduğunu söylerler... Ama Hıristiyanlık bu *ılımlılığın* ötesine dev bir adım atarak saçma'ya kadar gider; oradan hareket eder... aynı şekilde skandal da.

Şimdi Hıristiyanlığı savunmanın olağanüstü (olağanüstü demek gerekirse buna) budalalığı görünür, bu şekilde ifşa edilen sefil insan tanımının ve bilinçsiz olmasına rağmen bu taktik nasıl ve kısmen gizlice skandalla ilişki kurar, Hıristiyanlığı sonunda kurtarmak için savunulması gereken acınası bir şey durumuna düşürür. Hıristiyanlıkta, Hıristiyanlığın savunulmasının ilk mucidinin gerçekten başka bir Yahuda olduğunu söylemek çok doğrudur; o da bir öpücükle ihanet eder ama bir çılgınlık öpücüğüdür bu. Savunmak her zaman gözden düşürmektir. Altın dolu deposu olan birini düşünelim ve bu kişi bütün altınlarını yoksullara dağıtmak istesin, ama aynı zamanda bu hayır işine bir savunma yapmak gibi bir münasebetsizlikle başlarsa ve bu hayır işinin savunula-

bilir üç özelliği olduğunu söylerse, insanlar onun iyi bir şey yapıp yapmadığından şüphelenmeleri için daha fazla uğraşması gerekmeyecektir. Peki, ama o zaman Hıristiyanlık? Onu savunanın inançsız olduğunu iddia ediyorum. İnansa inancının coşkusu hiçbir zaman bir savunma olmaz, her zaman bir saldırı, bir zaferdir; inançlı biri muzafferdir.

Hıristiyanlık ve skandal bağlamında da aynı şey söz konusudur. Skandal olasılığı Hıristiyanlığın günah tanımında kesinlikle vardır. Şu cümlededir : "Tanrının önünde". Bir pagan, doğal insan günahın varlığını kabul ederler genel olarak ama bu "Tanrının önünde" durumu olmadan günah söz konusu değildir anlayışı onlar için ileri gitmektir biraz. Onlara göre insan varlığına çok fazla önem vermektir bu (başka bir biçimde de olsa); daha az önem verilse genelde kabul edeceklerdir... Ama çok her zaman çoktur.

BÖLÜM II

GÜNAHIN SOKRATİK TANIMI

Günah işlemek cahilliktir. Günahın Sokratik tanımını bu şekilde biliriz ve Sokrates'ten gelen her şey gibi dikkate değer bir tespit söz konusudur. Bununla birlikte burada da Sokratesçiliğin öteki özelliklerinin kaderinin aynısı görülmüş ve daha ileri gitme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sokratik cehaleti aşma ihtiyacı içinde olmayan kimse var mıdır!... Burada kalmanın imkânsızlığı anlaşılmıştır; çünkü her kuşakta bu tam cehalete bir ay bile katlanabilen yani onu kendi yaşamıyla açıklayabilen kaç kişi çıkmıştır!

Bu nedenle öylece durarak Sokratik tanımı saf dışı etmek şöyle dursun Hıristiyanlığın köşelerini göstermek amacıyla Hıristiyanlıkla birlikte ondan yararlanmak istiyorum –bu Sokratik tanım öylesi Yunan olduğu için tabii ki–, böylelikle Hıristiyan titizliğinin olmadığı başka her tanım, yani lafı geveleyen her tanım, her zaman boş kalacaktır.

Sokratik tanımın eksikliği de bu cehaletin daha kesin açıklamasını, kökenini vb. bulanık bırakmaktır. Bir başka deyişle günah cehalet (ya da Hıristiyanlığın adlandırmasıyla daha çok budalalık) olsa da bir anlamda inkâr edilemeyecek olan, orada ilksel bir cehaletin görülebilmesi değil midir? Yani hiçbir şey öğrenmemiş olan ve şimdiye kadar gerçeklikle ilgili hiçbir şey öğrenememiş olan? Ya da bu sonradan edinilen bir cehalet mi? Sorunun cevabı evetse günahın köklerini cehalet

dışında bir yere atması gerekir kesinlikle ve bilgimizi bulanıklaştırmaya çalışmamıza aracı olan derinliklerimizdeki bu eylem olmalıdır. Ama Sokratik tanımın bu kusurunu kabul etsek bile dirençli ve kalıcıdır ve yeniden ortaya çıkar çünkü bu durumda insanın bilgisini bulanıklaştırma noktasında tam olarak bilinçli olup olmadığı sorulabilir. Aksi takdirde bilgisi zaten bilgilenmeye başlamadan önce biraz bulanıklaşmıştır ve soru yeniden sorulur. Buna karşılık bilgisini bulanıklaştırma noktasında durumun bilincinde olsaydı o zaman günah (sonuç olarak her zaman cehalet olsa da) bilgide değil iradedir ve bu durumda aralarındaki ilişkilerle ilgili kaçınılmaz soru sorulur. Bu ilişkilerde (bu konu hakkında günler boyunca sorular sorulabilir) Sokrates'in tanımı yoktur aslında; bir ahlakçıdır Sokrates hiç kuşkusuz (Antikite onu her zaman bir ahlakçı olarak ve etiğin yaratıcısı olarak görmüştür) ve türünde tarih açısından ilktir ve ilk kalacaktır; ama işe cehaletle başlar. Entelektüel açıdan cehalete, tam bilgisizliğe yönelir. Etik açıdan bu bağlamda cehaletten çok başka bir şey anlar ve bu anlayıştan yola çıkarak hareket eder. Ama buna karşılık Sokrates kesinlikle dinsel anlamda bir ahlakçı değildir, Hıristiyanlık bağlamında dogmatik de değildir. İşte bu nedenle Hıristiyanlığın başladığı, günahın kendi öncülü olduğu ve ilk günah açıklamasının ortaya çıktığı bu araştırmaya, bu geçmişe kesinlikle girmez; bu araştırmanın şöyle bir değineceği dogma.

Dolayısıyla Sokrates sonuçta günah kategorisine kadar götürmez işi ve bu günahın tanımında bir eksikliktir hiç kuşkusuz. Ama nasıl? Gerçekten de günah cehaletse, aslında varlığı biter. Çünkü bunu kabul etmek, Sokrates gibi, doğru bilindiğinde asla yanlış yapılmadığı ya da yanlış bilindiğinde doğru yapıldığına inanmaktır. Dolayısıyla Sokrates onu iyi tanımlamışsa günah yoktur kesinlikle. Ama dikkat etmek gerekir bu-

rada! Hıristiyanlık açısından bütünüyle kurallara uygundur bu ve hatta bütünüyle doğrudur ve Hıristiyanlık açısından da şudur olay: *gösterilmek istenen tam da buydu.* Hıristiyanlık ve paganizm arasında radikal bir farklılık getiren kavram günahtır, günah öğretisidir; Hıristiyanlık çok mantıklı olarak şuna inanır: günahın ne olduğunu ne pagan ne doğal insan bilir ve günahın ne olduğunu göstermek için Vahiy gerekir. Çünkü yüzeysel bir bakışın tersine Paganizm ve Hıristiyanlık arasındaki fark Kurtulma öğretisinden gelmez. Hayır, daha derin bir noktadan, günahtan, günah öğretisinden hareket etmek gerekir ve Hıristiyanlığın yaptığı da budur. Dolayısıyla Hıristiyanlığa karşı ne kadar tehlikeli biçimde karşı çıkılıyor olurdu, eğer paganizm günahı bir Hıristiyanın doğru bulacağı biçimde tanımlasaydı!

O halde Sokrates'in günah tanımındaki eksiklik nedir? İrade, meydan okuma. Yunan entelektüelliği çok mutlu, çok naif, çok estetik, çok ironik, çok alaycı... Çok günahkârdı ve dolayısıyla doğruyu bilen birinin bilgisiyle yanlış yapmış olabileceğini anlayamazdı. Helenizm kesin bir akıl buyruğu dikte eder. Küçümsenmeyecek bir gerçektir bu ve bizimki gibi şişirilmiş, kısır, boş bilgilerle dolu, yolunu şaşırmış bir çağda insanlığın hafif bir Sokratizm diyetine ihtiyacı var... Sokrates'in çağında geçerliyse günümüzde haydi haydi geçerlidir bu. Bu yüce gerçekleri kesinlikle anlamış ve kavramış olmayı sanmak ve bunları *soyut olarak,* bir anlamda büyük bir doğrulukla geliştirme ustalığı karşısında ağlamak mı gerekir gülmek mi! Evet, insanların hayatında etkili olmayan bu kadar bilgi ve anlayışı gördüğümüz için gülelim ve ağlayalım; insanlar bir şeyler anladıkları konusunda hiçbir işaret vermiyorlar, daha çok tersi görülüyor! Hem hüzün veren hem güldüren böyle bir uyumsuzluğa insan elinde olmadan isyan ediyor: "Nasıl anlamış olabiliyorlar? Doğru mu bu?" Burada

yaşlı alaycı ve ahlakçı cevap veriyor: "Kesinlikle inanma dostum; anlamadılar, anlasalardı yaşadıkları hayattan belli olurdu bu ve eylemleriyle bilgileri örtüşürdü."

Mesele şu ki anlamak var anlamak var! Anlayan –boş bilim gibi değil tabii ki– ironinin bütün sırlarına vakıf olur. Çünkü onun saldırdığı bu bulanıklık ve anlaşılmazlıktır. Bir insanın gerçekten bir şey bilmediğini gülünç bulmak çok seviyesiz bir komikliktir ve ironiye layık değildir. İnsanların dünyanın dönmediği düşünceleri içinde yaşamış olmalarının nesi komik olabilir, daha fazlasını bilmediklerinde? Çağımız hiç kuşkusuz fizikte daha ileri bir çağın yanında aynı etkiyi yapacaktır. Burada çelişki iki farklı dönem arasındadır, derin bir örtüşme söz konusu değildir; bu nedenle rastlantısal çelişkilerinde kesinlikle komik unsur yoktur. Ama tersine iyi diyen biri... dolayısıyla anlamıştır onu ve daha sonra sıra eyleme gelince, kötülük yaptığını görmek... nasıl da müthiş bir komiklik! Bir ötekinin sınırsız komikliği... heyecanlanarak, sel gibi gözyaşı akıtarak kan ter içinde ağlamak... kendinden vazgeçme tablosunu saatlerce okumak ya da dinlemek... gerçeğe adanmış bir yaşamın bütün yüceliği ve hemen sonra, bir, iki, üç, bir fırıldak! Gözler daha yeni kurumuştur ki ter basar, bütün gücünü yalanın başarısına doğru itmeye çalışarak! Ve söz ve hareketle gevezelik eden, heyecanlanan, heyecanlandıran, gerçeği anlatırken seni titreten, kötülüğün ve cehennemin bütün güçlerine cüretli bir tavırla, cüretli bir bakışla, hayranlık uyandıran doğru adımlar atarak meydan okumanın sınırsız komikliği ve neredeyse aynı anda ve neredeyse bütün gösterişiyle çok talihsiz bir alçak gibi tüyenin sınırsız komikliği! Bütün gerçeği, dünyanın bütün sefaletlerini ve küçüklüklerini vb. anlayan birini görmenin sınırsız komikliği... Bunları anlayan ve daha sonra ayırt edemeyen birinin sınırsız komikliği! Çünkü neredeyse aynı anda aynı insan zaman

kaybetmeden bu aynı küçüklüklerin ve sefaletlerin arasına karışacak, bunlardan gurur ve onur çıkaracaktır, yani onları yeniden tanıyacaktır. Ah! İsa'nın yoksul, hor görülen, alaylar ve Kutsal Kitap'ta söylendiği gibi tükürükler altında mütevazı bir hizmetçi gibi geçişini çok iyi anladığına dair yemin eden birini görmek... Sonra da aynı insanın zevkli bir yaşam sürülen, en iyi barınaklarda oturulan bu yerlerde çok dikkatli bir tavırla hırsızlık yaptığını görmek ve en hafif cereyanın sağ ya da sol gölgesinden hayatını kurtarmak için büyük bir korkuyla kaçtığını görmek, onu çok mutlu, olağanüstü mutlu görmek, ışıklar saçtığını görmek –evet, hayatında hiçbir şeyin eksik olmaması için heyecandan Tanrıya teşekkür etmeye gidinceye kadar– dolayısıyla ışık saçan evrensel değer ve saygı! Ne kadar çok düşünmüşümdür: "Sokrates! Sokrates! Sokrates! Bu insan farkına vardığını söylediği şeyin farkına varmış olabilir mi?" Sokrates'in gerçeği söylemiş olmasını dileyerek böyle düşünüyordum. Çünkü kendime rağmen Hıristiyanlık bana çok katı geliyor ve deneyimlerim bu insanı ikiyüzlü biri gibi göstermiyor bana. Sokrates, bana sadece sen açıklarsın bunu... onu şakacı, neşeli bir arkadaş, güldürenler için iyi bir ganimet yaparak; şaşırmıyorsun, onu anca senin onayınla bir komik bir şekilde sunabilirim, başarmak kaydıyla.

Sokrates! Sokrates! Sokrates! Bir yararı olsaydı kesinlikle ona kadar çıkabilecek üçlü çağrı. Dünyanın bir cumhuriyete ihtiyacı olabileceği sanılıyor, yeni bir toplumsal düzene, yeni bir dine ihtiyacı olduğu sanılıyor; ama bütün bu bilimlerin karıştırdığı bu dünyanın bir Sokrates'e ihtiyacı olduğunu kim düşünüyor! Doğal olarak bir ya da özellikle birçok insan düşünseydi bunu ona daha az ihtiyaç duyulurdu. İnsan yolunu şaşırdığında eksikliğini en fazla duyduğu şey, elbette her zaman en az kuşkulandığı şeydir, çünkü onu düşünmek yeniden buluşmak gibidir.

Dolayısıyla çağımızda böyle bir etik ve ironi ıslahına ihtiyaç vardır ve tek ihtiyaç da budur belki, çünkü çağın böyle bir kaygısı olmadığı çok açıktır; Sokrates'i aşmak yerine onun anlamak ve anlamak ayrımına geri dönmek çok yararlı olacaktır... Bu dönüş bizim en kötü sefaletimizden kurtuluş amacıyla ortaya çıkmış son bir kazanım gibi olmamalıdır – çünkü bu durumda iki anlama biçimi arasındaki fark ortadan kalkar– gündelik yaşamımıza nüfuz eden ahlaki bir düşünce gibi olmalıdır.

Dolayısıyla Sokratik tanım şu şekilde kurtulur: Bir kimse doğru olanı yapmazsa bu aynı zamanda onu anlamamış olma durumudur; onu ifade ederse yolunu şaşırır, küfür ederek tekrarlarsa onu çok dolambaçlı yollardan çok uzaklara göndermekten başka bir şey yapmamış olur. Ama Sokrates'in haklı olduğu nokta budur. Doğru olanı yapan kimse o zaman elbette günah işlemez ve doğru olanı yapmazsa onu anlamamış olması demektir bu; doğrunun gerçekten anlaşılması onu hemen doğruyu yapmaya götürecekti, kısa zamanda anlayışının yansıması olacaktı bu kişi: *dolayısıyla* günah işlemek cehalettir.

Ama tanımın sekteye uğradığı yer neresidir? Kusuru, Sokratesçilik eksik de olsa bunun kesinlikle farkındadır ve sıyrılır ondan, anlamaktan eyleme geçmek için diyalektik bir kategorinin eksikliği. Hıristiyanlık bu geçişten hareket eder ve bu yolda karşısına günah çıkar, onun iradenin içinde yattığını gösterir ve meydan okuma anlayışına ulaşır; bu durumda en uç noktaya varabilmek için ilk günah dogması eklenir, çünkü ne yazık ki! Anlama konusunda spekülasyonun sırrı en uç noktaya gitmemek ve asla ipi düğümlememektir ve şahane bir şekilde sonsuza kadar yani istediği sürece dikmeyi, iğne sallamayı başarır. Hıristiyanlık, tersine son noktayı paradoksla koyar.

Gerçek bireyin ele alınmadığı saf fikirler felsefesinde geçiş kesinlikle gereklidir (her şeyin gereklilik olarak tamamlandığı Hegelcilikte olduğu gibi) yani anlamaktan eylemeye geçişte hiçbir sıkıntı yoktur. Aynı durum Helenizm'de de (ama bunun için çok fazla ahlakçı olan Sokrates'de değil) söz konusudur. Aslında modern felsefenin de bütün sırrı, *düşünüyorum demek ki varım*'da, düşünce ve varlık özdeşliğinde (oysa Hıristiyan şöyle düşünür: "İmanınıza göre olsun" [İncil, Matta 9:29] ya da: "Böyle inanca, böyle insan", veya: "İnanmak, olmaktır") burada yatar. Modern felsefe görüldüğü gibi paganizmden ne fazla ne eksiktir. Ama bu onun en önemsiz eksikliğidir ve Sokrates'le yakın ilişkiler kurmak hiç de fena bir şey değildir. Onda Sokratesçiliğin gerçekten, tam anlamıyla zıddı bu el çabukluğuyla kendini Hıristiyanlık gibi görmek ve göstermektir.

Var olan bireyin söz konusu olduğu gerçek dünyada, tersine anlamaktan eyleme bu geçiş saf dışı edilemez, her zaman çok çabuk mümkün olmaz, *geschwind wie der Wind* (Rüzgâr gibi hızlı) –felsefi jargon olmadığından Almanca söylüyoruz– değildir. Tersine burada hayli uzun bir macera başlar.

Tin'in yaşamında durmak yoktur (aslında durum yoktur, her şey günceldir); dolayısıyla bir insan, doğru olanı anladığı anda yapmıyorsa bunun sonucu şudur: Önce bilgi tükenir. Daha sonra iradenin, geri kalan konusunda ne düşündüğünü bilmek gerekir. İrade diyalektik bir etkendir ve insanın bütün alt yapısını yönetir. Bilginin ürününü kabul etmese de bilginin kavradığı şeyin tersini yapmaya koyulmaz mutlaka ve böylesine çekişmeler ender görülür; ama aradan bir süre geçer, bir geçici durum görülür, şöyle der: yarına kadar anlaşılır. Bu arada bilgi gitgide bulanıklaşır ve doğamızın aşağı yanları yüzeye doğru çıkar; yazık! Çünkü iyiliği hemen yapmak gerekir, anlar anlamaz (bu nedenle saf spekülasyonda

düşünceden varlığa geçiş çok kolaydır çünkü burada her şey önceden verilidir), buna karşılık aşağı içgüdülerimiz için güçlü olduğu nokta gözünü yarım kapayan iradenin fazla nefret etmediği mesafelerde sürüklenmedir. Bilgi yeterince bulanıklaştığında iradeyle çok iyi geçinir; sonunda tam bir anlaşma sağlanır çünkü karşı tarafa geçmiştir ve düzenlediği her şeyi tam olarak onaylar. Bir yığın insan böyle yaşamaktadır belki; fark ettirmeden etik ya da dinsel-etik yargılarını bulanıklaştırmaya çalışıyorlar ve bu onları kendilerinin iç kısımlarının reddettiği kararlara ve sonuçlarına doğru itiyor; bunun yerine kendilerinde estetik ve metafizik bir bilgi geliştiriyorlar ki bu etik için eğlenceden başka bir şey değil.

Ama buraya kadar Sokratesçiliği aşmış olduk mu? Hayır, çünkü Sokrates şöyle derdi: her şey bu şekilde olup bitiyorsa bu demektir ki bizim insanımız doğruyu anlamamış her halükârda. Bir başka deyişle bir kimsenin, bilerek yanlış yaptığını, doğruyu bildiği halde yanlış yaptığını söyleme konusunda cesareti yoktur Helenizm'in ve şöyle diyerek savunur kendisini: biri doğru olmayan şeyi yaptığında doğru olanı anlamamıştır.

Burada en küçük bir kuşku yoktur ve bir ekleme yapıyorum: Bir *insanın* daha öteye gidebilmesi, tek başına ve kendiliğinden günahın ne olduğunu söyleyebilmesi şu nedenle mümkün değildir: Günahla ilgili bütün söylemleri aslında süsleme, özür, günahkâr bir yumuşatmadır. Bu nedenle Hıristiyanlık da başka bir biçimde günahkâr insanı eğiten Tanrı vahyinin gerekliliğini öne sürerek ve ona meselenin doğruyu anlamamak değil anlamak istememek, doğruyu istememek olduğunu göstererek başlar.

Anlayamamak ve *anlamayı istememek* ayrımı konusunda, anlamak ve anlamak ayrımını yaparak bütün ironicilerin üstadı olmasına rağmen, Sokrates de aslında hiçbir açıklama getir-

mez. Ona göre doğru olan yapılmadığı takdirde bunun nedeni anlayamamaktır ama Hıristiyanlık biraz daha ileri gider ve şöyle der: Anlamayı reddetmektir bu ve bunun da nedeni doğruyu istemeyi reddetmektir. Daha sonra doğru olan anlaşılsa da doğru olmayanın yapılabileceğini (gerçek meydan okuma) ya da anlaşılmasına rağmen doğru yapmaktan vazgeçilebileceğini söyler; kısacası insana karşı çok saldırgan olan Hıristiyan günah öğretisi suçlama üstüne suçlamadan başka bir şey değildir, insanı adalet bakanlığı gibi suçlayan bir ilahiyattır.

Ama insanların bu Hıristiyanlığı anlayamayacağı söylenecektir. Hıristiyanlıkta kesinlikle anlamak söz konusudur! Dolayısıyla bunun tin için skandal olduğuna inanmak gerekir. Anlamak insani olan, insanın insanla ilişkisidir; ama inanmak insanın tanrısalla olan ilişkisidir. O halde Hıristiyanlık bu anlaşılmaz olanı nasıl açıklıyor? Her şeyin sürekliliğiyle beraber, azımsanmayacak ölçüde anlaşılmazlığını göz ardı etmeden, vahiy olmasıyla açıklar.

Dolayısıyla Hıristiyan için günah iradededir, bilgide değil ve iradenin bu yozlaşması bireyin bilincini aşar. Mantığın ta kendisidir bu; aksi takdirde her bireyin günahın nasıl başladığını sorması gerekir kendisine!

Dolayısıyla burada skandalın izini görüyoruz. Skandalın ihtimalinde, insanı günah konusunda, köklerinin derinliği konusunda aydınlatmak için Tanrısal vahiy gerekir. Doğal insan, pagan şöyle düşünür: "Olsun! Ne öteki taraf ne de dünya hakkında her şeyi anlamamış olduğumu itiraf ediyorum, eğer bir vahiy gelecekse semavi şeyleri de açıklamalı; ama günahın ne olduğunu açıklayan bir vahiy, en büyük saçmalıktır bu. Mükemmelliğe adanmış biri değilim, hiç ilgisi yok ama beni ondan ayıran her şeyi bildiğime ve itiraf etmeye hazır olduğuma göre günahın ne olduğunu nasıl bilemem!" Buna

Hıristiyanlığın cevabı: "Hayır; işte senin en az bildiğin şey: mükemmellikten uzak olman ve günah olan da budur." Dolayısıyla asıl Hıristiyan gerçek şudur: Asıl günah cehalettir, günahın hakiki doğası üzerine cahil kalmaktır.

Bir önceki bölümde verilen günah tanımı şu şekilde tamamlanmalıdır: O bize Tanrının bir vahyiyle açıklandıktan sonra günah Tanrının önünde insanın kendisi olmak istemediği umutsuzluk ya da olmak istediği umutsuzluktur.

BÖLÜM III

GÜNAH OLUMSUZLAMA DEĞİLDİR, BİR TAVIRDIR

Ortodoks dogmatizminin ve genel olarak Ortodoksluğun her türlü günah tanımını bir tür olumsuzluk, zayıflık, şehvet, sonluluk, cehalet vb. bir seviyeye indirgeyip, panteist olduğu gerekçesiyle reddederek her zaman savunmuş olduğu düşünce budur. Ortodoksluk savaş açılması gereken alanın bu olduğunu çok iyi görmüştür ya da bizim yaptığımız benzetmeyle noktayı koymak gerektiğini, burada durmak gerektiğini çok iyi görmüştür; günah bir olumsuzlama gibi tanımlandığında Hıristiyanlığın tümüyle savunulamaz olacağını çok iyi fark etmiştir. Bu nedenle günahkâr insanın günah konusunda aydınlatılması için bir dogma olduğundan bizim için de iman etmemizi gerektiren bir ders olarak Vahyin gerekliliği konusunda ısrarcıdır. Doğal olarak paradoks, inanç ve dogma aralarında üçlü bir ittifak kurarlar ve bu ittifak her türlü pagan bilgeliğe karşı en güvenli destek ve siperdir.

Ortodoksluk budur. Tuhaf bir yanlış anlaşılmayla, spekülatif olduğunu söyleyen ve felsefeyle talihsiz bir biçimde ilişki kuran bir dogmatizm günahın bir tavır olduğu bu öğretiyi *anlamakla* böbürlenmiştir. Ama onu anlasaydı günah bir olumsuzlama olurdu. Her türlü anlayışın sırrı anlama ediminin öne sürdüğü pozisyonu aşmasıdır. Kavram bir pozisyon öne sürer ama bu pozisyon onu anlama olgusunu da yadsır. Bizim ilahiyatçılarımız bir noktaya kadar anlamakla birlikte,

felsefe bilimine pek de layık olmayan bir manevrayla, anca eylemlerini bir güven perdesi arkasına gizleyerek işin içinden çıkabildiler. Onları daha görkemli bir biçimde çoğaltarak, yemin ederek, günahın bir olumlama olmasını yücelterek bir yandan da onu bir olumsuzlama yapmak panteizm, rasyonalizmdir ve Tanrı bilir daha başka nedir, ama bundan daha fazlası değildir ve inananları inkâr ve nefret içindedir... Sonra da günahın bir tavır olduğunu anlamayı istemeye geçilir. Yani ancak bir noktaya kadar bir tavırdır ve sonra idrakin sınırları içindedir.

Bizim ilahiyatçılarımızın ikiyüzlülüğü de başka bir noktada dikkat çeker ve aynı konuyla ilgilidir bu da. Günahın tanımı ya da onu tanımlama biçimi pişman olmanın tanımıyla ilişkilidir. "Olumsuzlamanın olumsuzlamasını" bulmuş olmak onlara o kadar çekici gelmiştir ki hemen üstüne atılmışlar ve pişmanlıkta uygulamaya geçmişler, böylelikle günahı bir olumsuzlama yapmışlardır. Ayrıca aklı başında bir düşünürün mantığın gramerle (iki olumsuzlamanın karşılığı bir olumlamadır) ya da matematikle ilk ilişkilerini anımsatan bu saf mantığın gerçek düzeninde, nitelikler dünyasında olup olmadığını, niteliklerin diyalektiğinin başka bir diyalektik olup olmadığını, "geçişin" burada başka bir rol oynayıp oynamadığını açıkladığını görmek de arzu edilen bir durumdur. *Sub specie aeterno**, *aetorno modo***, vb. Süreklilik yoktur, her şey *vardır* ve geçiş yoktur. Dolayısıyla bu soyut orta terimde *ileri sürmek* kaçınılmaz biçimde *yok etmek* ile aynı şeydir. Ama gerçeği böyle düşünmek gerçekten delilik gibi bir şeydir. Çok soyut olarak Mükemmel'in Kusurlu'yu takip ettiği de söylenebilir. Ama aslında birisi bundan otomatik ve dolaysız bir sonuç gibi bitirmediği (*imperfectum*) bir işi bitirmiş

* Ebedi bakış açısından. (e.n.)

** Ebedi kiplikte. (e.n.)

gibi gösterse deli değil midir bu kişi? Günahın ileri sürüldüğü orta nokta, hareketliliğinden dolayı sağlam biçimde öne sürülemeyecek bir konum olan saf düşünce olduğunda bu sözde günah pozisyonuyla başka bir şey yapılamaz.

Ama burada bütün bu soruları bir yana bırakalım ve sadece günahın bir tavır olduğunu söyleyen Hıristiyan ilkesi üstünde duralım; birlikte anlaşılabilir, kavranabilir bir ilke olarak değil ancak inanılması gereken bir paradoks olarak. Benim düşüncelerimin hareket noktası budur. Bütün anlama denemeleri çelişkisini ortaya çıkarmak problemi gerçek yerine oturtmaktır, çünkü durum o kadar açıktır ki inanma ya da inanmama gerekliliği bağlamında inanca dayanılabilir. İnsan mutlaka anlamak istiyorsa ve sadece anlaşılır gibi gözüken şey doğru bulunabiliyorsa benim tutumumun çok zayıf bulunabileceğini kabul ediyorum (anlaşılmayacak kadar tanrısal değildir kesinlikle). Ama Hıristiyanlığın hayat bulabilmesi için anlaşılmaması değil inanılmış olması gerekir, mutlaka *biri ya da öteki*, inanç ya da skandal objesi olması gerekir: o halde anlama iddiası nasıl hak ediliyor? Anlaşılmak istemeyen şeyi anlamak istemek daha çok bir münasebetsizlik ve dikkatsizlik değil midir?

Bir kral kesinlikle kimliğini belli etmeden, halktan biriymiş gibi yaşamak isterse; insanların, ona kral gibi saygı göstermeyi daha seçkince bir tavır olarak görmeye hakları var mıdır? Ya da eğilmek yerine kendi istediği gibi davranan biri kişiliğini ve düşüncesini kralın arzusunun karşısına çıkarmış olmaz mı? Kral muamelesi görmek istenmediğinde, krala tebaasından biri gibi saygı göstermek için çok çaba harcanırsa onun beğenisini kazanma şansı ne kadardır? İradesine karşı çıkmak için çaba harcandığında beğenisini kazanma şansı ne kadardır? Hıristiyanlığı anlayabilmiş olma havası içinde olan birine hayran olmak ve onu övmek başkalarının işi: Benim için her-

kesin anlamak için bu kadar çaba gösterdiği, kuramsallığın ağır bastığı bu çağda anlama gibi bir gücümüzün de bir ödevimizin de olmadığını itiraf etmek kesinlikle etik ve belki de çok fazla özveri gerektiren bir ödevdir. Bununla birlikte çağımızın, bugünün Hıristiyanlarının olası ihtiyacı Hıristiyanlık konusunda biraz Sokratik cehalettir belki de; kesinlikle "Sokratik" diyorum. Ama –bunu bilen ya da gerçekten düşünen insan sayısı ne kadar azdır!– Sokrates'in cehaletinin bir tür Tanrı korkusu ve kültü olduğunu unutmayalım; Bu cehaleti Yunancada, bilgeliğin başlangıcı olarak Tanrı korkusuyla ilgili Yahudi düşüncesini aktarıyordu; onun cehaleti tanrısallığa saygıydı, bir paganın elinden geldiğince, Tanrı ve İnsan arasındaki sınırı bir *yargıç* gibi koruyordu, onlar arasındaki nitelik farkını derin bir hendekle güçlendirmeye çalışıyordu... Tanrı ve insanın karışmaması için; *philosophice, poetice* vb.'yi karıştırmış oldukları gibi. İşte Sokrates'in cehaletinin nedeni, bu nedenle tanrısallık onda bilgilerin en yücesini bulmuştur. Ama Hıristiyanlık bize bütün varlığının amacının inanç olduğunu söyler; öte yandan spekülasyona karşı inancı cehaletle savunmak da dindarca bir Sokratik cehalettir, Tanrı ve insan arasında nitelik farkını derin bir hendekle güçlendirmeye çalışarak... paradoks ve inancın yaptığı gibi Tanrı ve insanın, paganlıktan kesinlikle daha beter olarak karışmaması amacıyla; Sistem'de *philosophice, poetice* vb.'ye yaptırdıkları gibi.

Dolayısıyla günahın pozitif doğasını ortaya çıkarmak için olası tek bir bakış açısı vardır. Birinci bölümde umutsuzluğu anlatırken sürekli bir büyüme kanıtlandı ve bu bir yandan ben'in bilincinin gelişmesi, öte yandan da pasiflikten bilinçli eyleme kadar giden yoğun bir gelişmeyle yansımıştır. Her iki yansıma durumu da umutsuzluğun dış değil iç kökenini açıklıyordu. Ama yukarıda verilen tanımına göre Tanrı fikriyle sonsuz güç düzeyine yükselen ben'i kapsayan günah aynı

zamanda günah ve eylem bilincinin en yüksek düzeyini içerir. Günahın bir tavır olduğunu, pozitif yanının da *Tanrının önünde* bulunmak olduğunu açıklayan da budur.

Bu günah tanımı, öte yandan, çok başka bir anlamda skandal olasılığını, paradoksu da içerir ve bunlar aslında Kurtuluş öğretisinde sonuç olarak bulunur. Öncelikle Hıristiyanlık günahın pozitif özelliğini öylesine sağlam bir biçimde inşa eder ki akıl asla anlayamaz bunu; sonra aynı Hıristiyanlık bu pozitifliği gene aklın kavrayamayacağı bir biçimde saf dışı etmeyi üstlenir. Bu iki paradokstan gevezeliklerle sıyrılan ilahiyatçılarımız işi kolaylaştırmak için bunların sivriliklerini törpülerler: günahın pozitifliğinin gücünü biraz azaltırlar, bununla birlikte bu, hoşgörü ve yumuşamanın sünger çekmesini anlama konusunda pek fazla ileri götürmez onları. Burada da ilk paradoks yaratıcısı olan Hıristiyanlık olabildiğince paradoksaldir; neredeyse kendisine karşı çalışırken günahın pozitif özelliklerini öylesine sağlam biçimde inşa eder ki onu daha sonra saf dışı etmek olanaksız gözükür; oysa aynı Hıristiyanlık Kurtulma aracılığıyla onu yeniden öylesine eksiksiz biçimde saf dışı edecektir ki denizde boğulup gider sanki.

KISIM IV'E EK

Bu durumda günah bir istisna değil midir? (Ahlak)

Birinci bölümde hatırlatıldığı gibi umutsuzluğun şiddeti onun bu dünyadaki seyrekliğini oluşturur. Ama günah, umutsuzluğun çok daha büyük bir güç niteliğine kavuşması olduğundan seyrekliği ne olabilir? Tuhaf bir zorluk! Hıristiyanlık her şeyi günaha tabi kılar; biz bunu bütün açıklığı içinde göstermeye çalıştık ve işte ilginç bir sonuç bulduk... Özellikle ilginç bir sonuç; Buna göre paganizmde böyle bir günah yoktur artık, sadece Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta vardır ve çok ender olarak tabii ki.

Bununla birlikte olay, sadece bir anlamda olmak kaydıyla, bütünüyle doğrudur. "Günahın ne olduğu konusunda bir Tanrı vahyiyle eğitilmiş olunsa da Tanrının önünde umutsuz olunduğunda kendi olmak istenmez ya da istenir" ve günahkâr olunur... Hiç kuşkusuz kendisine karşı ne kadar saydam olursa olsun, formülü kendisine uygulayabilse de bir insanın bu kadar ilerlemiş olması sık görülen bir durum değildir. Ama sonucu nedir bunun? Bu nokta üstünde durmak gerekir çünkü burada diyalektik bir dönemeçteyiz. Vasat bir umutsuzluk içindeki bir insandan kesinlikle umutsuz olmamış olduğu düşüncesi çıkmaz. Tersine ve biz insanların büyük çoğunluğunun umutsuzluk içinde olduğunu gösterdik; ama

düşük düzeyde bir umutsuzluk. Ama hiç kimse yüksek düzeyde bir umutsuzluğa kapılmış olmayı hak etmiyor. Buna karşılık, estetiğe göre bir avantajdır bu çünkü onu ilgilendiren sadece güçtür; ama etik için umutsuzluğun bir üst derecesi kurtuluştan –bir alt düzeye kıyasla– daha fazla uzaklaştırır.

Günah konusu da böyledir. İnsanların çoğunun yaşamı, diyalektik bir ilgisizlik bağlamında düşünüldüğünde iyilikten (inanç) o kadar uzaktır ki neredeyse günah denmeyecek kadar çok tinsellik karşıtıdır; hatta umutsuzluk bile denemez buna.

Gerçek bir günahkâr olmak kesinlikle bir erdem değildir tabii ki. Ama öte yandan böylesi bir vasatlığa düşmüş, çok fazla tinsellik karşıtı olduğundan günah olduğu zar zor söylenebilecek ve Kutsal Kitap'ta söylendiği gibi sadece "kusulmayı hak etmiş" bir şey yaparak, "başkalarını" zar zor taklit ederek gevezeliklerle geçen bir hayat içinde günahın esas bilinci (Hıristiyanlığın istediği de budur) nasıl bulunacaktır.

Bununla birlikte sorun birdenbire çözülmüş olmaz çünkü günahın diyalektiği onu başka bir biçimde yeniden yakalar. Nasıl olur da bir insan yaşamı sonunda o kadar tinsellik karşıtı olur ki Hıristiyanlığı uygulayamaz olur; sıkı bir zemin olmayınca, bataklıklardan ve çöküntülerden başka bir şey olmayınca kullanılamayan bir kriko gibi (ve Hıristiyanlık bir kriko gibi yükselir). Başa gelen bir kader midir bu? Hayır, insana özgü bir durumdur bu. Hiç kimse tinsellik karşıtı olarak doğmaz ve eğer öldüklerinde yaşamlarının sonucundan başka bir şey götürmeyen çok sayıda insan varsa... Hayatın hatası değildir bu.

Ancak lafı dolaştırmadan şunu söyleyelim ki bu sözde Hıristiyan toplumu (gerçekten milyonlarca Hıristiyanın bulunduğu toplum; öyle ki bu toplumda Hıristiyan olarak doğanların sayısı aynıdır) Hıristiyanlığın sadece şaşırtıcı dizgi yan-

lışlarıyla ve eksikliklerle ya da gereksiz fazlalıklarla dolu sefil bir sürümü değildir; Hıristiyanlığı bozar ve kirletir. Küçük bir ülkede bir kuşakta belki üç şair doğar ama aynı toplumda papazdan geçilmez, iş bulmakta zorluk çekilir bunlara. Şair söz konusu olduğunda tanrı vergisi bir yetenekten, ilahi bir çağrıdan (vocation) söz edilir ama bir yığın insanın (yani Hıristiyanların!) karşısında papaz olmak için sınav yeterlidir. Ancak, gerçek bir papaza gerçek bir şairden daha az rastlanır ve bu kelime eskiden dini bir anlayışla kullanılırdı. Ama şair söz konusu olduğunda toplum yeteneğe, büyüklüğe bakar. Tersine kitle (yani Hıristiyanlar!) için papaz olmak her türlü fikrin dışında, hiç kuşkusuz *in puris naturalibus* ekmek kapısıdır. Tanrı çağrısı (vocation), Tanrının daveti din adamlığıyla eşdeğerdir; bir "çağrı" aldığımızdan bahsederiz, ama bu çağrıya *sahip olmak*... E işte! Bakanlıktaki boş pozisyonun bizi çağırdığını da söylemez miyiz zaten!

Yazık ki Hıristiyanlıkta bu sözcüğün macerası da Hıristiyanlığın bütün kaderini simgeler. Talihsizlik bundan hiç söz etmemek değildir (talihsizlik papazlardan yoksun olmak da değildir); ama onlardan bu şekilde söz eden kitlenin bir fikri olmaz sonunda (aynı şekilde aynı kitle için tüccar, noter, ciltçi, veteriner vb. ve papaz aynı şeydir), böylelikle kutsal ve yüce olanın ilginç bir tarafı kalmaz, hatta bunlardan hayatın içindeki sıradan şeyler gibi söz edilir... Kim bilir nasıl... Başka birçok şey gibi. Ayrıca insanların –kendilerinin savunulması gereken tavırları olduğunu hissetmediklerinde– Hıristiyanlığı savunma gerekliliğini hissetmeleri ne şaşırtıcıdır!

Ama en azından, papazlar için inançlı insanlara gerek var mı ya da inanan inançlılara! Ama inanmak sevmek gibidir, o kadar ki aslında kendinden geçme bağlamında en ateşli âşık inançlı birinin yanında bir yeniyetmeden başka bir şey değildir. Seven insana bakın. Böyle birinin hiç durmadan, her gün,

sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar aşkından söz edeceğini kim bilmez! Ama böyle birinin normal insanlar gibi konuşma gücüne sahip olduğunu düşündüğüne kim inanabilir! Her şeye rağmen aşkının bir anlamı olduğunu üç noktada kanıtlama iddiasından nefret etmediğine kim inanır... Duaların etkisini üç noktada kanıtlayan papaz gibi: Duaların değerleri o kadar düşmüş ki biraz olsun prestij kazanabilmek için üç noktaya ihtiyaçları var; ya da, ki biraz daha gülünç olmakla birlikte aynı şeydir bu, duanın her türlü idrakin ötesinde bir mutluluk olduğunun üç noktada kanıtlanması. Çok sevgili ve değerli Anti Climacus! Bir şeyin idraki aştığını söylemek üç gerekçeyle kanıtlanır... Biraz önemli olabilecekleri kabul edilse bile idrakin sınırlarını kesinlikle aşamayacaklardır bunlar ama tersine onu bu mutluluğun kendisini kesinlikle aşmadığına inandıracaktır; gerçekten de "nedenler" sanki her zaman aklın erişebileceği bir yerde değilmiş gibi! Ama idraki aşan şey ve buna inanan için bu üç neden anlamsız ve boştur; otel tabelaları, üç şişe ya da üç geyik gibi! Ama devam edelim: kim bir âşığa aşkını savunma, bu aşkın onun mutlakı olmadığını kabul etme fikrini verebilir, Mutlak! Onun üzerine düşmanca eleştirilerle, karmakarışık biçimde düşünmüş olduğuna ve savunmasının da böyle ortaya çıktığına nasıl inanılır; yani onun âşık olmadığına, kendisini âşık olmayan biri gibi göstermeyi kabul edebileceğine ya da böylesi bir yalan itirafa yakın olduğuna nasıl inanılır? Ondan böyle bir üslubu benimsemesini isteyin, sizi kesinlikle deli sanacaktır ve âşık olmanın ötesinde biraz da psikologsa emin olun ki aşkı hiç tatmamış olan ya da onu ihanete sürüklemek isteyen, kendi aşkını reddetmek isteyen birinin düşüncesinden kuşkulanacaktır... Onu savunarak hem de! Bu, bir âşığın, gerçek bir âşığın aşkını üç noktada kanıtlama ya da savunma fikrine sahip olmadığı konusunda göz kamaştırıcı bir kanıt değil midir; çünkü bütün

bu noktalardan çok daha değerlidir o ve hiçbir savunmaya ihtiyacı yoktur: sever. Kanıtlayan ve savunan sevmez, sever gibi yapar ve ne yazık ki –ya da ne mutlu ki– bunu o kadar kaba bir şekilde yapar ki sadece aşktan yoksun olmasını ifşa eder.

Bununla birlikte Hıristiyanlıktan ancak böyle söz edilebilir; inançlı papazlar onu "savunarak" ya da "nedenlere" aktararak söz ederler Hıristiyanlıktan, onu kuramsal olarak "kavram" haline getirmek isterken bozmadıklarını kabul edersek; vaaz vermek dedikleri budur ve Hıristiyanlıkta bu çeşit vaazlar çok önemlidir... Bunları dinleyenler de. İşte bu nedenle (kanıt) Hıristiyanlık söylediği şeylerden çok uzaktır ve bu bağlamda birçok insan tinsellikten o kadar yoksundur ki sözcüğün tam anlamıyla Hıristiyanlık açısından günah içinde bir yaşam sürdükleri söylenemez.

KISIM V

Günahın sürüp gitmesi

Günahın sürekli olması fazladan bir günahtır; ya da daha belirgin ve ileride kullanacağımız bir ifadeyle günah içinde kalmak günahı yenilemektir, günah işlemektir. Günahkâra abartılı gelebilir bu çünkü günahkâr işlediği bütün günahları yeni günahlar olarak kabul eder. Ama ahiret muhasebecisi sürekli günahkârlık durumunu yeni bir günah olarak kaydetmek zorundadır. Defterinde sadece iki sütun vardır ve "inançtan gelmeyen her şey günahtır" [Romalılara Mektup, 14,23]; işlenen her günahtan sonra pişman olmamak başka bir günahtır, günahın pişmanlık duymadan sürüp gittiği her an yeni bir günahtır. Ama bilinçlerinde süreklilik olan insanlar o kadar azdır ki! İnsanların bilinçleri genellikle kesintilidir, önemli kararlarda devreye girer ama gündelik yaşamda kapalıdır; insan biraz da ruh gibi, haftada bir saatten fazla yoktur pek... Kesinlikle tinsel varoluş açısından oldukça hayvanca bir yaşam. Bununla birlikte ahiretin özü sürekliliktir ve insana egemendir, beklentisi vardır ondan yani tin olduğunun bilincinde olmasını ve buna inanmasını ister. Buna karşılık günahkâr günaha o kadar bağımlıdır ki bu bağlamda olup biten hiçbir şeyden haberi yoktur, bütün yaşamının mahvolmakta olduğunu bile bilmez. İşi gücü sürekli yeni günahlar işlemektir ve yeni günahlar ona aynı yolda yeni bir atılım kazandırır, sanki

daha önce eski günahların bütün hızıyla ona doğru gitmiyormuş gibi. Günah onun için çok doğal bir şey olmuştur ya da ikinci bir karakteri olmuştur onun, öyle ki gündelik yaşamda her şeyi kesinlikle normal görür ve ancak her yeni günahı yeni bir atılım gibi gördüğünde çok küçük bir gerileme gösterir. Bu dağılma ve yıkım içinde ebediyetin gerçek sürekliliği yerine, Tanrının önünde olduğunu bilen inançlı kişinin sürekliliği yerine kendi yaşamının sürekliliğini görmez... Günahın sürüp gitmesini.

"Günahın sürüp gitmesi?" Ama günah zaten kesintili değil midir? İşte gene günahın kesinlikle bir olumsuzlama olduğu teorisi karşısındayız, hiçbir talimatın, yönergenin asla bir özellik haline getiremeyeceği bir teori; hiçbir yönergenin, talimatın size çalınmış bir mal üstünde asla haklar tanıyamayacağı gibi. Bir olumsuzlamadan başka bir şey olmaması, umutsuz bir meydan okuma içinde güçsüzlüğün bütün işkenceleri aracılığıyla adanmış zayıf bir kendini yaratma denemesi... Hiçbir başarı söz konusu olamaz burada. Evet, filozofların teorisidir bu; ama Hıristiyan için günah (ve paradoks olduğundan, kavranamaz olduğundan inanılması gerekir buna) kendiliğinden gelişen bir pozisyondur, gitgide pozitif olan bir sürekliliktir bu.

Bu sürekliliğin gelişme yasası da bir borç ya da bir olumsuzlamayı yöneten yasayla aynı değildir. Çünkü bir borç ödenmediğinde artmaz kesinlikle, sadece yeni borçlar eklendiğinde artar. Günah, günah işlemeye devam edildiği süre her an artar. Günahkârın günahın sadece işlenen her yeni günahla arttığını düşünmesi için çok az gerekçe vardır elinde; aslında Hıristiyanlar için günah işlemeye devam etme günahın artmasıdır ve yeni bir günahtır. Hatta bir özdeyiş günah işlemenin insani, günahta ısrar etmenin şeytani bir şey olduğunu söyler; bununla birlikte Hıristiyan için durumu biraz farklı

anlamak gereklidir. Kesintili bir görüşe sahip olmak, sadece yeni günahları kaydetmek ve iki günah aralarını atlamak, sözgelimi bir trenin ancak lokomotif soluksuz kaldığı işitildiğinde ilerlediğini sanmaktan daha az yüzeysel değildir. Bununla birlikte aslında burada görülmesi gereken ne bu soluk, ne de arkasından gelen atılımdır; lokomotifi yürüten ve bu soluksuz kalma durumunu yaratan birleşik hızdır. Günah da aynıdır. Günahta işlemeyi sürdürmek temelidir bunun, kendi başlarına işlenen günahlar günahların sürüp gitmesi değildir, sadece yansıtırlar bu günahları; her yeni günah bizi hızına karşı daha duyarlı hale getirmekten başka bir şey yapmaz.

Günah işlemeyi sürdürmek, her münferit günahtan daha kötüdür ve yine günahtır. Gerçekten de bu anlamda günahta ısrarcı olmak, günah işlemeye devam etmektir, yeni bir günahtır. Genelde böyle düşünülmez, işlenen bir günahın yeni bir günahı doğurduğuna inanılır. Ama çok derinlerde yatan neden, günahta ısrarcı olmanın yeni bir günah işleme anlamına gelmesidir. Aynı zamanda çok iyi bir psikolog olan Shakespeare Macbeth'e (III, 2.) şöyle dedirtir: *Sündentsprossne Werke erlangen nurdurch Sünde Kraft und Stärcke**. Yani günah bir sonuç olarak kendisini doğurur ve kötülüğün bu iç sürekliliğinden daha fazla güç alır. Ama günahları sadece kendi başlarına düşünerek varmak mümkün değildir bu anlayışa.

İnsanların çoğu kendileriyle ilgili olarak sonucun ne olduğundan kuşkulanmak için fazla bilinçsiz yaşarlar; tinle derin bir bağlantıları olmadığından yaşamları –ister çocuksu bir naiflikten olsun, ister aptallıktan– biraz eylem, biraz rastlantı, karmakarışık olaylardan ibaret bölük pörçük bir şeydir; bu insanlar kimi zaman iyilik yaparlar, sonra tekrar kötülük yaparlar ve devam ederler; umutsuzlukları kimi zaman sadece

* *"Things bad begun make strong themselves by ill"* Kierkegaard Schlegel'in çevirisini aktarıyor.

öğleden sonra boyunca sürer, kimi zaman üç ayı bulur ama sonra tekrar neşeli, vurdumduymaz olurlar ve arkasından bütün gün süren bir umutsuzluk durumu. Onlar için yaşam sadece bir oyundur, ama hiçbir zaman her şeyi riske edemezler, hayatı hiçbir zaman sonsuz ve kapalı bir sonuç gibi göremezler. Kendi aralarında sadece özel durumlardan, tavırlardan, eylemlerden söz ederler... Falan ya da filan doğru iş, falan ya da filan günah.

Tinin egemen olduğu her yaşam, bu tin özgür olduğunu iddia etse de en azından bir fikre bağlı olan, aşkın kaynağından gelen bir iç sonuca bağımlıdır. Ama böyle bir yaşamda insan da ortaya çıkabilecek sonuçlarla ilgili sonsuz düşüncelerden kaynaklı, büyük bir korku içindedir, ardından her türlü kopukluk insanı bulur; yaşamını taşıyan bu bütünlükten kopma tehlikesi içinde değil midir? En küçük bir tutarsızlık müthiş bir kayıptır çünkü zincirlenmeyi kaybeder; bu belki büyüyü birdenbire bozmak, bütün güçleri tek bir uyumluluk içinde bağlayan gizemli gücü yok etmek, yayı gevşetmektir; ben'e büyük işkence çektirerek belki her şeyi yok etmektir; bir iç ayaklanma sırasında, güçler kaosu içinde ve bunun sonucunda her türlü iç uyum, her türlü gerçek hız, itici güç kaybolacaktır. Çelikten çarklarının devinimiyle çeşitli sonuçlara uyumlu gidecek gücü veren şahane mekanizma bozulmuştur artık ve mekanizma ne kadar şahane, görkemliyse bozulması da o kadar kötü olmuştur. Bütün yaşamı iyinin zincirlenişine dayanan inançlı insan en küçük bir günahtan bile çok korkar çünkü sonsuz bir kayıp riski altındadır; buna karşılık anlık yaşayanların, çocukluktan kurtulamayanların kaybedecekleri hiçbir şeyleri yoktur, onlar için kazanç ve kayıp kısmi ve özel bir şeydir.

Ama inançlı insanın arkasından, demonyak da tersine günahın iç zincirlenmesine bağlanır. Ayılma korkusuyla sarhoş-

luğunu günbegün sürdüren sarhoş gibidir, bir gün içmezse bitkin düşeceğini ve arkasından başka sıkıntılar geleceğini sanır. Aynı şekilde iyi insan da günahı ona iştah çekici bir şey gibi anlatırsanız yalvaran bir sesle "kışkırtmayın beni!" diyecektir. Demonyak da hiç kuşkusuz aynı korkuyla ilgili örnekler sıralayacaktır size. Kendisine göre ondan daha güçlü olan ve ona iyiliği bir mutluluk tablosu gibi anlatan iyi bir insanın karşısında demonyak aman dileyebilir, gözyaşları içinde ondan kendisine bir şey söylememesini, kendi tabiriyle kendisini zayıflatmaya kalkışmamasını rica edebilir. Çünkü iç sürekliliği ve kötülük eğilimiyle ilgili sürekliliği nedeniyle onun da kaybedeceği çok şey vardır. Sonucu dışında bir saniyelik bir sapma, sistem içinde tek bir dikkatsizlik, bir göz dalgınlığı, bütün ya da parça bağlamında bir anlık farklı bir değerlendirme: Ve işte dediği gibi bu, artık hiçbir zaman kendi olamama riskidir. Şu bir gerçek ki umutsuz insan iyiden vazgeçmiştir ve ne yaparsa yapsın yardım beklemez ondan artık; ama bu iyi ona hâlâ sıkıntı vermeyecek midir? Sonucun tam atılımını bulmasını kesinlikle engellemek, kısacası onu zayıflatmak mıdır? Sadece günahın sürekliliğinde kendisidir, orada yaşar ve orada yaşadığını hisseder. Ne demektir bu? Yalnızca günahta olmayı sürdürmekle, düştüğü yerin dibinde, sonuçların şeytani desteğiyle güçlenir; ona yardım eden farklı, yeni bir günah (evet, korkunç delilik!) değildir; yeni, farklı günah günahta sürekliliği ifade etmez ve gerçek anlamda günah da budur.

Dolayısıyla şimdi arkasından gelen "günahın sürüp gitmesinin" hedefi tek tek işlenen yeni günahlardan çok günahın sürekliliğini hedef alır ki bu günahın kendisi aracılığıyla ağırlaşması, günah durumunda bilinçli bir ısrardır. Dolayısıyla günahın yoğunlaşması yasası burada ve her yerde bilincin yoğunlaşmasına doğru bir iç hareketi gösterir.

BÖLÜM I

GÜNAHINDAN UMUT KESME GÜNAHI

Günah umutsuzluktur ve günahı ağırlaştıran günahından umut kesmeyle ilgili yeni günahtır. Günahın ağırlaşmasının ne olduğu kolayca anlaşılır burada; önce 100 lira, sonra 1000 lira çalmak gibi bir günah söz konusu değildir bu bağlamda. Hayır, burada tek tek işlenen günahlar değildir söz konusu olan; günahın sürüp gitmesi günahtır ve bu günah yeni bilinci içinde ağırlaşır.

İnsanın günahından umut kesmesi kendi sonucu içine kapanmıştır ya da oraya tutunmak ister. İyilikle ilişki içinde olmayı kesinlikle reddeder. Kimi zaman başka bir sesi dinleme zaafına düşmekten korkar. Hayır, sadece kendisini dinlemeye, sadece kendisiyle ilgilenmeye ve kendi ben'i içine kapanmaya, çevresine aşılmaz engeller koymaya kararlıdır; günahının verdiği umutsuzlukla her türlü sürprize ya da iyilik yapma isteğine karşı güven içinde olmak ister. Arkasındaki bütün köprüleri yakmış olduğunun bilincindedir ve iyilik kendisinde olduğundan dışarıdan gelecek bir iyiliğin kendisine ulaşamayacağından emindir; öyle ki bir zaaf anında böyle bir şeyi isteyecek olsa bile geriye dönüş hiçbir biçimde mümkün değildir onun için. Günah işlemek iyilikten kopmaktır; ama iyilikten umut kesmek ikinci bir kopuştur ve günahtan onu bir meyve gibi sıkarak son demonyak güçlerini çıkartır; bu durumda, kendi sonucu içinde ele alındığında,

cehennemin bu katılığında, acımasızlığında, sertliğinde pişmanlık ve bağışlama denen her şeyin, kısır ve boş kaldığını düşünmek zorunda kalırız, dahası burada bir tehlike görürüz ve öncelikle bu tehlikeye karşı silahlanırız, iyi insanın, günahın kışkırtıcılığına karşı yaptığı gibi. Bu anlamda Faust'daki Mephistopheles haklıdır, umutsuz bir şeytandan daha sefili yoktur; çünkü burada umutsuzluk, pişmanlık ve bağışlamaya kulak veren bir zayıflıktan başka bir şey değildir. Umutsuzluk durumunda günahın ne kadar ağırlaştığını göstermek için ilk aşamada iyilikten, daha sonra pişmanlıktan kopulur diyebiliriz.

Günahtan umut kesmek baş aşağı giderken bir yerlere tutunmaya çalışmaktır; fazla yükü atarak yükselen bir pilot gibi bütün iyilikleri atmayı kafaya koymuş bir umutsuz (atılmadığında yükselten bir yük olduğunu anlayamadan) yükseldiğini sanırken düşer; gitgide hafiflediği de bir gerçektir. Günah umutsuzluğun mücadelesidir; ama güçler tükenince başka bir yükselen güç, kendini yeni bir demonyak sıkıştırma gerekir; bu da günahtan umut kesmektir. Bizi kesinlikle günaha sokan bir gelişme, demonyakın şiddetlenmesidir. Bu, günaha bir özellik, bir ilgi kazandırma, onu bir güç haline getirme durumudur, artık zarların atılmış olduğunu ve geri dönüşün mümkün olmadığını, her türlü pişmanlık ve bağışlamaya ilgisiz kalınacağını düşünerek. Bununla birlikte günah umutsuzluğu kendi hiçliği ve boşluğu konusunda saf değildir, artık yaşama nedeni ve olanağı olmadığını bilir, kendi ben'ini düşünmesi bile anlamsızdır onun için artık. Büyük bir psikolog olarak kralı öldürdükten sonra, günahından umut keserek Macbeth'in dediği de budur (II, 1.)*:

---

* *Her şey boş, her şey oyuncak artık;*
Büyüklük, kibarlık öldü.
Kierkegaard Schlegel'in çevirisini aktarıyor.

Von jetzt giebt es nichts Ernstes mehr im Leben;
Alles ist Tand, gestorben Ruhm und Gnade.

Bu türden dizelerin mükemmelliği son sözcüklerle bir taşla iki kuş vurmaktır (*Ruhm und Gnade*). Umutsuz günahla, yani günahtan umut keserken aynı zamanda bağışlanmadan da sonsuz uzaklıktadır... Kendisinden de. Bütünüyle bir bencillik içinde olan ben hırsın doruğundadır. Kraldır ama günahından ve pişmanlık gerçekliğinden yani bağışlanmaktan umut keserek ben'ini bile yitirir; ben'ini ayakta tutabilmesi mümkün değildir, bağışlanma hırsı içinde onun keyfini sürmekten de çok uzaktır.

Hayatta (eğer günah umutsuzluğuyla gerçekten bir kesişme olursa; her halükârda insanların bu adı verdikleri bir durum söz konusu olur) insan genellikle yanlış bilgilere sahiptir ve bunun nedeni hiç kuşkusuz dünyanın bize şaşkınlık, hafiflik, tam bir aptallıktan başka bir şey sunmamasıdır... Biraz daha derin şeyler gördüğümüzde heyecanlanırız ve şapka çıkarırız tevazu içinde. Kendisi hakkında bulanık bir cehalet içinde olduğundan ve bunun ne anlama geldiğini bilmediğinden olsun, ikiyüzlülükten olsun ya da kendi kurnazlığından ve yanıltıcı alışkanlıklarından; günahın umutsuzluğu kendisini iyilik cilası altında göstermekten nefret etmez. O zaman burada derin bir karakterin işareti görülür ve bu karakter doğal olarak günahından çok etkilenir. Bir insan düşünelim ki bir günah işlesin, sonra uzun süre direnşin günaha karşı ve sonunda vazgeçmiş olsun günah işlemekten... Daha sonra tekrar günaha girerse ve günaha teslim olursa içine düştüğü keder her zaman günah işlemiş olduğunu düşünmekten gelmez. Başka bir şeye bağlı olabilir bu keder, bu kederin kaynağında Tanrıya karşı bir öfke olabilir; sanki onun tekrar günah işlemesine izin veren Tanrı olmuştur, kendisine bu ka-

dar sert davranmaması gerektiğini düşünür çünkü uzun süre günah işlememiştir. Ama bu kederi gözü kapalı kabul etmek, her tutkuda bulunan bulanıklığın üstünde durmamak zayıflık belirtisi değil midir! Tutkulu bir insanı kimi zaman adeta deli ederek, ona iş işten geçtikten sonra söylemiş olduğunu sandığı şeyin tersini söylemiş olmasını fark ettiren bu kederin yansıması değil midir! Bu insan gitgide daha ağır sözlerle karşı çıkacaktır size belki, kendisini umutsuzluğa sürükleyen tekrar günah işlemesinin yaptığı işkenceler içinde. "Kendimi asla bağışlamayacağım" der. Bunları size söylemesinin nedeni içinde ne kadar çok iyilik bulunduğunu, ne kadar derin bir karaktere sahip olduğunu göstermektir. Oysa kesinlikle bir aldatmacadır bu. Ben bütün bunları anlatırken "kendimi asla bağışlamayacağım" lafını mahsus sıkıştırdım araya, bu gibi durumlarda genellikle söylenen bir sözdür bu. Gerçekten bu söz sizi ben'in diyalektiği içinde birdenbire istikrarlı bir dengeye oturtur. Kendisini asla bağışlamayacaktır... Ama Tanrı bağışlamak isterse o kendisini bağışlamama kötülüğünü yapabilecek midir? Aslında günahın umutsuzluğu –özellikle böyle günah işleyebildiğinden kendisini asla bağışlamayacağını söylediğinde (bağışlanmak için Tanrıya yalvaran hafif pişmanlığın neredeyse zıddı olan sözler) böylesi şiddetli ifadeler kullanarak (böyle bir şeyi kesinlikle düşünmeden) yine günaha girdiğinde– umutsuzluğunda o kadar az iyilik vardır ki tersine ağırlığı günaha gömülmüş olmaktan gelen günahı çok yoğun bir biçimde ifade eder. Aslında günaha karşı direndiğinde gerçekte olduğundan daha iyi olduğunu düşünüyordu. Kendisiyle gurur duydu ve gururu artık geçmişin bütünüyle geçmiş olmasıyla ilgilidir. Ama yeniden günaha girmesi bu geçmişe bütün güncelliğini yeniden kazandırır. Kibrine direnilmesi mümkün olmayan bir çağrı; dolayısıyla derin hüzün vb. doğal olarak Tanrıya sırtını döndüren bir hü-

zündür, izzetinefsin ve gururun gizlenmesinden başka bir şey değildir bu. Hâlbuki direnişini bu kadar uzun süre desteklemiş olduğundan Tanrıya şükretmesi, daha sonra Tanrıya ve kendisine bu yardımı hak etmediğini itiraf etmesi ve nihayet geçmişinin anıları altında boyun eğmesi gerekir.

Her yerde olduğu gibi burada da ahlaki eski metinlerin açıklanması derinlik, deneyim, eğiticilik açısından çok zengindir. Bu metinlerde Tanrının kimi zaman inançlı insanlara yanlış adım attırdığı ve onları günaha soktuğu belirtilir... Tabii ki insanı aşağılamak ve böylelikle iyi olması konusunda daha fazla destek olmak için; yeniden günaha girmesi ve iyiliğe doğru belki çok belirgin gidişi arasındaki çelişki çok utanç vericidir belki! Belki değişmemiş olduğunu fark etmesi de acı verir! İnsan yükseldikçe, günah işlediğinde daha çok acı çeker ve bir dönemeç olmazsa risk daha da artar; küçük bir sabırsızlık bile hisseder bu konuda.

Belki üzüntü çok büyük bir acıya dönüşür... O zaman çılgın bir din adamı onun derin ahlakına, iyinin bütün gücüyle onu etkilemesine hayran olmaya hazır bekleyecektir... Bu bir iyilikmiş gibi! Ve zavallı karısı! Böyle vakur ve Tanrıdan korkan, günaha çok üzülen bir kocanın yanında aşağılanmış hisseder kendisini! Belki de çok daha yalan sözler eder, belki "kendimi asla bağışlayamayacağım" (daha önce günahları kendisi bağışlamış gibi: Tanrıya karşı tam bir saygısızlık) diyeceğine sadece Tanrının kendisini hiçbir zaman bağışlamayacağını söyler. Yazık! Burada da kesinlikle yanılır. Acısı, kaygısı, umutsuzluğu? Basit bencillik (insanı, kendisiyle gururlanmak isteyen, günahsız olmak isteyen izzetinefsi olmasından gelen bir günah sıkıntısı ya da sıkıntının kendisi gibi)... Teselli onun son istediği şeydir ve bu nedenle din adamlarının verdiği çok büyük dozlar hastalığı kötüleştirmekten başka bir şey yapmazlar.

BÖLÜM II

GÜNAHLARIN BAĞIŞLANMASI BAĞLAMINDA UMUDUNU YİTİRME GÜNAHI (SKANDAL)*

Burada ben bilinci İsa'nın tanınması aracılığıyla çok daha fazla güçlenir, burada ben İsa'nın önündedir. Ölümsüz ben'inden habersiz insandan sonra, bazı ölümsüzlük özellikleri taşıyan bir ben'in bilincinde olan insan (birinci bölümde), (ikinci bölüme geçerken) gösterildiği gibi bunlar kendi olanın insani düşüncesiyle dolu ve kendinde kendi değerini içeren bir ben'e indirgiyorlardı kendilerini. Bunun karşısında Tanrı karşısındaki ben vardı... Günah tanımının temelidir bu.

Şimdi ise, işte İsa'nın önündeki bir ben; burada da umutsuz olan, kendisi olmak istemeyen ya da isteyen bir ben. Günahların bağışlanması bağlamında umutsuz olmak, aslında umutsuzluk formüllerini birine ya da ötekine indirgemektir: zayıflık olarak umutsuzluk ya da meydan okuma olarak umutsuzluk; birincisi skandal nedeniyle inanmaya cesaret edemez, ikincisi ise reddeder bunu. Ama burada zayıflık ve meydan okuma (çünkü sadece kendi olmak değil de günahkâr olarak, dolayısıyla kusurlulukları içinde kendi olmak söz konusudur) genel anlamda var oluşlarının zıddıdır. İnsanın

---

* Günahından umudunu kesme ve belli bir bağlamda umudunu kesme arasındaki fark. (Bkz. ebedi ya da kendi bağlamında umutsuzlukla ilgili nottaki açıklama.)

kendisi olmak istemediği umutsuzluk genellikle zayıflıktır ama burada tersi bir durum söz konusudur; çünkü aslında söz konusu olan kendisini reddetmeye meydan okuyan ve böylelikle günahların bağışlanmasından feragat edecek kadar kendi olmayı istememektir. İnsanın kendi olmak istediği umutsuzluk genellikle meydan okumadır ama burada tersi bir durum söz konusudur, umutsuzlukla kendi olmak isterken, bağışlanmanın söz konusu olmadığı günahkâr olmayı isterken zayıftır insan.

İsa'nın karşısındaki bir ben muazzam bir Tanrı bağışıyla büyük bir güce erişmiş bir ben'dir, Tanrı onun da doğmasını ve kendini insan yapmasını, acı çekmesini ve ölmesini istemiş ve öyle yaratmıştır onu. Ben'in gelişmesi üstüne daha önceki formülümüz, Tanrı düşüncesinin gelişmesiyle aynı değerdedir burada: İsa düşüncesi ne kadar gelişirse ben de o kadar gelişir. Niteliği ölçüsüne bağlıdır. Tanrı bize ölçü olarak İsa'yı verirken muazzam ben gerçekliğinin nereye gittiğini göstermiştir açıkça; çünkü Tanrının insanın ölçüsü olduğu, ölçüsü ve amacı olduğu ancak İsa'da gerçeklik kazanır. Ama ben'in yoğunlaşmasıyla birlikte günah da ağırlaşır.

Günahın yoğunlaşması başka bir yoldan da kanıtlanabilir. Günahın umutsuzluk olduğunu da, günahın umutsuzluğuyla ağırlaştığını da gördük. Ama bu durumda Tanrı günahlarımızı bağışlayarak huzur veriyor bize. Ama yine de günahkâr umudunu kesiyor ve umutsuzluğu daha da derinleşmiş gözüküyor ve deyim yerindeyse Tanrıyla ilişki kuruyor, ama bunun nedeni Tanrıdan daha da uzaklaşmış olması ve daha fazla günahkâr olmasıdır. Günahlarının bağışlanmasından umutsuz olan günahkâr Tanrıya sanki çok daha fazla yaklaşmak isteyip de "Olamaz, günahlar bağışlanmıyor, mümkün değil bu" dediğinde bunun göğüs göğüse bir durum olduğu söylenemez mi! Bununla birlikte insanın Tanrıyla böyle ko-

nuşabilmesi ve sesini duyurabilmesi için doğasını daha fazla değiştiren bir adım daha uzaklaşması gerekir Tanrıdan; bu biçimde *cominus* ile mücadele için *eminus* olması gerekir; tinsel dünyanın akustik tuhaflığı, mesafeleri düzenleyen yasaların tuhaflığı böyledir! İnsan bu "Hayır"ı Tanrıya olabildiğince uzak bir mesafeden duyurabilir! Bununla birlikte Tanrı'dan bir tür onurlu ölüm ister bu hayır. İnsanın Tanrıya en çok ondan en uzakta olduğunda yaklaşır ve uzaklığın kendisinden doğan bir yakınlaşmadır bu. Tanrıya yakın olunduğunda onunla yakınlaşma olamaz ve yakın olunursa bu ondan uzak olunduğunun işaretidir. İnsanın Tanrı karşısında güçsüzlüğüdür bu! Dünyanın büyükleriyle yakınlık onlardan uzağa atılma riski getirir; ama Tanrıyla yakınlaşmak ancak ondan uzaklaşarak mümkündür.

İnsanlar genelde günah konusunda (bağışlanma umutsuzluğu) yanlış düşüncelere sahiptirler; özellikle ahlakın yok olmasından ya da ahlakla ilgili doğru düzgün bir söz çok ender işitilmeye ya da hiç işitilmemeye başlayalı. Egemen metafizik estetik size değer verir ve günahlarınızın bağışlanması konusunda umutsuzluğunuzun derin olmasının bir işaretidir bu onun için, çocuğun yaramazlıklarında bir derinlik işareti görmek gibi bir şeydir bu. Kaldı ki insanın Tanrıyla ilişkilerinde tek düzenleyicileri olan ve dinsel yaşamı belirleme bağlamında kesinlikle vazgeçilemeyecek olan bu "gerekir"in yok edilmesinden sonra dinsel alanda güzel bir düzensizlik hüküm sürmektedir. Bunun yerine fantezi ön plana geçtiğinden Tanrının karşısında önemli biri gibi gözükmek amacıyla Tanrı fikrinden insanın öneminin bir çeşnisi gibi yararlanılmıştır. Önemli olmak için muhalefette olmanın gerekli olduğu ve sonunda her şeye rağmen karşı çıkılacak bir şeye sahip olmak için bir hükümetin istendiği siyaset dünyasındaki gibi sonunda Tanrının yok edilmesi istenmeyecektir kesinlikle...

Sırf gene muhalefette olmanın önemli olduğunu düşünerek şişinmek için olsa da. Bir zamanlar dinsizlik isyanı gibi kabul edildiğinden nefret duyulan şeylere de bugün dâhiyane şeyler, derinlik işaretleri gibi bakılıyor. Eskiden hiçbir romantizm gölgesi söz konusu olmaksızın, sadece "*inanman* gerekir" denirdi; şimdi inanamamak demek derinlik ve deha olarak kabul ediliyor. "Günahların bağışlanacağına inanman gerekir" ve bu cümlenin tek yorumu olarak eskiden şöyle bir ekleme yapılıyordu: "İnanamazsan büyük bir felaket gelecek başına; çünkü yapılması gereken yapılabilir"; şimdi inanamamak deha ve derinlik oluyor. Hıristiyanlık için güzel bir sonuç! Hıristiyanlık bastırılmış olsaydı insanlar kendiliklerinden mi bu kadar dolu olacaklardı? Kesinlikle hayır, paganlıkta da kesinlikle olmadıkları gibi; ama böyle her yerde Hıristiyanlığa karşı olarak Hıristiyan düşüncelerini sürükleyince çok kötü saygısızlığa dönüşüyor durumları... Başka türlü ama gene de küstahça bir istismara dönüştürülmese bile. Gerçekten de paganların ahlakında olmayan, buna karşılık Hıristiyanların dudaklarından hiç eksilmeyen küfür ne biçim bir alaydır! Paganlar adeta bir tür dehşetle, bir gizem korkusuyla Tanrının adını çoğu zaman kesinlikle büyük bir saygıyla anarlarken Tanrının adının Hıristiyanlarda gündelik konuşmalarda en yaygın kullanılan ve hiçbir anlamı olmayan, bu zavallı Tanrı artık kesinlikle (elitler gibi gizlenmek yerine kendini gösteren dikkatsiz, beceriksiz!) herkes tarafından tanındığından son derece özensizce kullanılan bir sözcük olması ne biçim bir alaydır! Kimi zaman kiliseye gitmek aynı zamanda Tanrıya önemli bir hizmet işaretidir, böylece rahibin övgülerine mazhar olunur. Rahip Tanrı adına teşekkür eder size kilise ziyareti dolayısıyla ve sizi dindar insan ilan eder ve bir yandan da Tanrının eşiğinden hiç geçmeyenlere tekme atmış olur böylece.

Günahların bağışlanmasıyla ilgili umut kesme günahı *skandaldır.* Bu bağlamda günahları bağışlamak isteyen İsa'ya öfke duyan Yahudiler çok haklıydılar. Eğer insan inançlı (İsa'nın tanrısallığına inanmak demektir bu) değilse günahları bağışlamak isteyen bir insana kesinlikle kızmamak için nasıl bir ilkellik gerekmektedir! Ve günahın bağışlanabileceğine hiç gücenmemek için gene ne rezil bir ilkellik gerekir! İnsan aklı için en kötü imkânsızlıktır bu ve ben burada inanamamanın ilkelliğine övgü yağdırmıyorum; çünkü bu *gerekli olan*'a inanmak gerekir.

Doğal olarak bu günahı bir pagan işleyemezdi. Gerçek günah düşüncesine sahip olabilse de (Tanrı düşüncesine sahip olmadığından mümkün değildi böyle bir şey onun için) günahının umutsuzluğunun ötesine geçemezdi! Bunun da ötesinde (akla ve insan düşüncesine verilebilecek en büyük ödündür bu) dünyadan ve geniş anlamıyla kendisinden değil, günahından umut kesme noktasına gelmeyi başaran pagana övgüler yağdırmak gerekir.* Böyle bir girişimin başarılı olabilmesi için zihinsel derinlik ve etik veriler gerekir. İnsan olarak, hiçbir insan daha ileri gidemez ve ender olarak başarılabilecek bir şeydir bu. Ama Hıristiyanlıkla birlikte her şey değişmiştir; çünkü Hıristiyanın günahların bağışlanacağına inanması gerekir.

---

* Burada dikkat edilmesi gereken nokta kesinlikle diyalektik olan günah umutsuzluğunun inanca doğru bir hamle olarak anlaşılmasıdır. Çünkü bu diyalektiğin varlığıyla, (bu yazı umutsuzluğu sadece bir felaket olarak ele alsa da) son derece yerinde bir gerekçeyle umutsuzluğun da inancın ilk unsuru olduğunu kesinlikle unutmamak gerekir. Buna karşılık günah umutsuzluğu inanca, Tanrıya sırtını çevirdiğinde yeni bir günah olur. Tinsel yaşamda her şey diyalektiktir. Skandal da yok edilmiş bir olabilirlik olarak kesinlikle inancın bir unsurudur; ama inanca sırtını çevirirse günah olur. Hıristiyanlıktan utanç bile duyamamış biri suçlanabilir. Ama böyle bir suçlama yapmak utançtan iyi bir şey gibi söz etmek olur. Öte yandan skandalın günah olduğunu kabul etmek gerekir kesinlikle.

Ama bu son bakış açısına göre Hıristiyanlık ne durumdadır? Hıristiyanlık aslında günahların bağışlanmasından umutsuzdur, bununla birlikte bu anlamda kendi durumunu bile bilmez. Günah bilincine bile varılmamıştır, paganizmin günah anlayışı dışında bir günah düşüncesi yoktur burada kesinlikle, pagan bir güvenlik içinde neşeli ve mutlu bir yaşam sürülür.

Ama Hıristiyan olarak yaşamak paganizmi aşmak demektir ve insanlar güvenlik duygularının günahlarının bağışlanmasıyla ilgili bir bilinçlilikten başka bir şey olmadığı düşüncesiyle –Hıristiyanlıkta nasıl mümkün olabilir bu!– övünecek kadar ileri giderler; papazların inançlı insanlarda güçlendirdikleri bir düşüncedir bu.

Bugün Hıristiyanların en büyük acısı aslında Hıristiyanlıktır. Tanrı-İnsan dogması (Hıristiyanlık anlamında paradoks ve skandal riskinden uzak olan) vaazlarda yinelenmekten bozulmuş ve saygınlığını yitirmiş ve Tanrı ile insan karakteri arasındaki farkın yerini (önce felsefi aristokraside, daha sonra halk arasında) panteist bir karışıklık doldurmuştur. Aslında hiçbir insani öğreti Hıristiyanlık kadar Tanrı ve insanı yaklaştırmamıştır; hiçbir biçimde başarılamazdı bu. Bu güç sadece Tanrıda olabilir ve insanların bütün icatları rüya, geçici belirsiz yanılsamalardır! Ama hiçbir doktrin, Tanrının kendini insan olarak yaratmasından bu yana Tanrı ve insan tek varlıkmış gibi gören, dinsel faaliyetlerini dejenere eden en ağır küfre karşı bu kadar şiddetli bir biçimde savunmamıştır kendini; hiçbir doktrin burada kendisini sadece ve kesinlikle savunulması skandal olan Hıristiyanlık kadar savunmamıştır. Vay haline bu gevezelerin, bu hafif düşünürlerin; vah haline! Vay haline bu çömezlerin ve yalakaların!

Yaşamda düzen isteniyorsa –ve düzensizlik tanrısı olmayan Tanrının istediği de bu değil mi?– her insanı kendiliğin-

de, yalnızlığında değerlendirmek gerekir. İnsanlar Aristoteles'in hayvan kategorisi dediği şey olan "yığın" içinde bir araya gelir gelir gelmez; sonra bu soyutlama (aslında hiçten daha az bir şey olan, en önemsiz bireyden daha az bir şey olan) bir şey kabul edilir edilmez; bu durumda bu soyutlamanın tanrılaştırılması için geriye hiçbir şey kalmıyor. O zaman! O zaman Tanrı-insan dogmasını *felsefi olarak* yeniden düzenlemek gerekiyor. Kitle çeşitli ülkelerde kralları etkileyebildiğinden ve papazlara baskı yapabildiğinden sonunda bütün insanların, *summa summarum* Tanrıyı etkilediği anlaşılır. İşte Tanrı-İnsan dogması denen şey, insanı Tanrıyla özdeşleştiren. Doğal olarak birçok filozof bir kuşağın bireye üstünlüğünün öğretisini yaymaya çalıştıktan sonra söz konusu öğreti kitleyi tanrılaştırma düzeyine inince tiksinmişlerdir ondan. Ama bu filozoflar bunun kendi eserleri olduğunu unutuyorlar ve elit kesim onların öğretilerini benimseyince daha az yanlış olmadığını ve bir filozoflar topluluğunun onun enkarnasyonu gibi bir şey olduğunu göremiyorlar.

Kısacası Tanrı-İnsan dogması bizim Hıristiyanları küstahlaştırmıştır. Burada Tanrı çok zayıf, çok hoşgörülü, yumuşak birinin kaderine sahip olmuş, çok fazla ödün vermiş olmayı nankörlükle ödemiştir sanki. Tanrı-İnsan dogmasını tasarlamış olan odur ve işte bizim insanlarımız ilişkileri küstahça ters yüz ederek onunla birlikte yakınlık temelinde bir yol çizerler kendilerine; böylece ödünleri hemen hemen günümüzde özgürlük bahşeden bir ferman gibidir... Bunun ne olduğu çok iyi bilinir; "kesinlikle zorunda kalmıştı!...". Sanki Tanrı sıkıntıya düşmüştü de birtakım muziplerin ona şunu söyleme hakları olmuştu: "Senin suçun, neden insanlara bu kadar iyi davrandın!" Aksi takdirde Tanrı ve insan arasında bu eşitliği kim düşünebilir, kim iddia etme cesaretini gösterebilirdi? Ama bunu ilan eden Sen'sin, bugün ektiğini biçiyorsun.

Bununla birlikte Hıristiyanlık, başından beri güvenlik önlemlerini almıştır. Kategorisi bireysel kategorisiyle aynı olan günah öğretisinden hareket eder. Günah kesinlikle spekülatif düşünce değildir. Gerçekten de birey her zaman kavramın altındadır; bir insan düşünülmez, sadece kavramı düşünülür. İlahiyatçılarımızın kuşağın bireye *üstünlüğü* öğretisine dalmaları gibi; çünkü onlara gerçek karşısında kavramın *güçsüzlüğünü* itiraf ettirmek onlardan çok fazla şey istemektir. Dolayısıyla nasıl bir birey düşünülmezse bireysel bir günahkâr da düşünülemez; günah düşünülebilir kesinlikle (bir olumsuzlamadır bu durumda) ama tek başına bir günahkâr düşünülemez. Ama sadece o düşünüldüğünde günaha bütün ciddiyetini kaybettiren de budur. Çünkü ciddi olursak siz ve ben günahkârız; genel anlamda ciddi olan günah değil günahkârın, yani bireyin öne çıkarılmasıdır. Spekülasyonun birey açısından tutarlı olması için birey olma, yani düşünülemez bir varlık olma olgusunu küçük görmek gerekir: Bireyselliğinle vakit kaybetmen neye yarar, unutmaya çalış; birey olmanın bir hiç olmaktır, ama düşün... İşte o zaman bütün insanlık olacaksın, *cogito ergo sum.* Ama bu bile yalan olsaydı! Tersine birey, bireysel varoluş en yüce şey olsalardı! Diyelim ki kesinlikle böyle bir şey olmasın. Ama çelişkiye düşmemek için spekülasyonun şunu da eklemesi gerekirdi: Bireysel olarak bir günahkâr olmak, ama ne demektir bu? Kavramın altında olmaktır bu, bununla vakit harcama, vb. Peki sonra? Özel anlamda günahkâr olma yerine (birey olmak yerine, insan kavramı üzerine düşünmeye davet edilmişiz gibi) günahı mı düşünmek gerekir o halde? Ya sonra? Tesadüfen günahı düşünürken "günahın" ta kendisi olmaz mı insan? *Cogito ergo sum?* Güzel bir buluş! Her halükârda bu şekilde günahı maddileştirme riski yoktur... Katıksız, saf günah; bu günahın düşünülmesi mümkün olmaz. Aslında günah kavramın bir

gerilemesi olduğundan ilahiyatçılarımızın kendilerinin kabul edecekleri noktadır bu. Ama daha fazla tartışmayalım ve çok farklı başka bir zorluğa geçelim. Spekülasyon günah konusunda şunu unutur: Her zaman spekülasyonun tersini hedef alan ve ters yönde gelişen etik saf dışı edilemez; çünkü etik gerçeği soyutlayacağına bizi, filozoflarımızın fazlaca ihmal ettikleri ve küçümsedikleri bir kategori olan gerçeğe yönlendirir ve bunun sebebi özü itibariyle bireysel olandan hareket etmesindendir. Günah insana bağlıdır; günahkâr insanın kendisiyken, bireysel bir günahkâr olmak hiç önemli değilmiş gibi davranmak hafifliktir ve yeni bir günahtır. Burada Hıristiyanlık felsefenin yolunu bir haç işaretiyle kapatır; felsefenin, bir yelkenlinin rüzgârın aksi yönüne ilerlemeye çalışmasına benzer bir şekilde, zorluktan kurtulabilmesine de katkı sağlayamaz. Günahın ciddiyeti bireyde, sizde ya da bendeki gerçekliğidir; her zaman bireyden yüz çevirmek zorunda olan Hegel ilahiyatı günahtan söz ederken onu hafife almadan edemez. Günahın diyalektiği spekülasyonun diyalektiğine kesinlikle zıt yolları izler.

Oysa Hıristiyanlık bu noktadan, günah dogmasından, dolayısıyla bireyden yola çıkar.* Bize Tanrı-İnsanı, insan ve

---

* İnsanda günah düşüncesi çoğu zaman istismar edilmiştir ve nedeni de şudur: Günah bütün insanların ortak özelliği olmasına rağmen bütün insanları ortak bir kavram içinde bir araya getirmez, bu bağlamda, grup, kulüp ya da topluluk söz konusu değildir, "ayrıca ölüler mezarlıkta kulüp kuramazlar" ama günah insanları bireyler halinde dağıtır ve her birini günahkâr olarak ayırır. Bu dağılım yaşamın mükemmelliğiyle uyuşur ve bir amaç için yönelir. Bu görülemeyince günahkâr insanların bütün günahlarını İsa'nın üstlenmesi istenmiştir. Böylece Tanrı yeni bir soyutlamayı kucağında bulur; bu soyutlama Tanrının en yakını olduğu iddiasındadır. İnsanın küstahlığından başka bir şeye yaramayan ikiyüzlü maske. Çünkü bireyin kendisini Tanrıya yakın hissetmesi için (Hıristiyan öğretisidir bu) korku ve titremeyi de bütün ağırlığıyla hissetmesi gerekir, eski bir buluş olan skandalın olası kaynağını keşfetmesi

Tanrı arasındaki benzerliği boşuna öğretmiştir, hafiflik ya da küstahlık kokan bir yakınlık olan her şeyden nefret eder. Günah, günahkârın tek başınalığı dogması aracılığıyla Tanrı ve İsa halk, insanlar, kalabalık, kamuoyu vb. olan her şeye karşı, daha özgür bir Ferman talebi olan her şeye karşı önlemlerini almışlardır ve bir krala göre daha etkili biçimde almışlardır bu önlemleri. Bu soyutlamalar yığını Tanrı için yoktur kesinlikle; oğlunda vücut bulan Tanrı için sadece bireyler (günahkârlar) vardır... Bununla birlikte Tanrı bütün insanlığı gayet güzel kucaklayabilir ve hatta serçelere bile göz kulak olabilir. Sonuçta Tanrı düzenin bir dostudur ve bu amaçla her yerde hazır ve nazırdır (dogmada onun niteliklerinden biridir bu, insanlar belli belirsiz düşünürler onun bu niteliğini ama sürekli düşünmek için de çaba harcamazlar). Onun anlayışı insanınki gibi değildir... İnsanda bireysel olan yok edilemeyen bir gerçeklik gibi değildir; hayır, Tanrı kavramı her şeyi kuşatır, aksi takdirde böyle bir kavram olmaz. Çünkü Tanrı bu sorunu kestirmeden halletmez, gerçekliğin kendisini "kapsar", tümüyle özeli ve bireysel olanı; onun için birey, kavramın altında değildir.

Günahın; benim, sizin günahınızın, bireysel günahın öğretisi "kitle"yi kesinlikle dağıtan öğreti Tanrı ve insan arasın-

---

gerekir. Ama bu birey için bu harikulade yakınlıkla eşdeğer olan bütün insanların günahlarının üstlenilmesi ise her şey çok kolay olur ve aslında kutsala saygısızlığa dönüşür. O zaman burada Tanrının muazzam ağırlığından söz edilemez ve bu ağırlığın aşağılanması onu yükselttiği kadar ezer; birey her şeyi, sadece bu soyutlamaya katılarak formalitesiz kazandığını düşünür. İnsanlık her şeye rağmen hayvanlıktan başka bir şeydir, hayvan hiçbir zaman insan türüyle eşdeğer değildir. İnsan öteki türlerden sadece genellikle dile getirilen üstünlükleriyle ayrılmaz; aslında bireyin karakterinin üstünlüğüyle, bireyin türe üstünlüğüyle ayrılır. Bu tanım da diyalektiktir, bireyin günahkâr olduğunu gösterir ama buna karşılık mükemmellik yalnız yaşamak, yalnız olmaktır.

daki karakter farkını daha önce görülmemiş biçimde derinleştirir... Güce sahip olansa sadece Tanrıdır: günah Tanrının *önünde* işlenmez mi? vb. İnsanı Tanrıdan ayıran en önemli özellik diğer her insan gibi günahkâr ve "Tanrının önünde" olmasıdır; bu durum elbette çelişkiler barındırır içinde, yani bu çelişkileri tutan, onların dağılmasını engelleyen bir durum söz konusudur burada ve dolayısıyla bu bağlamda farklılık daha çarpıcı gözükür, iki rengin yana yana getirilmesinde olduğu gibi: *opposita juxta se posita magis illucescunt*. Günah Tanrıya yüklenemeyecek tek özelliktir... ne *via negationis* ne de *via eminentiae* aracılığıyla. Tanrı için (sonlu olmadığını söylemek gibi ki bu *via negationis* aracılığıyla onun sonsuzluğunu belirtmektir) günah işlemediğini söylemek küfre girer. İnsan denen günahkârı Tanrıdan ayıran derin bir uçurum bulunur. Doğal olarak aynı uçurum Tanrı günahları bağışladığında Tanrıyı da insandan ayırır. Gerçekten de hiçbir biçimde mümkün olacağı düşünülemese de ters yönde bir tür özdeşleşme tanrısallığı insana aktarabilseydi bir nokta, tek bir nokta, günahların bağışlanması insanı Tanrıdan ebediyen farklı kılacaktı.

Bize Tanrı ve insan arasında benzerliği öğreten aynı dogmanın istemiş olduğu skandal burada zirve yapar.

Ama öznellik, birey öncelikle skandalla ortaya çıkar. Hiç kuşkusuz utanmadan, öfkelenmeden skandal diye bir şeyi düşünmek de mümkün değildir, flütçülerin bulunmadığı flüt konseri gibi bir şeydir bu; ama bir filozof bile bana skandal kavramının aşktan bile daha gerçekdışı olduğunu, utancın gerçekleşmesi için birinin, utanacak birinin bulunmasının gerektiğini itiraf edebilir.

Dolayısıyla skandal bireye bağlıdır. Hıristiyanlık bu noktadan hareket eder; her insanı bir birey, özel bir günahkâr yapar ve sonra gökyüzü ve yeryüzü arasında bulunabilecek bütün günah olasılıklarını toplar (ve Tanrı burada durur): işte Hıris-

tiyanlık budur. Her birimize inanmayı emreder yani "ya inan ya utan" der. Fazladan tek bir kelime etmez; hepsi bu kadar. "Şimdi konuştum" der Tanrı gökyüzünde, "Ahirette gene söz edeceğiz bunlardan. O zamana kadar istediğini yapabilirsin ama Yargı bekliyor seni".

Bir yargı! Evet! Hepimiz deneylerimizden biliyoruz ki askerler ya da denizciler isyan ettiğinde o kadar çok suçlu vardır ki cezalandırma diye bir şey düşünülmez; ama isyan eden toplumsa, sevgili ve saygıdeğer elitse ya da halksa ortada sadece suç değil, İncil ya da Vahiy gibi güvenilebilecek gazetelerde çıkan yazılara göre Tanrı iradesi vardır. Bu farklı bakışın anlamı nedir? Yargı fikri sadece bireyle ilgili olduğundan *kitleler* yargılanmaz; onlar katledilebilir, üstlerine su fışkırtılabilir, kandırılabilir, kısacası kitlelere hayvan muamelesi yapmanın yüz çeşidi vardır ama insanları hayvan gibi yargılamak: mümkün olmaz bu çünkü hayvanlar yargılanmaz; kaç kişi yargılanırsa yargılansın, insanları tek tek yargılamayan* bir yargı oyun ve yalandan ibarettir. Bu kadar suçlu olunca teşebbüs mümkün olmaz ve bir yargının hayal olduğu anlaşılınca ve yargılayacak çok kişi olunca, kişileri tek tek yargılama mümkün olmayınca, bu, gücümüzü aştığında ısrar edilmez, o yüzden *yargılamaktan* vazgeçilmelidir.

Tanrıya insanı biçimler ve duygular atfetmeyi uygun bulmayan, bütün aydınlığıyla ışıldayan çağımız Tanrıyı yargıç gibi, sıradan bir sulh yargıcı gibi ya da çok kapsamlı bir yargılamanın üstesinden gelemeyen bir askeri yargıç gibi de görmez... Ahirette de böyle olacağını düşünür, dolayısıyla bu bağlamda bir olmak, papazların da aynı minvalde vaazlar vereceklerine inanmak yeterlidir. Ya bunlardan biri başka türlü konuşma cesaretini gösterirse, yaşamını keder ve sıkıntılı bir

---

* Bunun için Tanrı "Yargıç"tır... Kitleyi tanımaz ve sadece bireyleri tanır.

sorumlulukla dolduracak kadar aptallık ederse ve başkalarına da işkence ederse? Önemli değil! Kendi güvenliğimiz için deli olduğunu söyleyelim ya da gerekirse öldürelim onu! Yeter ki kalabalık olalım, o zaman adaletsizlik olmaz. Kalabalığın adaletsizlik yapabileceği fikri aptallık ya da modası geçmiş bir fikirdir; kalabalığın yaptıkları Tanrının iradesidir. Deneyimlerimiz göstermiştir ki –çünkü saf ve toy değiliz, boşuna konuşmuyoruz, ağırlığı olan insanlar gibi konuşuyoruz– bu bilgeliğin önünde bugüne kadar herkes eğilmiştir... İmparatorlar, krallar ve papazlar; şimdiye kadar bütün insanları iktidar mevkilerine yükseltme konusunda bize yardımcı olan odur, şimdi eğilme sırası Tanrıdadır. Kesinlikle kalabalık, çok kalabalık olmak, omuz omuza olmamız gerekir; ahirette bize yardımcı olacak ve bizi koruyacak olan budur. Kesinlikle başarabilirdik bunu! Şayet sadece ahirette birey olunabilseydi. Ama biz Tanrının önünde bireylerdik ve her zaman da öyle olacağız, cam bir dolabın içine kapatılmış bir insan bile Tanrının önünde bütün saydamlığıyla duran insanınki kadar sıkıntı çekmez. Bilinç budur. Her şeyi düzenleyen odur, öyle ki her günahımızın arkasından hemen bir rapor gelir ve bunu yazan günahkârın kendisidir. Ama görünmeyen bir mürekkeple yazılır bu ve ancak ebedi ışık altında, ebediyet bilinçleri sınavdan geçirdiğinde okunabilir. Aslında ebediyete intikal ederken işlediğimiz ya da işlemediğimiz en küçük günahlarımızın titiz bir rölövesini taşıyan ve çıkaran biziz. Ahirette adaleti bir çocuk bile dağıtabilir; aslında üçüncü kişinin yapabileceği bir şey yoktur; en önemsiz laflarımıza kadar her şey kaydedilmiştir. Bu dünyada ebediyete doğru yola çıkmış olan günahkârın kaderi demiryolundaki katilin kaderiyle aynıdır... Bu katil suç mahallinden ve de suçundan tren hızıyla kaçar. Heyhat! Yol boyunca, telgraf telleri ihbar eder onu ve gelecek istasyonda tutuklanması için emir verilir. İstasyonda

vagondan iner inmez tutuklanır; sonunu getiren neredeyse kendisidir.

Dolayısıyla günahların bağışlanmasından umudu kesmek skandaldır. Skandal da günahı daha üst dereceye yükseltir. Skandal gerçekten günah kabul edilmediğinden unutulur genellikle ve ondan söz edileceğine ona yer olmayan günahlardan söz edilir. Günahı daha üst dereceye taşıyan bir şey gibi düşünülmez bu. Niçin? Çünkü Hıristiyanlığın istediği gibi günahın zıddının inanç olduğu düşünülmez... Günahın zıddı erdemdir.

BÖLÜM III

HIRİSTİYANLIKTAN POZİTİF ANLAMDA VAZGEÇME, ONU İNKÂR ETME GÜNAHI

Bu Kutsal Ruh'a karşı işlenen günahtır. Burada ben umutsuzluğunun en yüksek derecesine ulaşır; yaptığı tek iş Hıristiyanlığı kendisinden çok uzaklara atmaktır, yalan ve masal olarak görür Hıristiyanlığı... bu ben nasıl ucube bir kendisinden umut kesme fikrine sahiptir!

İnsan taktik değiştirip, günahı insan ile Tanrı arasındaki bir savaş olarak gördüğünde günahın gücü artar; gücünün artması savunmadan saldırıya geçmesidir. Günah önce umutsuzluktur ve insan gizlenerek mücadele eder. Sonra ikinci bir umutsuzluk gelir, insan günahından umut keser; burada da insan gizlenerek mücadele eder ya da savunma pozisyonuna geçer ama her zaman *geri çekilerek.* Daha sonra taktik değiştirir: Gitgide kendi içine kapansa ve uzaklaşsa da günahın yaklaştığı ve gitgide kendisi olduğu söylenebilir.

Günahların bağışlanmasından umudu kesmek tanrısal bir bağışlanma karşısında pozitif bir tavırdır; bütünüyle geri çekilen bir günah ya da basit bir savunma durumu söz konusu değildir burada. Hıristiyanlığın masal ve yalan olarak görülmesi saldırıdır. Daha önceki taktik sonuçta üstünlüğü rakibe veriyordu. Şimdi saldırıya geçen günahtır.

Kutsal Ruh'a karşı günah skandalın pozitif biçimidir.

Hıristiyanlık dogması Tanrı-İnsan dogması, Tanrı ve insan arasındaki yakınlıktır, Tanrının insanın yakınlığına karşı

kendisini donattığı güvence olarak skandal olasılığı kaydıyla. Skandal olasılığı bütün Hıristiyanlığın diyalektik itici gücüdür. O olmasa Hıristiyanlık paganizmin gerisine düşer ve öylesine hayaller dağıtır ki bir pagan bile boş ve anlamsız bulur bunları. Tanrıya çok yakın bir varlık olarak insanın kendisini İsa'ya yakınlaştırma gücü, cüreti ve umudu; bunu düşünmeyen insan olmuş mudur? Hiç dolambaçlı yollara sapmadan, doğrudan doğruya ve özgürce, ihtiyata falan gerek duymadan, sıkılmadan, rahatça yaklaşıldığında, ilahi şiir paganizm insani bir çılgınlık gibi görülürse Hıristiyanlık bir tanrının deliliğinin icadıdır; böyle bir dogma aklını yitirmiş bir tanrının düşüncesi olabilir ancak... Henüz aklını yitirmemiş olan insan böyle düşünecektir. İnsanın, Vücut bulan tanrı ile hiç numara yapmadan arkadaşı olması gerekseydi Shakespeare'in Kral Henry'sinin bir benzeri olacaktı.*

Tanrı ve insan doğadaki sonsuz farklılığın ayırdığı iki karakterdir. Bunu dikkate almak istemeyen her öğreti insan için çılgınlık ve Tanrı için bir küfürdür. Paganizmde Tanrıyı insana indirgeyen insandır (insan biçimli tanrılar); Hıristiyanlıkta kendini insan yapan Tanrıdır (Tanrı-İnsan)... Ama Tanrı, lütfunun, bağışlayıcılığının sonsuz merhametine bir şart, tek bir şart getirir, bu şartı getirmemesi mümkün değildir. İsa'nın hüznü de budur kesinlikle; bu şartı yerine getirmek zorunda kalmak, dış görünüş olarak hizmetçi durumuna düşmek, işkence ve ölüme katlanmak, hepimizi kendisine çağırmak, yaşamını feda etmek, bunların hepsini yapabilir... Ama skandal, hayır! Bu olasılığı ortadan kaldıramaz. Biricik eylem! Ve aşkının anlaşılmaz hüznü, Tanrının kendisinin güçsüzlüğü –ve başka bir anlamda, bunu istemeyi reddetmesi– bu aşk eyleminin bizim için tam zıddına, bizim çok büyük sefaletimize dö-

* *IV. Henry.*

nüşmemesi konusunda Tanrının elinden bir şey gelmemesi, istese bile bir şey yapamaması! Çünkü insan için en kötüsü, günahtan daha kötü olan şey İsa'dan utanmak ve skandalda inat etmektir. "Aşk'ın" ta kendisi olan İsa'nın engelleyemediği de budur. Bize söylediği şeye bakın: "Benden kesinlikle utanmayanlar çok mutludurlar." Çünkü daha fazlasını yapamaz. Dolayısıyla onun yapabileceği şey, gücünün sınırlarında olan şey sevgisiyle bir insanı hiçbir insanın kendisini kılamadığı gibi mutsuz kılmaktır. Ey aşkın anlaşılması mümkün olmayan çelişkisi! Onun bu aşk eylemini tamamlayamama katılığına sahip olmasını engelleyen aşkından başka bir şey değildir; yazık! İnsanı bundan daha fazla mutsuz edecek bir şey olabilir mi!

Ama insan olarak söz etmeye çalışalım bundan. Aşkla her şeyin feda edildiği bu sevme ihtiyacını hiç hissetmemiş bir ruhun sefaleti, dolayısıyla bunu hiçbir zaman başaramamış olan bir ruhun sefaleti! Ama bu şekilde aşkını bile feda etme durumu ona bir başkasının, sevilen bir varlığın çok büyük bir mutsuzluğunu gösterseydi ne yapacaktı bu ruh? Bu durumda aşk kendisindeki itici gücü kaybedecek ve güçlü bir yaşamdan melankolinin sessiz utançlarına düşecek ve aşktan kaçarak şöyle bir görebildiği eylemin sorumluluğunu üstlenmeye cesaret edemeyecek olan bu ruh eyleme geçemediği için değil eyleme geçememe sıkıntısı yüzünden teslim olacaktır. Çünkü bir ağırlık bir levyenin ucunda olduğunda ve onu başka bir levyeyle kaldırmak gerektiğinde ağırlığını çok daha fazla hissettirir. Aynı şekilde her eylem diyalektik olduğunda ağırlığını çok fazla hissettirir ve sonsuz ağırlığı bu diyalektik aşkla karıştığında, aşk sevilen için bir şeyler yapmaya zorladığında ve öte yandan da sevilene gösterilen ilgi onu vazgeçirdiğinde görülür.

Ya da aşk galip gelecek ve bu insan eyleme geçme cesaretini gösterecektir. Ama sevme mutluluğunda (aşk her zaman

mutluluktur, özellikle bütünüyle kendini feda etme olduğunda) derin hüznü... Eyleme mutluluğunun kendisi olacaktır! Öte yandan aşkının bu eylemini sadece (büyük bir mutlulukla) kurban edeceği gözyaşlarında tamamlayacaktır: Çünkü benim bir içsellik hikâyesi resmi adını vereceğim şeyin üstünde her zaman olabilirliğin uğursuz gölgesi gezinir! Bununla birlikte hüküm süren bu gölge olmadan eylemi gerçek aşk eylemi olmuş mudur? Okuyucu dost, senin yaşamda ne yapabilmiş olduğunu bilmiyorum ama şimdi beynini zorla, her türlü aldatıcı görünüşü reddet, bir kez de açıkta ilerle, en derin duygularını ortaya çıkar, okuyucuyu kitabından ayıran duvarları yık ve Shakespeare oku... Seni titreten çatışmalar göreceksin! Ama gerçek çatışmalar, dinsel çatışmalar karşısında Shakespeare bile korkudan geri adım atmış gibi görünüyor. Belki kendilerini ifade etmek için sadece tanrıların diline katlanabilirler. İnsan için reddedilen dil; çünkü bir Yunanın çok iyi ifade ettiği gibi insanlar bize konuşmayı, tanrılar ise susmayı öğretirler.

Tanrı ve insan arasındaki bu sonsuz karakter farkı, olabilirliğini hiç kimsenin saf dışı edemeyeceği skandaldır. Tanrı sevgi aracılığıyla insan olur ve şöyle der bize: "İnsan olmak nedir görün" ve ekler: "Dikkat edin aynı zamanda, ben Tanrıyım... Ve benden kesinlikle utanmayanlar mutludurlar." Eğer insan olarak mütevazı bir hizmetkârın dış görünüşüne bürünüyorsa, nedeni bu mütevazı görünüş sayesinde hepimiz için Tanrıya yaklaşmanın her zaman mümkün olduğu ihtimaline ve bunun için ne saygınlık ne güç gerektiğine inanmak gerektiğidir. Gerçekten de mütevazı olandır o. "Bana bakın ve insan olmanın ne anlama geldiği konusunda gelip kendinizi ikna edin ama aynı zamanda unutmayın ki ben Tanrıyım," diyor... "ve benden kesinlikle utanmayanlar çok mutludur." Ya da tersi: "Babam ve ben biriz, bununla birlikte benim bir

önemim yok, mütevazıyım, yoksulum, terk edilmiş biriyim, insanların şiddetine maruz kalıyorum.... ve benden kesinlikle utanmayanlar mutludur. Ve benim gibi önemsiz biri sağırların kulaklarını, körlerin gözlerini açıyor, topalları yürütüyor ve cüzzamlıları tedavi ediyor ve ölüleri diriltiyor... evet benden kesinlikle utanmayanlar çok mutludur."

Bu nedenle İsa'nın bu sözü, İsa üstüne vaaz verildiğinde –ve burada söylemeye cesaret ediyorum, yüce Tanrı önünde sorumlu olunduğunda– *Korintliler'e Mektup*'ta geçen, son yemeğindeki "Kişi önce kendini sınasın" sözleri kadar olmasa bile çok önemlidir. Çünkü bunlar İsa'nın kendi sözleridir ve özellikle biz Hıristiyanların bunları sürekli not etmemiz, tekrarlamamız, herkese özellikle tekrar tekrar söylememiz gerekir. Bunların söylenmediği her yerde*, en azından Hıristiyan sunumunun düşüncelerine kesinlikle nüfuz etmediği her yerde Hıristiyanlık küfürden başka bir şey değildir. Çünkü onun yolunu açan ve insanlara gelenin kim olduğunu anlatan muhafızlar ve hizmetkârlar olmasa İsa bu dünyadan mütevazı bir hizmetçi olarak geçerdi. Ama skandal riski (Ah! Onun hüznü sevgisinin derinliklerindeydi!) onu Tanrı ve çok sevdikleriyle arasındaki bir uçurum gibi koruyordu ve hâlâ korumaktadır.

Gerçekten de hiç utanmayanın inancı bir *tapınma*'dır. Ama inanmak anlamına gelen tapınmak aynı zamanda, inanan ve

* Neredeyse hiçbir Hıristiyan söylemiyor bunları; nedeni İsa'nın kendisinin defalarca ve içinden vurgulayarak skandal konusunda dikkatli olmamız gerektiğini ve bunu yaşamının sonuna kadar havarilere tekrarladığını ve Hıristiyanların baştan beri onun için her şeyden vazgeçtiklerini gerçekten bilmemeleri midir? Yoksa suskunluklarının nedeni İsa'nın söylediklerini çok sıkıntı verici bulmaları mıdır? Çünkü çok önemli bir deneyim göstermiştir ki İsa'ya kesinlikle inanılabilir ve kesinlikle ve hiçbir biçimde skandal düşüncesinde olunmayabilir. Ama skandal olasılığı sözde Hıristiyanlar arasında seçme yaptığında bir yanılgı ortaya çıkmayacak mıdır?

Tanrı arasındaki karakter farkının dipsiz bir uçurum olduğu anlamına gelir. Çünkü inançta diyalektik itici güç olarak skandal riski bulunur.*

Ama burada söz konusu olan skandal çok pozitiftir çünkü Hıristiyanlığın masal ya da yalan olduğunu söylemek İsa için de aynı şeyleri söylemektir.

Bu tür skandal konusunda örnek vermek için farklı biçimlerini gözden geçirmek doğru olur; ilke olarak her zaman paradokstan (yani İsa'dan) geldiğinden Hıristiyanlık tanımlandığında her zaman vardır; İsa'yla ilgili bir şey söylemeden, onu düşünmeden mümkün değildir bu.

Skandalın alt biçimi, insani açıdan en masum biçimi İsa sorununu belirsiz bırakmak, bu konuda çözümün mümkün olmadığını söylemek, inanmadığını söylemek ama yargılamaktan da kaçınmaktır. Böyle bir utancı çoğu kimse hissetmez. Çünkü Hıristiyan buyruğu "gereklidir" bütünüyle unutulmuştur. Dolayısıyla İsa'yı ilgisizliğe ve kayıtsızlığa atma skandalı görülmez. Bununla birlikte bu mesajın yani Hıristiyanlığın bizim için mesajı sadece ve sadece İsa üstüne kesin ve tartışma götürmez şeyler söyleme konusunda kesin buyruktur. Yaşamı, mevcut ve geçmiş gerçekliği bizim bütün

---

* Burada gözlemciler için küçük bir sorun var. Burada ve başka yerlerde vaaz veren ve sunum yapan, anlatan din adamlarının inançlı Hıristiyanlar olduklarını farz edelim... O zaman nasıl oluyor da günümüzde çok doğal olması gereken bu dua hiç işitilmiyor ve hiç okunmuyor: Göklerdeki babamız, sana şükrediyorum çünkü sen bir insandan hiçbir zaman Hıristiyanlığın aklını istemedin; aksi takdirde mutsuzların en sonuncusu olurdum ben. Onu ne kadar çok anlamaya çalışsam o kadar çok anlaşılmaz buluyorum ve skandal olasılığından başka bir şey görmüyorum. Bu nedenle senden bende bu utancı her zaman çoğaltmanı istiyorum.

Bu dua ortodoksluğun ta kendisidir ve bu dua, onu okuyan dudakların samimi oldukları varsayıldığında aynı zamanda günümüzdeki bütün ilahiyat için muazzam bir ironi olacaktır. Ama bu dünyada inanç var mı?

yaşamımızı yönlendirir. Bunu biliyorsan bu konuda hiçbir şey düşünmeyecek olman skandaldır. Bununla birlikte Hıristiyanlığın bilinen vasatlığı içinde vaaz edildiği yaşadığımız dönemde bu emre biraz ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Çünkü hiç kuşkusuz binlerce insan Hıristiyanlığın bu emirle ilgili tek kelime duymadan anlatıldığına tanık olmuştur. Ama daha sonra bu konuda hiçbir şey bilmediğini söylemek de skandaldır. Bu gerçekten İsa'nın tanrısallığını inkâr etmek, herkesten bu konuda bir düşüncesi olması gerektiğini söyleme hakkını inkâr etmektir. "İsa konusunda evet ya da hayır" denemeyeceğini söylemek, bu konuda bir şey söylenemeyeceği gibi bir cevap vermek boştur. İsa konusunda bir düşünceye sahip olup olmamanın sizin için bir önemi olup olmadığı sorulur. Cevabınız "hayır" olursa kendi tuzağınıza düşmüş olursunuz; cevabınız "evet" olursa Hıristiyanlık gene mahkûm eder sizi çünkü hepimizin bu konuda ve aynı zamanda İsa'yla ilgili olarak bir düşünceye sahip olması gerekir ve hiç kimsenin İsa'nın yaşamını merak etmemesi ve bu yaşama ilgisiz kalma cüretini göstermesi mümkün değildir. Tanrının cisimleşmesi ve insan olması belki Tanrının varlığıyla ilgili üstün bir ifade olan bu yapışkan sıkıntıdan kurtulmak için bir fantezi değildir, çabayla ulaşılan bir buluş değildir... Yani bu olayı bir rastlantı gibi görmek değildir. Hayır, bu Tanrı düşüncesi, bu olgu yaşamın ciddiyetidir. Bu ciddiyetin ciddiyeti de herkesin bu konuda bir düşünceye sahip olmasının kaçınılmaz bir *ödev* olmasıdır. Bir hükümdar bir taşra kentine uğradığında bir memurun onu geçerli bir neden olmadan selamlamaması hakarettir bu hükümdara; ama bu hükümdar kendisinin kente geldiğinden bile haberi olmadığını söyleyen, kendisini farklı bir konuma koyan ve "Kral da Fermanı da umurunda olmayan" bir memur hakkında ne düşünecektir! Kendisini insan yapan Tanrıyla ilgili olarak da aynı şey söz konusudur... Ve

biri (memur krala aittir, aynı şekilde insan da Tanrıya) şöyle düşünmenin doğru olduğuna inanabilir: Evet! Bu noktada fikir sahibi olmayı önemsemiyorum. İnsan küçümsediği bir şey hakkında aristokrat ağzıyla böyle konuşur: İnsan tarafsız ve doğru olmak istediği bu düzeyde Tanrıyı sadece küçümser.

Skandalın ikinci biçimi, negatif olmasına rağmen acı ve sıkıntıdır. Bu bağlamda insan İsa'yı tanımamak gibi bir güce sahip olmadığını hisseder kesinlikle, bu İsa sorununu askıda bırakacak durumda değildir kesinlikle ve kendisini de yaşamın çalkantılarının dışına atamaz. Ama inanmaktan da geri duramaz, karşısına her zaman tek ve aynı paradoks çıkar. Bu da deyim yerindeyse Hıristiyanlığı yani sorunu yüceltmektir: "İsa hakkında ne düşünüyorsun?" sorusu gerçekten denek taşıdır. Böylece skandala toslayan insan yaşamı gölge gibi geçer, tükenen bir yaşamdır bu çünkü her zaman insanın derinliklerinde aynı sorun çevresinde dönüp durur. Gerçekdışı yaşamı, Hıristiyanlığın derin özünü tümüyle gösterir (aşkta mutsuz bir aşkın acısının gösterilmesi gibi).

Skandalın son biçimi bu son kısmın da sonu olan pozitif biçimdir. Burada Hıristiyanlık masal ve yalandan ibarettir, sapkınlar ya da rasyonalistler gibi inkâr edilir İsa (kendisinin anlattığı ya da başka bir yaşam): Bu durumda İsa artık birey değildir ama birey görünümündedir sadece ya da artık sadece bir insan, bir bireydir; böylece sapkınlarla birlikte şiir ya da mitte kaybolur ve gerçeklik iddiasında değildir veya rasyonalistlerle birlikte tanrısallık iddiasında olamayacak olan bir gerçeklik içine gömülür. İsa'nın, paradoksun bu olumsuzlaması da Hıristiyanlığın geri kalanını içerir; günah, günahların bağışlanması vb.

Bu günah biçimi Kutsal Ruh'a karşıdır. Yahudiler İsa'nın şeytanları Şeytanla uzaklaştırdığını söylerlerdi, aynı şekilde bu utanç İsa'yı şeytanın bir yaratımı yapar.

Bu skandal gücünün zirvesine ulaşmış günahtır, günah inançla Hıristiyanlık açısından karşıtlaştırılmadığından genellikle görünmez.

Tersine, bu metnin tümünün temelini oluşturan bu çelişkidir... Birinci bölümden (Kitap I, birinci kısım) başlayarak umutsuzluğun hiçbir biçimde olmadığı ben'in durumunu açıklamaya çalıştık: Ben kendisiyle ilişkisi içinde, kendisi olmak isterken kendi saydamlığıyla kendisini ortaya koyan gücün içine dalar. Bu formül de birçok kez hatırlattığımız gibi inancın tanımıdır.

"Sözgelimi 'Ya Sezar olurum ya da hiç' diyen hırslı biri Sezar olamaz, umudunu keser Sezar olmaktan. Ama başka bir anlamı vardır bunun: Kesinlikle Sezar olamayınca artık kendisi olmaya da tahammül edememek. Dolayısıyla aslında umutsuz olmasına neden olan şey kesinlikle Sezar olmamış olması değildir, hiç olamadığı ben'den umudu kesmiştir o. Ona gene de umutsuz olan bütün mutluluğunu veren bu ben, birdenbire her şeyden daha katlanılmaz olur. Daha yakından bakıldığında onun için katlanılmaz olan kesinlikle Sezar olamamış olmak değil, Sezar olamamış olan ben'dir; ya da daha doğrusu onun kesinlikle katlanamadığı şey kendi ben'inden kurtulamamasıdır. Sezar olsaydı başarabilirdi bunu; ama olamadı ve bizim umutsuzumuz artık kurtulamaz bundan."

Varoluşçuluğun öncü filozoflarından biri olarak kabul edilen Søren Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk* adlı eserinde, insanın ezelden beri savaşım içinde olduğu, varoluşunun öncül kıstaslarından biri olan umutsuzluğu masaya yatırır. Yaşam yolu üzerindeki her köşe başında karşısına çıkacak bu elim hastalığın kıskacına yakalanma tehlikesi altındaki bireyi; bu bireyin umutsuzlukla olan etkileşimini ve mücadelesini; ve özgürlüğüne, kendiliğine giden yolda saklı bütün tuzakları irdeleyen filozof, bize insan denen bu çaresiz varlığın bir panoramasını sunar. Temeli insanın kendisi olan bu eserinde Kierkegaard, bireyi hem kendisinin hem de Tanrı'nın karşısında değerlendirirken insana, belki de kurtuluşuna açılacak kapıyı aralıyor.

internet satış
saykitap.com
35 TL
ISBN 978-605-02-0885-6
9 786050 208856
SAY YAYINLARI

sayyayincilik.com
facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayincilik